

Etsivä vanhustyö meillä ja muualla

RAPORTTI SUOMALAISISTA JA
EUROOPPALAISISTA KÄYTÄNNÖISTÄ

Kehittyvät vanhuspalvelut julkaisu 1/2015

Sisällys

Etsivä työ vauhtiin!.....	3
Johdanto	5
ETSIVÄN TYÖN HISTORIAA	7
Etsivä työ on tuttua nuorisotyössä	8
Etsivän vanhustyön ensiaskeleet Suomessa.....	10
MITÄ ETSIVÄ VANHUSTYÖ ON?.....	13
Etsivän vanhustyön toteuttaminen	13
Etsivä vanhustyö lainsäädännössä	14
ETSIVÄN TYÖN PERIAATTEET	17
Etsivä työ vastaa tarpeisiin	18
Etsivän työn vaikutukset ikääntyneisiin	20
Yhteenveto.....	21
ETSIVÄÄ VANHUSTYÖTÄ KEHITTÄMÄSSÄ	23
Etsivä vanhustyö Vallin ja jäsenjärjestöjen projekteissa	23
Etsivässä työssä käynnissä olevia hankkeita	26
Etsivän vanhustyön organisointi.....	31
ETSIVÄN VANHUSTYÖN MENETELMIÄ.....	37
Sosiaali- ja terveystalvet etsivässä työssä	37
Kotikäynti.....	37
Lumipallo-menetelmä	38
Vertaiskenttätyö	38
Diakoniatyö.....	39
Terveyskioski	40
Seniorisentteri.....	41
Esimerkki etsivästä vanhustyöstä netissä	42
Yhteenveto.....	42
EUROOPPALAISTA ETSIVÄÄ VANHUSTYÖTÄ	45
Epävirallinen hoiva eräissä EU-maissa.....	45
Vapaaehtoistoimintaa EU-maissa	48
Sosiaalipalvelua EU-maissa	50
Esimerkki saksalaisesta etsivästä työstä	52
Yhteenveto.....	53
ETSIVÄN VANHUSTYÖN HYÖDYT IKÄÄNTYNEILLE JA YHTEISKUNNALLE.....	57
ETSIVÄN VANHUSTYÖN KEHITTÄMINEN JATKOSSA	61
Raportissa käytetyt lähteet	64
Liite 1. Toimintakyvyn kartoituksen ohjeet (THL).....	71
Liite 2. Hankkeet etsivässä työssä esittely	74
Liite 3. Vapaaehtoistyö Euroopan maissa.....	90
Liite 4. Hoivan järjestäminen ja vapaaehtoistoiminta Euroopan maissa	96

Vanhus- ja lähimmäis-
palveluliitto ry (Valli)
Hämeentie 58–60 A 52
00500 HELSINKI
puh. 050 330 5884
Fax (09) 701 5474
www.valli.fi

Kehittyvät vanhuspalvelut
julkaisuja 1/2015

Verkkójulkaisu
ISBN 978-952-9594-76-4
Painettu julkaisu
ISBN 952-9594-76-3

Kuvat internetin
ilmaisesta kuvapankista:
www.morguefile.com/archive

Julkaisun tekijä:
Anu Kuikka, suunnittelija
Vanhus- ja lähimmäispalveluliitto ry
Etsivä mieli (2012–2016) -projekti

Kehittämistyötä rahoittaa Ray.

Etsivä työ vauhtiin!

Maailmaan on hiipinyt uusi trendi, yksin asuminen. Yhden hengen kotitalouksien määrä kasvaa kaikkialla koko ajan. Sosiologit ovat ihmeissään; mitä on tapahtunut ihmiskunnalle, joka on aina asunut yhdessä, kommuuneissa, kolhooseissa, suurperheissä, laajennetuissa perheissä ja viimeksi nyt erilaisissa uusperheissä.

Suomessa on jo miljoona yhden hengen kotitaloutta. Nuoret siirtyvät kotoa nopeasti omiin oloihinsa, ja yhä useammat asuvat yksin. Suurin määrä yksin asuvia on työikäisten joukossa. Suhteellisesti eniten yksin asuvia on toki vanhuksissa. Nyrkkisääntö sanoo, että 60 prosenttia yli 60 vuotiaista asuu yksin.

Yksin asuminen ei tarkoita yksinäisyyden kokemusta. Yksin asuvalla on vapaus päättää itse omasta arkielämästään. Mutta taloudellisesti on tiukempaa. Suomessa yhden hengen kotitalouksien köyhyysaste oli vuonna 2010 EU:ssa suurin heti Bulgarian jälkeen, vaikka koko väestön osalta selviämme viidenneksi parhaana.

Vaikka yksin asuminen tuo oman olon mukavuutta, se antaa myös haasteita. Entä jos tarvitaan apua? Entä jos yksin asuva yksinäistyy omiin oloihinsa? Tilastokeskuksen mukaan Suomessa vähintään neljä prosenttia väestöstä on vaikeasti sosiaalisesti eristäytyneitä. Kuka auttaa heitä? Kuka heidät tavoittaa toisten ihmisten joukkoon. Ihminen tarvitsee toista ihmistä, kanssakäyminen on inhimillisyttä ylläpitävä voima.

Tässä on etsivän työn kenttä. Kaikissa ikäryhmissä tapahtuu yksinäistymistä. Yksinäinen ihminen ei aina jaksakaan hankkiutua toisten pariin. Ja kun kontaktit harvenevat, liikkeelle lähtemisen kynnys kasvaa. Jonain päivänä se voi olla ylivoimaisen korkea. Silloin on aika ojentaa käsi yksinäiselle. Opetellaan erilaisia etsivän työn muotoja. Keksitään uusia, innovoidaan lähestymisen tapoja. Etsivä työ on antoisaa myös tekijälleen.

Vappu Taipale

Puheenjohtaja

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto ry

Johdanto

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitolla (Valli) on pitkät perinteet ikääntyneiden osallisuuden ja aktiivisen toiminnan kehittämässä yhdessä jäsenjärjestöjensä kanssa. Vallin Etsivä mieli -projekti toteutti kehittämistyötä omalta osaltaan vuosina 2012–2016 yhdessä Etsiväpiirit, Yhressä nääs - ja Miä lte – Myö yhdessä -projektien kanssa. Kehittämisen kohteena olivat etsivä työ, verkostoyhteistyö ja erilaiset ryhmätoiminnot. Valtakunnallista yhteistyötä tehtiin Mielellään-hankekokoupanossa. Etsivä mieli -projektin lisäksi mukana olivat Suomen Mielenterveysseuran Mirakle-hanke, Eläkkeensaajien Keskusliiton Elinvoimaa-hanke ja Eläkeliiton Tunne-Mieli-hanke.

Kehittämistyössä nousi esille, että etsivästä vanhustyöstä on vähän kirjoitettua tietoa. Etsivän vanhustyön eri menetelmiä on hankkeissa ja projekteissa kokeiltu kuitenkin useiden vuosien ajan. Tiedottamisen ja viestinnän avulla on saatu yksinäiseksi itsensä kokevia ja tukea tarvitsevia toimintaan mukaan. Ikääntyneiden ovikelloja on soitettu sekä toreilla, kujilla ja raitilla heitä kohdattu. Esitteitä ja kortteja on jaettu ja kutsuttu niiden avulla ikääntyneitä yhdessäoloon. Puskaradio on sekin tiedottanut matalan kynnyksen paikan viikkosuunnitelmista, lehti-ilmoitusten rinnalla. Eri toimijat vanhustyössä käyvät uudelleen ja uudelleen keskusteluja siitä, miten tavoitetaan ne ikääntyneet, jotka eivät ole minkään palvelun piirissä. Edellä kuvatut asiat olivat myötävaikuttamassa tämän raportin tekemiseen.

Raportissa luodaan katsaus etsivään vanhustyöhön ja etsivän työn menetelmiin. Etsivä vanhustyö on tärkeä interventio, jonka avulla voidaan tavoittaa apua tarvitsevia ikääntyneitä ja tukea heidän kotona asumistaan. Etsivän vanhustyön kehittäminen ammatillisesti toteutettavaksi työksi lisää ikääntyneiden mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa omaan hyvinvointiin. Raportista voivat hyötyä vanhustyön päättäjät, ammattilaiset, kehittäjät ja vanhustyön organisaatiot. Raportin toivotaan avaavan keskustelua aiheesta laajemminkin.

Raportin nimi on Etsivä vanhustyö meillä ja muualla. Raportti ei ole systemaattinen selvitystyö. Siinä nojataan tietoon, jota on saatu yleisiä hakukoneita käyttäen ja esimerkiksi artikkeleita hyödyntäen. Sen tarkoituksena on tuoda tietoa myös eurooppalaisesta etsivästä vanhustyöstä. Selvitystyö osoitti, että muista Euroopan maista löytyy vain vähän tietoa etsivän vanhustyön toteutumisesta. Koska etsivää vanhustyötä toteutetaan epävirallisen ja virallisen hoivan välimaastossa, käytetään raportissa Euroopan maiden epävirallisesta hoivasta, vapaaehtoisuustoiminnasta ja sosiaalityöstä tehtyjä tutkimuksia soveltuvin osin. Nämä avaavat

omalta osaltaan etsivän vanhustyön kuvaa muutamissa EU-maissa. Suomessa tehdään vaikuttavaa etsivää työtä nuorisotyön puolella. Siitä saadun tiedon avulla halutaan tuoda esiin, kuinka tärkeää etsivän vanhustyön toteuttaminen ja kehittäminen yhteiskunnassamme on nyt ja jatkossa.

Raportin rakenne koostuu siten, että alussa tuodaan esiin etsivän työn historiaa. Tämän jälkeen kuvataan mitä etsivä työ on, avataan etsivään vanhustyöhön vaikuttavaa lainsäädäntöä ja etsivän vanhustyön ominaispiirteitä. Seuraavaksi esitellään Vallin ja sen jäsenjärjestöjen – sekä eri hankkeiden etsivää työtä ja sen organisointia sekä tuodaan esiin käytössä olevia etsivän vanhustyön menetelmiä. Tämän jälkeen pohditaan etsivää vanhustyötä muutamissa Euroopan maista kootujen epävirallisen ja virallisen avun tutkimustulosten avulla. Lopuksi perustellaan etsivän vanhustyön hyötyjä ikääntyneille ja yhteiskunnalle sekä tuodaan esiin etsivän vanhustyön kehittämisajatuksia Suomessa.

Etsivän työn historiaa

Etsivä työn juuret ulottuvat niinkin kauas kuin kristinuskon heräämiseen vuonna 30 ja suurien löytöretkien aikaan 1400–1700-luvuilla, kun löydettiin mm. Amerikan mantereet ja monia muita paikkoja. Ihminen on aina etsinyt jotain uutta. Ihminen on halunnut ratkaista suuria kysymyksiä, etsimällä niihin vastauksia. Ihminen on halunnut ratkaista myös sosiaalisia kysymyksiä, tasoittaa sosiaalista eriarvoisuutta ja kehittää ihmisten hyvinvointia etsimällä avun tarvitsijoita. Etsivä työtä heikompiensa auttamiseksi on tehty jo vuosisatojen ajan. Organisoituna sitä ovat tehneet erityisesti järjestöt.

Etsivä työ on sosiaalista toimintaa. Se syntyi Yhdysvalloissa settlementiliikkeen ja kirkon hyväntekeväisyystoiminnassa sekä Britanniassa 1800-luvun alkupuolella. Britanniassa sitä toteutettiin Itä-Lontoossa Kristillisen Lähetyksen toimesta (1865). Kristillisen Lähetyksen työn tavoitteena oli pelastaa slummien asukkaita hengellisestä, aineellisesta ja moraalista kurjuudesta. Sitten tuli Pelastusarmeija, joka kohtasi kovaa vastustusta. Vastustus ei silti hillinyt sen kasvua. Pelastusarmeija levittäytyi muihin maihin useimmiten naisten toimesta. (Auvinen-Tornberg 2008, 18; Huhtajärvi 2007, 451–453.) Jo tuolloin etsivässä työssä olevat työntekijät jalkautuivat kaupunkeihin ja niiden slummeihin etsimään tuen ja avun tarpeessa olevia ihmisiä (Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestöosien parissa 2007, 12).

Suomeen Pelastusarmeija tuli vuonna 1889, ensimmäisenä johtajanaan Constantin Boije ja hänen jälkeensä Hedvig von Haartman. Vuoden 1918 tapahtumien myllerryksessä Pelastusarmeija kykeni säilyttämään poliittisen puolueettomuutensa. Suomalaisten hyväksynnän Pelastusarmeija sai sotien aikana tekemästään laajasta työstä mm. evakkojen parissa. Pelastusarmeijan sosiaalipalvelua olivat muun muassa seuraavat palvelut:

- päihdeongelmaisten kuntoutus
- kodittomien miesten ja naisten asuntopalvelutoiminta
- lasten päiväkotij- ja leiritoiminta
- vanhusten asumis- ja hoivapalvelut
- vankilatyö
- keräykseen liittyvä avustustoiminta
- leipäjonojen ruokajakelu
- neuvonta- ja keskusteluapu

Suomessa toimi 1800-luvulla runsaasti myös muita yhteiskunnan huono-osaisten, syrjäytyneiden ja epätasa-arvoa kokeneiden kansalaisten auttamisesta kiinnostuneita järjestöjä, kuten Suomen Punainen Risti ja monet ”Rouvasväen yhdistykset”, jotka toimivat mm. köyhälistöperheiden vaimojen auttamiseksi (Auvinen-Tornberg 2008,19; Niemelä ja Dufva 2003, 17–18 ja 43–44.). Nykyisin vanhusten järjestöjä on Suomessa 153 (93 yleis, asumis ja palvelujärjestöjä), jotka toimivat ikääntyneiden asioiden ja hyvinvoinnin edistämässä. (Peltosalmi 2015, 9.)

Etsivä työ on tuttua nuorisotyössä

Pohjoismaissa Etsivä työ on tullut tunnetuksi Norjasta. 1960-luvulta lähtien siellä on toteutettu sosiaalista kenttätyötä, josta psykologi Haldis Hjort (1988) on kirjoittanut kirjan Etsivän työn psykologiaa (suomennettu 1995). Nykyinen suomalainen etsivä työ on kehitetty norjalaisen mallin pohjalta nuorten parissa toteutettavaksi jalkautuvan työn muodoksi. (Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönsosien parissa 2007, 15).

Etsivään työhön rinnastetaan jalkautuva sosiaalihuoltotyö, jota on toteutettu Suomessa katu- ja jengityönä jo 1940-luvulta lähtien mm. Kaupunkilähetysyhdistysten toimesta. 1970-luvulla toteutettiin seurakuntien erityisnuorisotyön Saapastoimintaa mm. festivaaleilla ja erilaisissa tapahtumissa. Etsivän työn nykyiset muodot Suomessa ovat syntyneet nuorisotyön kokeiluprojektissa, joka toteutettiin Tampereella vuosina 1991–1995 (Nuorten palvelu ja Tampereen kaupunki). Kokeilulla haluttiin kehittää uusia työtapoja ja menetelmiä nuorisotyön ja sosiaalitoimen välimaastoon. Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana etsivä nuorisotyö on levinnyt eri puolille Suomea. (Nuotio 2010, 1–2.) Ammatillista etsivää työtä tehdään myös päihde- ja riippuvuusasiakkaiden sekä seksityöläisten parissa (Pro tukipiste). Vuonna 2010 Suomeen perustettiin Ammatillisen etsivän työn yhdistys (AMET). Yhdistys kokoaa yhteen etsivän työn toimijoita Suomessa ja edistää etsivän työn ammatillisuutta sekä hyviä käytäntöjä. (AMET 2015.)

Etsivää työtä on tehty sen eri vaiheissa niin seurakuntien, kuntien kuin järjestöjen yhteistyönä. Kokeiluprojektin kautta etsivä nuorisotyö levisi ja vakiintui eri puolille Suomea. Viimeisen kahden vuosikymmenen aikana etsivää nuorisotyötä on tehty Tampereen lisäksi useissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, Joensuussa, Turussa, Kuopiossa ja Lappeenrannassa (Nuotio 2010, 1–2; Auvinen-Tornberg 2008, 20). Lisäksi etsivää työtä toteutetaan Walkers-kahviloiden kautta, jotka ovat matalan kynnyksen paikkoja nuorille. Kahiloita on maassamme jo 14 paikkakunnalla. Walkers-kahvilatoimintaa on ollut jo 20 vuoden ajan. Yhteistyö toteutetaan kuntien, seurakuntien ja järjestöjen kesken. Walkers toteuttaa löytävää nuorisotyötä. Tärkeitä etsivän työn toimintaympäristöjä ovat esimerkiksi kauppakeskukset, julkisen liikenteen solmukohtat ja kirjastot. (Aseman lapset 2015.)

Uusi nuorisolaki astui voimaan vuonna 2011. Sen myötä kunnilla on mahdollisuus, omaan tarpeeseensa ja harkintaansa perustuen, järjestää etsivää nuorisotyötä opetus- ja kulttuuriministeriön tuella, joko itse tai ostopalveluna. Etsivä nuorisotyö on erityisnuorisotyötä, jonka tavoitteena on olla läsnä nuorten keskuudessa ja tarjota mahdollisuus turvalliseen ja luottamukselliseen aikuiskontaktiin. Etsivä nuorisotyö etsii nuoren kanssa ratkaisuja heidän pulmiinsa ja kysymyksiinsä ja auttaa nuorta saavuttamaan tarvitsemansa palvelut. (Nuorisolaki 2011, 7 b §.)

Etsivän nuorisotyön tehtävänä on auttaa alle 29-vuotiaita nuoria, jotka ovat jääneet koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolelle tai jotka tarvitsevat tukea. Nuorisotyö saa tukea Opetus- ja kulttuuriministeriöltä etsivien työparien palkkaamiseen. Vuonna 2012 etsivää nuorisotyötä teki yli 340 henkilöä 279 kunnassa ympäri Suomea. Nykyisin valtio avustaa ns. toisen aallon etsivää nuorisotyötä, jota edelsi laaja keskustelu syrjäytyneiden ja ulkopuolisten nuorten määrästä. Selvityksien ja arviointien mukaan työelämän ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten määrä vaihteli 14 000 ja 100 000 nuoren välillä. Matti Vanhasen toisen hallituksen lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelmaan 2007–2011 kirjattiin tavoitteet nuorten hyvinvoinnin ja sosiaalisen vahvistamisen tukemiseksi ja samalla lisättiin nuorten syrjäytymisen ehkäisemisen ja työllistämisen edistämisen määrä-

rahoja. (Walldèn 2011, 25.) Nuorisotakuun astuminen voimaan syksyllä 2012 lisäsi etsivää nuorisotyötä. Myös nuorille suunnattujen Työpajojen ja Ohjaamoiden määrä kasvoi, johon syrjäytyneitä ja syrjäytymisvaarassa olevia nuoria ohjataan.

Etsivää nuorisotyötä on useissa Euroopan maissa. Suomi osallistuu etsivän työn kehittämiseen ja kansainväliseen yhteistyöhön Correlation – European Network for Social Inclusion and Health -verkostossa, jonka pääpaikka on Amsterdamissa. (Etsivä työ 2007, 7.)

Etsivän vanhustyön ensiaskeleet Suomessa

Suomessa on viime vuosina syntynyt erilaisia toimintamalleja vanhusten tavoittamiseksi. Muun muassa on perustettu erilaisia infopisteitä, joiden tavoitteena on ikääntyneiden neuvonta terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Vuonna 2007 Stakesin tekemän kyselyn mukaan 24 prosenttia kunnista järjesti neuvontapalveluja ja 11 prosenttia suunnitteli neuvontapalvelun aloittamista. (Kauppinen 2010, 36.) Nykyisin neuvontapisteitä tai seniorineuvontaa on useimmissa kaupungeissa.

Etsivää vanhustyötä ovat Suomessa aikaisemmin tehneet kuntien sosiaalityöntekijät ja laajemmin seurakuntien diakoniatyöntekijät. Hyvinvointia tukevat kotikäynnit ikääntyneille käynnistettiin 2008 ja ne suunnattiin ensisijaisesti säännöllisten palvelujen ulkopuolella oleville tiettyyn ikäluokkaan kuuluville. Kartoitukset ovat omalla tavallaan etsivää työtä. Ehkäisevä kotikäynti mahdollistaa varhaisen puuttumisen ikäihmisen toimintakyvyn ja terveydentilan heikkenemiseen ja sen avulla voidaan tukea kotona asumista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2014, 14 ja 24–26.)

Ehkäisevät kotikäynnit ovat nykyisin vanhuspalveluissa määriteltäviä neuvontapalvelua vakiintuneempaa ja laajempaa toimintaa. Useimmiten niitä järjestetään 80 vuotta täyttäneille, mutta monissa kunnissa ikärajaksi on asetettu 75 vuotta. Suurimmassa osassa kuntia ehkäisevät kotikäynnit ovat pysyvää toimintaa. Ehkäisevien kotitäyntenä tavoitteena on toimintakyvyn ja terveyden edistäminen. Ne sisältävät systemaattisen palvelutarpeiden arvioinnin, ikäihmisen omien voimavarojen tukemisen ja ennakkoinnin, jotta ikääntyneiden kotona asuminen ja itsenäinen suoriutuminen olisi mahdollista. Käynneillä kartoitetaan myös asunnon ja asuinympäristön toimivuus sekä apuvälineiden tarve. Samalla annetaan tietoa palveluista ja etuuksista sekä tarvittaessa suunnitellaan tarvetta vastaavia palveluja (Liite 1.). (Seppänen, Heinola ja Andersson 2009, 11.) Ehkäiseviä kotikäyntejä kunnista (353) toteutti 54 % ja 19 % suunnitteli niiden toteuttamista vuonna 2010 (Kauppinen 2010, 35–37).

Kotikäyntejä suorittavat sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset; sosiaalityöntekijä, sosiaaliohjaaja, sosionomi, sairaanhoitaja, terveydenhoitaja, lähihoitaja, kodinhoitaja, kotipalvelun ohjaaja, toimintaterapeutti, fysioterapeutti, kuntotohtori, vanhustyön johtaja, johtava kodinhoitaja, toiminnanohjaaja, palveluohjaaja,

päiväkeskusohjaaja sekä erikoissairaanhoidtaja. Käynnit suoritetaan yksin, pari-työnä tai moniammatillisen tiimin toimesta. (Häkkinen & Holma 2004, 107–111; Kananoja, Lahtinen & Marjamäki 2011, 205–217.)

Sininauhaliitto ry on kehittänyt etsivää vanhustyötä eri puolilla Suomea erilaisin hankkein, muun muassa vanhusten lähipalveluiden saatavuuden sekä avun tarpeen kartoituksen nimeltä Toimintamalli etsivään vanhustyöhön. Toimintamallissa kartoitetaan palvelujen ulkopuolella olevien, yksin elävien vanhusten palveluiden saatavuutta ja tuen sekä avun tarvetta. Tavoitteena on vahvistaa etsivää ja yhteisöllistä työtä ihmisten keskuudessa, joiden fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä taloudellinen hyvinvointi ovat heikentyneet ja sosiaaliset suhteet kaventuneet. Toimintamallissa heitä ohjataan, neuvotaan ja avustetaan perus- ja erityispalveluiden saannissa. Heille järjestetään vapaaehtoistoimijoita tueksi ja avuksi. Toimijoina etsivässä työssä ovat evankelisluterilaisen seurakunnan diakoniatyö, vapaaehtoistoimijat, kansalaiset ja julkinen sektori. (Pitkänen 2013, 2.)

Seurakunnat ovat toteuttaneet etsivää vanhustyötä jo pitkään. Diakoniatyöntekijät voivat käydä vanhusten luona kotikäynnillä ylläpitääkseen seurakuntayhteyttä ja pysyäkseen ajan tasalla vanhuksen tilanteesta. Seurakunnan vanhustyössä mukana olevat vapaaehtoiset sekä muut työntekijät voivat myös välittää tietoa vanhuksen muuttuneesta elämäntilanteesta. Yhteiset syntymäpäiväjuhlat lisäävät myös yhteisöllisyyttä ja ovat yksi etsivän työn keino. Etsivää vanhustyötä rakennetaan yhteistyössä viranomaisten, seurakunnan omien työalojen sekä järjestöjen vapaaehtoisten toimijoiden kanssa. Yhteistyö antaa mahdollisuuden löytää ja auttaa kaikkein vaikeimmassa asemassa olevia vanhuksia. Tilanteen kartoittaminen ja suunnitelman tekeminen ikääntyneiden arjessa selviytymiseksi ovat diakoniatyötä tekevien perustehtäviä. Kotikäynnissä selvitetään muun muassa: ketä tarvitaan, mitä tarvitaan ja kuinka usein? Työntekijä voi välittää ikääntyneelle tietoa tarjolla olevista avunlähteistä ja ellei omaisia ole turvana myös auttaa yhteydenotoissa tai välittämällä lähimmäisapua. Yksinäisyyttä pyritään vähentämään ohjaamalla vanhus ryhmään tai muuhun toimintaan. (Kirkkopalvelut ry 2010, 6–12.)

Myös Helsingin Diakonissalaitos on kehittänyt yli 65-vuotiaille syrjäytymisvaarassa oleville ikääntyneille palveluketjua, jossa on mahdollisuus joustavasti siirtyä palveluista toiseen tuen ja avun tarpeen mukaan. Palvelu muodostuu seuraavista tekijöistä: a) etsivä vanhustyö, b) voimaannuttava kotihoidon palvelu ja c) yhteisölliset korttelikeskukset. Ammattilaisten työtä vahvistetaan d) vapaaehtoistoiminnalla. (Helsingin Diakonissalaitos 2011.)

Ikä-ESKO-hanke (Oulun Seudun Setlementtiliitto ry) kehitti vuosina 2009–2013 Oulussa ehkäisevää toimintaa alueellisesti eri puolilla Oulua. Tavoitteena oli edistää eri alueiden viihtyisyyttä, yhteisöllisyyttä ja asukkaiden vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia sekä luoda välittämisen ilmapiiriä. Hanke kehitti etsivän

työn alueellisen toimintamallin, jonka päämääränä oli löytää yksinäisyydestä kärsiviä ja syrjäytymisvaarassa olevia ikäihmisiä ja ohjata heitä osallisuutta vahvistavien toimintojen piiriin. Tavoitteina oli 1) kehittää ikäihmisiin kohdistuvaa etsivää työtä, 2) koota ja kehittää ikäihmisille kohdennettua ehkäisevää toimintaa, 3) kehittää ohjausta ja ohjautumista ehkäisevän toiminnan pariin sekä 4) vahvistaa ikäihmisistä välittämistä ja lisätä heidän arvostamista. Etsivän työn kohderyhmä sijoittui aktiivisten ikäihmisten sekä säännöllistä palvelua tarvitsevien ja saavien ikäihmisten välille. Etsivän työn myötä ikääntyneitä ohjattiin alueille perustettuihin matalan kynnyksen Seniorikahviloihin. Myös soittorinki- ja kulttuuriluotsi toimintaa kehitettiin vapaaehtoisten tuella. (Jurmu & Pääkkö 2013, 12–27.)

Ehkäisevän toiminnan yhteydessä tulee usein esille kysymys, tavoitetaanko sen avulla kaikki ne ikääntyneet henkilöt, jotka siitä hyötyisivät. Kotikäynneistä kiellettyjen joukossa voi olla juuri heitä, jotka ovat palvelujen ulkopuolella, mutta tarvitsisivat monenlaista apua. Ketään ei voida kuitenkaan pakottaa ottamaan ehkäisevää toimintaa tai kotikäyntiä vastaan. Avoimeksi jääkin kuinka etsivää vanhustyötä tulisi kehittää, jotta huono-osaiset ikääntyneet voitaisiin tavoittaa. (Seppänen, Heinola ja Andersson 2009, 43.)

Mitä etsivä vanhustyö on?

Etsivää vanhustyötä ei Suomessa ole määritelty. Sen määrittelyssä voidaan soveltaa etsivän nuorisotyön määritelmää seuraavasti: Etsivä vanhustyö on ”Yhteisölähtöistä ja sosiaalista toimintaa, jolla tavoitetaan erityisiin kohderyhmiin kuuluvat henkilöt ja ryhmät, joihin ei saada yhteyttä nykyisten palvelujen tai perinteisten sosiaali- ja terveyspalveluiden avulla” (ks. Andersson 2010, 45; Puuronen 2014, 16–19).

Etsivä vanhustyö verkostoituu ja se vaatii resursseja. Se kohdistuu ihmisiin, joihin on yleensä vaikea tavoittaa muilla keinoilla, ja jotka tarvitsevat tukea helposti saatavissa olevassa muodossa. Etsivä vanhustyö toimii ympäristössä, jota työntekijä ei voi kontrolloida tai organisoida etukäteen, yleensä kohderyhmän elinympäristössä. (ks. Andersson 2010, 45; Puuronen 2014, 16–19.)

Etsivän vanhustyön periaatteena on toteuttaa jatkuva palveluketju syrjäytymisvaarassa oleville tai jo syrjäytyneille vanhuksille. Sosiaali- ja terveyspalvelujen ulkopuolelle jääneisiin ikääntyneisiin pyritään saamaan yhteys etsivällä vanhustyöllä ja verkostoitumalla eri toimijoiden kanssa. Työntekijät tekevät etsivää vanhustyötä esimerkiksi jalkautumalla asuinalueiden ostoskeskuksiin, toreille, leipäjonoihin ja pitävät vastaanottoa esimerkiksi asukasyhdistysten tiloissa. Näissä paikoissa ikääntyneiden kohtaamisen tavoitteena voi olla tiedottaminen matalan kynnyksen toiminnasta. (Palveluverkkosuunnitelma 2014, 8.)

Etsivän vanhustyön toteuttaminen

Vuonna 2013 voimaan tullut vanhuspalvelulaki asettaa kunnille omat vaatimuksensa. Kuntien on pystyttävä vastaamaan kansalaisten palvelutarpeeseen. Verkostoituminen ja yhteistyö eri toimijoiden kesken on aiheellista ja ajankohtaista. Heikossa asemassa olevien, palveluiden ulkopuolelle jääneiden henkilöiden tilanteen kartoittamisessa kunnan viranomaiset voivat toimia yhteistyössä esimerkiksi järjestöjen, seurakunnan diakoniatyön ja vaitiolovelvollisuuteen sitoutuneiden vapaaehtoistoimijoiden kanssa. Myös kuntien välinen ja yli hallintorajojen tapahtuva yhteistyö on suositeltavaa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 13 § ja 15 §.)

Ikääntyneiden palvelutarpeiden selvittäminen on osa etsivää työtä. Siitä vastaavat sosiaali- ja terveystoimen työntekijät, joilla on laaja-alaista asiantuntemusta sekä tarkoituksenmukainen sosiaali- tai terveydenhuollon ammatillinen kelpoisuus. Laki sanoo, että kunnan järjestämät laadukkaat palvelut tulee olla iäkkään

henkilön tarpeisiin nähden oikea-aikaisia ja riittäviä ja ne on toteutettava niin, että ne tukevat iäkkään henkilön itsenäistä suoriutumista, toimintakykyä ja osallisuutta. Palveluntarpeen selvittämisen yhteydessä on hyvä kiinnittää huomiota myös kuntoutumista edistäviin palveluihin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 15 §.)

Kartoituksen toteuttamisesta lähetetään etukäteen postitse tiedote valitulle ryhmälle. Tiedotteessa kerrotaan kartoituksen tarkoitus: saada tietoa henkilöiden lähipalveluiden saatavuudesta sekä avun- ja tuentarpeista. Tiedotteessa ilmoitetaan päivämäärä ja kellonaika, jolloin vierailu kyseisen henkilön luokse tehdään. Vierailupyynnön vastaanottajalle annetaan näin mahdollisuus joko ottaa haastattelijat vastaan tai kieltäytyä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 15 §.)

Myös kolmas sektori ja seurakunnat järjestävät ikääntyneille ennaltaehkäisevää, hyvinvointia ja kotona asumista tukevaa toimintaa sekä palveluja. Sosiaali- ja terveysalan järjestöjen rooli korostuu etenkin heikossa asemassa olevien äänitorvena ja monenlaisten tarpeiden kohtaajina. Järjestökenttä pystyy tarjoamaan monipuolista tukea muun palvelujärjestelmän ohella erityisesti kohderyhmille, jotka muuten helposti jäisivät yhteiskunnan ulkopuolelle kuten mielen-terveys- ja päihdekuntoutujat tai pitkäaikaissairaat. (Astainen & Sulku 2011, 29; Näslindh-Ylispangar 2012, 122.) Etsivällä vanhustyöllä tavoitetut ikääntyneet voidaan ohjata järjestöjen toimintojen piiriin.

Järjestöt voivat yhdessä diakoniatyön kanssa suorittaa palveluiden ulkopuolelle jääneiden henkilöiden hakua laajemmin. He voivat luoda esimerkiksi välittämisen verkoston eri toimijoista, jonka kohderyhmänä ovat heikossa asemassa olevat ihmiset. Tämä verkosto voi koostua kyläläisistä, kaupunginosa- ja kyläyhdistyksistä, taksiautoilijoista, kauppojen ja apteekkien henkilöstöstä. Sellaisista toimijoista, joilla on tietoa ihmisistä, joiden luona olisi hyvä käydä. Kartoituksen piiriin voidaan valita myös niitä henkilöitä, joita mm. diakoniatomella on jo aiemmin tiedossaan. Lisäksi yhteyttä voidaan ottaa muun muassa seurakunta-, virkistys ym. toimintapiirien ohjaajiin, joilla saattaa olla tietoa kohderyhmän ihmisistä. (Astainen & Sulku 2011, 29–30.)

Etsivä vanhustyö lainsäädännössä

Valtioneuvoston periaatepäätöksellä on tuotettu Sisäisen turvallisuuden ohjelma, jonka mukaan eri ikäryhmien syrjäytyminen on sisäisen turvallisuuden keskeisin uhka. Monialaisen yhteistyön erilaiset kokeiluhankkeet kuten etsivä työparitoiminta (nuorisotyössä) ovat osoittaneet tarpeen vakinaistaa yhteistyötä eri sektoreiden välillä. Ilman säädöksiäkin onnistuneita yhteistyöverkostoja on vanhustyöhön muodostunut, mutta niiden toimintatavat eivät ole vakiintuneet ja moniammatillisen työn näkyvyys on niissä vähäistä. Usein myös palveluiden sektoroituneet toimintakulttuurit estävät eri viranomaisten välistä yhteistyötä.

(Sisäministeriön julkaisuja 16/2008, 15.) Tämä näkyy vanhustyössä pirstaloituneena palvelukenttänä.

Ikääntyneellä henkilöllä, joka on etsivän vanhustyön kohteena, tarkoitetaan tässä raportissa henkilöä, jonka fyysinen, kognitiivinen, psyykinen tai sosiaalinen toimintakyky on heikentynyt korkean iän myötä alkaneiden, lisääntyneiden tai pahentuneiden sairauksien tai vammojen vuoksi taikka korkeaan ikään liittyvän rappeutumisen johdosta (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 3 §.) Iäkäs ei ole minäkään palvelun piirissä tai hän kokee yksinäisyyttä, on syrjäytynyt tai syrjäytymisvaarassa. Hän tarvitsee kotona asumiseensa tukea ja elämäänsä sosiaalista verkostoa. Vapaaehtoistoiminnasta puhuttaessa iäkkäällä tarkoitetaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavassa iässä olevaa väestöä tai henkilöitä, jotka haluavat osallistua auttavaan toimintaan ikääntyneiden keskuudessa.

Laki väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 13 § velvoittaa kunnan järjestämään iäkkäälle henkilölle laadukkaita sosiaali- ja terveyspalveluja, jotka ovat hänen tarpeisiinsa nähden oikea-aikaisia ja riittäviä. Palveluiden oikea-aikaisuus sekä avuntarpeeseen reagointi ovat myös ennalta ehkäisevien palveluiden painopisteitä. Yksilöllisten palvelupolkujen kehittyminen mahdollistuu kun asiakas kykenee oikea-aikaisesti tavoitettuna hyödyntämään omia voimavaroja mm. kuntoutumisessa sekä itselle mielekkään palvelupolun suunnittelussa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 13 §.)

Kunnan on myös järjestettävä lain mukaan ikääntyneen väestön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä ja itsenäistä suoriutumista tukevia neuvontapalveluja. Neuvontapalveluja voivat saada ikääntyneeseen väestöön kuuluvien lisäksi muutkin asiasta kiinnostuneet, kuten omaiset ja läheiset. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 12 §.) Etsivän vanhustyön avulla iäkkäät avun tarvitsijat ohjautuvat oikeaan paikkaan, mahdollisesti oikeaan aikaan ja saavat neuvontaa.

Muutkin kansalaiset voivat osallistua etsivään vanhustyöhön. Laissa (25 §) todetaan, että iäkkään henkilön palvelutarpeesta on ilmoitettava. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö taikka kunnan sosiaalitoimen, alueen pelastustoimen, hätäkeskuksen tai poliisin palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tiedon sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeessa olevasta iäkkästä henkilöstä, joka on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, on hänen salassapitosäännösten estämättä ilmoitettava asiasta viipymättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Muut kuin edellä mainitut ammattihenkilöt voivat tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäännösten estämättä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 25 §.)

Lain 4 §:n yhteistyöveloitteen myötä ja erityisesti taloudellisesti haastavina aikoina avainasemassa on järjestöjen ja kuntien kumppanuuteen perustuva vuorovaikutteinen yhteistyö. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 4 §.)

Ikääntyneiden sosiaali- ja terveyspalveluihin kohdistuu säästöpaineita ja niiden kustannuksia halutaan karsia. Näiden tavoitteiden toteutumiseksi halutaan

kehittää ikäihmisten kotihoitoa ja vahvistaa kaiken ikäisten omaishoitoa. Ikääntyneiden kohdalla säästöt halutaan toteuttaa muun muassa siten, että kotihoitoa lisätään ja asumiseen kehitetään esim. perhehoitoa. Omaishoitajien jaksamista on jatkossa tarkoitus tukea enemmän. Myös työntekijöiden työnjakoa halutaan uudistaa. (VNK 2015, 19.) Uudistusten yhteydessä on erittäin tärkeää miettiä sitä, tuleeko vanhuspalveluissa vahvistaa etsivää vanhustyötä heikompiensaisten tavoittamiseksi ja heidän auttamiseksi, erityisesti kun tavoitteena on, että heidän tulee pärjätä kotona mahdollisimman pitkään.

Uudistuksia tarvitaan, mutta ne eivät voi toteutua pelkästään säästämällä ja kustannuksia karsimalla. Tämän päivän ratkaisut vaikuttavat ikääntyneiden hyvinvointiin konkreettisesti. Säästöt muun muassa veronkevennyksistä, asumistuesta ja hoidon maksuista saatavista korvauksista vaikuttavat ikääntyneiden elämään siten, että hoitoon ei hakeuduta, vaikka tarve olisi. Asumisen ja palveluiden kustannuksiin kaavailut korotukset taas vaikuttavat siten, että eläkkeestä käteen jäävällä osuudella voidaan ostaa vähemmän palveluja. Ikääntyneet joutuvat tinkimään tarpeistaan. (VNK 2015, 10–20.)

Vanhuspalveluiden tulevaisuuden uudistuksia ei pidä tehdä ainoastaan palveluja karsimalla tai hintaa nostamalla. On myös vahvistettava epävirallisen- ja virallisen hoivan välimaastoa, jotta ikääntyneiden kotona asuminen mahdollisimman pitkään toteutuisi. Yksi vahvistamisen tapa on etsivän vanhustyön organisointi ikääntyneen arkeen ja heidän elinympäristöönsä. Etsivään vanhustyöhön panostamalla estetään sosiaali- ja terveystalouden kustannusten kasvua pidemmällä aikavälillä.

Etsivän työn periaatteet

Tässä osassa pohditaan etsivän työn pääperiaatteita, soveltamista vanhustyöhön ja sen vaikutuksia ikääntyneisiin. Koska etsivää työtä toteutetaan Suomessa nykyisin nuorisotyön puolella, käytetään tekstissä pohjana Opetus- ja kulttuuriministeriön etsivän nuorisotyön lakia, kriteereitä ja suosituksia (Nuorisolaki 693/2010/ Etsivä nuorisotyö) soveltuvin osin sekä alan kehitystyössä mukana olleiden julkaistuja tekstejä.

Etsivä työ on psykososiaalista muutostyötä. ”Psykososiaalisessa työssä kiinnitetään byrokratia- ja palvelutyötä enemmän huomiota asiakkaan tarpeisiin ja tilanteeseen. Lisäksi kiinnitetään huomiota työntekijän ja asiakkaan välille muodostuvaan vuorovaikutukseen. Psykososiaalinen työ kohdistuu huono-osaisiin, syrjäytyneisiin ja yhteiskunnasta marginalisoituneisiin ihmisiin, joiden elämässä on vaikeuksia”. (Raunio 2004, 140–141.)

Etsivän työn pääperiaatteena on sosiaalipalvelujen vieminen kohderyhmän omaan ympäristöön. Etsivä työ toteutuu eri tasoilla ja monissa eri yhteyksissä, yleensä ehkäisevien toimenpiteiden ja hoito-organisaatioiden välisessä toimintaympäristössä. Etsivän työn luonteeseen kuuluu suora ja joustava toiminta, joka huomioidaan myös koulutuksessa. Palvelujen ohjaaminen suoraan kohderyhmälle tarkoittaa, että työ tehdään siellä missä kohderyhmä toimii, esimerkiksi jalkautumalla kauppoihin ja kadulle. Etsivä työ etsii löydetyn asiakkaan kanssa hänelle tarpeelliset palvelut ja tuen. Esimerkiksi ikääntyneiden haasteita voivat olla asioimisen vaikeudet tai yksinäisyys ja tämän myötä epävarma ja turvaton tulevaisuus. Tällöin etsivän työn tekijä antaa tukea elämän suunnitteluun sekä apua palveluiden löytämiseen ja niissä asioimiseen. (ks. Huhtajärvi 2007, 18–20.)

Etsivään työhön kuuluu runsasta tiedottamista, tietojen keräämistä ja konkreettisia palveluja myös kentällä. Siihen kuuluu tukemista, muutoksiin motivointia ja ohjaamista palveluiden pariin. Usein etsivään työhön liitetään puhelinpäivystys osana jo olemassa olevia palveluita, kuten useissa Euroopan maissa onkin. (Etsiväpiirit- ja Yhressä nääs -projektit 2015; Ihmiskaupan uhrien auttaminen 2006, 26–27.)

Etsivän työn tavoite, syrjäytyneiden tai palveluiden ulkopuolelle jääneiden kohderyhmien saavuttaminen, vaatii etsivän työn tekijältä yksilön kunnioitusta ja hienovaraisuutta. Tärkeää on yksilön itsemääräämisoikeus. Huomioitavaa on, että syrjäytyminen ei tapahdu sattumalta ilman syytä. Ikääntyneiden palveluissa on usein myös ehtoja ja kynnyksiä, joita heidän tulee ylittää ja kohdata, jotta he saavat

tarvitsemiaan palveluita. Erilaiset mittarit määrittelevät avun saannin. Etsivä työ taas keskittyy usein matalan kynnyksen palveluihin, jotka vähentävät haittoja. Niiden toimintaan pääsee mukaan ilman mittareita ja ehtoja. Matalan kynnyksen toiminta perustuu yhteisöllisyyden ja osallisuuden periaatteille, niissä ikääntyneitä arvostetaan kokonaisvaltaisesti. Ikääntyneet tarvitsevat matalan kynnyksen toimintaa kotona asumisen tueksi. (ks. Mikkonen ym. 2007, 18.)

Etsivän työn kautta tuodaan niille ihmisille mahdollisuuksia, joilla niitä ei vielä ole. Etsivä työ ei pyri muuttamaan asiakasta tai korjaamaan hänen elämänsuuntaansa. Tuettuna ikääntyneet löytävät voimavaroja ja motivaatiota muuttaa itse elämänsä suuntaa, siten kuin kokevat itselleen hyväksi. Matalan kynnyksen palvelut, haittojen vähentäminen ja etsivä työ ovat vähemmän kontrolloivaa tai ehtoihin perustuvaa toimintaa. (Kaartinen-Koutaniemi 2012, 22.)

Etsivää työtä tarjoavilla on myös asianajorooli. Kuultua, nähtyä ja työssä opittua tulee hyödyntää myös sosiaalipoliittisessa keskustelussa. Työssä hankittu tieto on arvokasta, ja sitä tulee hyödyntää syrjäytyneiden oikeuksien ajamisessa, niin paikallisella kuin kansallisella tasolla. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa tulee etsivän työn tekijöitä olla myös tietoa erilaisista etnisistä ryhmistä. Työntekijöiden tulee olla tietoisia kulttuurisista eroista, omista asenteistaan ja arvoistaan, sekä kykeneviä toimimaan erilaisissa toimintaympäristöissä. Erilaisten etnisten ryhmien kanssa työskennellessä tarvitaan kielitaitoa, kulttuurien tietämystä ja kulttuurien kohtaamisesta syntyvän epävarmuuden sietämistä. Myös sukupuolitietoisuus kuuluu ammattimaiseen etsivään työhön. Joissain tilanteissa etsivä mies ja naisparit on käyttökelpoinen, joissakin työparit voivat edustaa samaa sukupuolta. Eri kohderyhmillä on erilaiset tarpeet, jotka tulee ottaa huomioon etsivässä työssä. (Mikkonen ym. 2007, 25–35; Kaartinen-Koutaniemi 2012, 22–28.)

Etsivä työ vastaa tarpeisiin

Ammatillinen etsivä työ on menetelmä, joka soveltuu vaikeasti tavoitettavien kohderyhmien kanssa työskentelyyn. Menetelmään kuuluvat jalkautuva työ kentällä, prosessiluonteinen asiakastyö, verkostoissa tapahtuva työ sekä toimintaympäristön havainnointi ja analysointi. Etsivän työn lähtökohtana on ainoastaan kentan ja asiakkaiden tarve. Etsivä työ ei voi olla lakisääteistä valvontaa, eikä viranomaiskontrollia. Työn tavoitteena on luottamuksellisen kontaktin luominen kohderyhmään. Kontaktit ovat aina kohderyhmälle vapaaehtoisia. (ks. Puuronen 2014, 17; Ammatillisen etsivän työn yhdistys, AMET ry 2015.)

Etsivä työ on myös ammatillisesti johdettua. Sillä on selkeä paikka organisaatiossa, joka voi olla joko järjestö tai julkinen palvelu. Etsivän työn tekijät ovat koulutettuja työntekijöitä, jotka tekevät suunnitelmallista työtä, osana taustaorganisaation toimintaa. Sekä työntekijöiden että asiakkaiden turvallisuusnäkökohdat on työtä tehdessä otettava huomioon. (ks. Puuronen 2014, 67; Ammatillisen etsivän

työn yhdistys 2011.) Etsivää työtä toteutetaan avoimesti, kuten seuraavat luettelot tuovat esiin.

Etsivä nuorisotyö Turussa (Nuorten palvelu) tavoittelee nuoria seuraavissa paikoissa:

- Katutyö (3–4 iltapäivää/iltaa viikossa.)
- Sohvis (nuorisoaseman/Rainan kanssa yhteistyössä)
- Koulupäivystys kristillisellä opistolla
- Oppilaitosyhteistyöstä (kielikoulutukset, Ruuvari-ryhmä)
- Internetissä (facebook)
- Oppilaitoksissa (2. aste, yliopisto)
- Puolustusvoimien kanssa yhteistyössä ja siviilipalvelukeskuksesta
- Yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa (terv.toimi, sos.toimi, poliisi)
- Kaverit/sukulaiset

Vastaava luettelo etsivästä vanhustyöstä voi olla seuraava:

- Lähikauppatyö
- Apteekit
- Terveyskeskukset ja terveysasemat
- Baarit/Alko
- Kuntien vanhustyön ammattilaiset (kotihoito, palveluohjaus ja vanhussosiaalityöntekijä, palvelupisteet)
- Kela / Mahdollisesti pankit
- Geriatrinen poliklinikka ja päivä kuntoutus sekä vanhuspsykiatrian avopalvelut
- Matalan kynnyksen paikat (Olkkarit, Kohtaamispaikat)
- Päivystys lähikaupoissa
- Omaiset/Naapurit
- Taksit/Postilaitos/Ambulanssi

Etsivään työhön panostamalla saavutetaan vaikutuksia. Esimerkiksi Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) tuki vuonna 2015 etsivää nuorisotyötä 5 milj. eurolla. Etsivän työntekijän palkkaamiseen sai avustusta 30 000 €. OKM on myös systemaattisesti seurannut etsivän nuorisotyön kattavuutta ja toiminnan tunnuslukuja uuden nuorisolain voimaan astumisen myötä. Tunnusluvut tuovat esiin sen, että etsivä nuorisotyö on saavuttanut erinomaisesti kohderyhmän ihmisiä. Etsivän nuorisotyön tekijöitä oli 114 vuonna 2008 ja 488 vuonna 2013. Vuonna 2008 etsivän työn tekijät (114) tavoittivat 1 999 nuorta ja vuonna 2014 he (488) tavoittivat 16 627 nuorta. Vuonna 2014 etsivät nuorisotyöntekijät olivat yhteydessä yli 27 000 nuoreen. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013, 10 ja 48.) Luvut kuvaavat hyvin sitä, että jos etsivään vanhustyöhönkin panostettaisiin Suomessa uudella tavalla, niin löydettäisiin paremmin syrjäytyneitä ja apua tarvitsevia ikääntyneitä.

Etsivän työn vaikutukset ikääntyneisiin

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista ja Ikääntyneiden palvelujen laatusuosituksen painopisteenä on kotona asumisen tukeminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013; Sosiaali- ja terveysministeriö 2014). Lukuisten tutkimusten mukaan suurin osa iäkkäistä tullaan hoitamaan kotona ja he haluavatkin tulla hoidetuksi omassa kodissaan. Kotihoidon asiakkaiden suuret määrälliset muutokset, laadulliset puutteet ja resurssien vähyys kertovat kuitenkin pikaisen muutoksen tarpeesta, joka olisi tehtävä heti. Muutokseen tarvitaan lisää tekijöitä ja monimuotoista auttajaverkostoa. Kotihoidossa tarvitaan etsivää vanhustyötä ja siihen työntekijöitä. Etsivä työ tulee kohdistaa köyhiin, yksinäisiin, sairaisiin, kaltoin kohdeltuihin sekä masentuneisiin vanhuksiin. Etsivään vanhustyöhön panostamisella voidaan säästää rahaa mm. laitoshoidosta, palveluista ja sairaanhoidosta. Etsivää vanhustyötä lisäämällä voidaan saada aikaan samanlaisia muutoksia, kuten etsivässä työssä nuorten kanssa on saavutettu. (ks. muun muassa Puuronen 2014, 97–102; Hassi 2005, 110–119.) Seuraavassa taulukossa 1. on kuvattuna Etsivän vanhustyön vaikutuksia.

Taulukko 1. Etsivän vanhustyön muutokset ja vaikutukset ikääntyneisiin

YKSILÖLLISIÄ MUUTOKSIA

- Vanhukset tiedostavat paremmin sosiaalisen vuorovaikutuksen mahdollisuudet.
- Etsivän työntekijöiden jakaman tiedon avulla he voivat saada tarpeitaan vastaavaa apua.
- Ikääntyneet uskovat, että apua saa kun sitä tarvitsee.
- Pienituloisenkin voi osallistua.

VUOROVAIKUTUKSEN MUUTOKSIA

- Saadaan aikaan uudenlaista yhdessäoloa.
- Ikääntyneet voivat käsitellä asioitaan henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa.
- Hyvinvointi koetaan yhteiseksi asiaksi.

YHTEISÖLLISIÄ MUUTOKSIA

- Voidaan rakentaa yhteisöllistä, arvostavaa kulttuuria ikääntyneiden elinpiiriin.
- Ikääntyneiden hyvinvoinnista huolehtii laajempi yhteisö (omaiset, naapurit, matalan kynnyksentoimijat).
- Ikääntynyt voi asua kotonaan mahdollisimman pitkään tuetusti.

RYHMIEN VAIKUTUKSET YKSILÖÖN

- Ryhmä antaa voimia.
- Ikääntyneet saavat ystäviä.
- Ikääntyneet uskovat, että he voivat jakaa huoliaan.
- He voivat luottaa sosiaalisen verkoston tukeen.
- Ikääntyneiden osallisuus ja sosiaalisuus säilyy tai lisääntyy.

SOSIAALIPOLITIIKAN MUUTOKSIA

- Ikääntyneiden sosiaalisessa verkostossa tapahtuneet muutokset välittyvät tietona päättäjille.
- Uudella tiedolla voidaan vaikuttaa vanhuspalvelujen kehityssuuntaan ja päätöksen tekoon.
- Tulonsiirtoja voidaan toteuttaa kohdennetummin kotona asumisen tukemiseen.

Yhteenveto

Etsivää vanhustyötä suorittavat nykyisin sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset kotikäynteinä. Etsivän vanhustyön periaate on kuitenkin verkostoitua. Tämä vaatii resursseja. Etsivän vanhustyön työntekijöiden tulee jalkautua enemmän asuinalueiden ostoskeskuksiin/kauppoihin, toreille ja leipäjonoihin sekä asukasyhdistysten tiloihin. Näin systemaattisesti ei vanhustyössä Suomessa vielä toimita.

Ikääntyneiden avun tarvitsijoiden kohtaamisen yhtenä tavoitteena on tarjota heille tietoa matalan kynnyksen paikoista, jotka tukevat kotona asumista. Julkisen sektorin palveluntarjoajien lisäksi kolmas sektori sekä seurakunnat järjestävät laaja-alaisesti ennaltaehkäisevää, hyvinvointia ja kotona asumista tukevaa toimintaa sekä palveluja. Niistä voidaan tiedottaa yhdessä enemmän. Myös vapaaehtoistoiminta on usein kolmannen sektorin toimijoiden vastuualueena. Kaupungit voivat olla mukana vapaaehtoistoiminnan koordinoijina, kouluttajina ja kehittäjinä. Lain väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista tarkoitus yhteistyöstä järjestöjen kanssa toteutuukin juuri vapaaehtoistoiminnan kohdalla. Vapaaehtoiset ovat, niin kunnille kuin järjestöille yhteisiä. Myös etsivää vanhustyötä voidaan toteuttaa laajemmin yhteistyönä.

Monialaisen yhteistyön erilaiset kokeilu- ja pilottihankkeet kuten etsivä työparitoiminta ovat osoittaneet tarpeen säännön mukaistaa yhteistyötä eri sektoreiden välillä. Ilman säädöspohjaakin vanhustyöhön on muodostunut onnistuneita yhteis-

”Chicagon yliopiston tutkimuksen mukaan yksinäisyys on kaksi kertaa suurempi riski ennenaikaiselle kuolemalle kuin ylipaino ja lähes yhtä iso riski kuin köyhyys, jonka on todettu lisäävän ennenaikaisen kuoleman riskiä 19 prosenttia”. (Cacioppo ja muut 2011, 17–22.)

työverkostoja. Niiden toimintatavat eivät ole vakiintuneet. Moniammatillisen etsivän vanhustyön oikeutus ja näkyvyys on vähäistä. Usein sektoroituneet toimintakulttuurit estävät ammattilaisten yhteistyön.

Etsivä vanhustyö on psykososiaalista työtä, jossa kiinnitetään byrokrania- ja palvelutyötä enemmän huomiota ikääntyneen elämäntilanteeseen kokonaisuutena ja erityisesti luottamuksellisen vuorovaikutuksen syntymiseen. Etsivä vanhustyö on suoraa ja joustavaa. Etsivä työ voidaan toteuttaa monilla eri tasoilla eri yhteyksissä, esimerkiksi osana alueellista ehkäisevää toimintaa ja sosiaalityötä. Etsivä vanhustyö voi olla ammatillista työtä. Laki antaa tähän mahdollisuuden, sitä suositellaan mm. yhteistyön tekemisen muodossa.

Etsivä vanhustyö on myös ammatillisesti johdettua ja se kuuluu osaksi ammatillista organisaatiota. Organisaatio voi olla joko järjestö tai julkinen palvelu. Etsivän vanhustyön tekijät ovat koulutettuja työntekijöitä, jotka tekevät suunnitelmallista työtä osana taustaorganisaation toimintaa.

Etsivää vanhustyötä voidaan tehdä erilaisissa ympäristöissä, siellä missä ikääntyneet liikkuvat, heidän kodeissaan ja elinympäristöissään. Etsivä vanhustyö edellyttää hyvää tietotasoa tarjolla olevista palveluista ja valmiuksia toimia ja antaa informaatiota tässä ja nyt. Työ on vaativaa ja edellyttää työntekijältä koulutusta, kenttätöiden hallintaa ja ammattimaisuutta. Etsivästä vanhustyöstä voidaan saada vuosi vuodelta kasvavia vaikutuksia, kuten nuorten etsivä työ on jo osoittanut. Etsivä vanhustyö saa aikaan muutoksia ja se vaikuttaa niin yksilöllisesti, yhteisöllisesti kuin yhteiskunnallisesti.

Etsivää vanhustyötä kehittämässä

Raha-automaattiyhdistys rahoitti yli 7 milj. eurolla ikääntyneiden toimintakyvyn edistämistä, kehittämistyön koordinoitua, syrjäytymisen ehkäisyä ja vapaaehtoistoimintaa vuonna 2015. Myös Yhteisvastuukeräyksen ja testamenttien avulla rahoitetaan ikääntyneiden hyvinvointia tukevaa ja ehkäisevää toimintaa Suomessa. Hankkeissa kehitetään ryhmätoimintoja, vertaistoimintaa, uusia toimintamuotoja ja matalan kynnyksen toimintaa. Niihin etsitään mukaan yksinäisiä ja syrjässä olevia ikääntyneitä erilaisin keinoin. Mukaan tavoitellaan myös vapaaehtoisia. (Ray 2014; Eloisa Ikä -ohjelma 2015.)

Tässä osassa kuvataan Vallin Etsivä mieli -, MEREON (Vanhusten palvelutaloyhdistys) Etsiväpiirit- ja Kotipiirit ry:n Yhessä nääs -projektien etsivän työn toteutumista, sen onnistumisia ja kompastuskiviä. Vallin ja jäsenjärjestöjen kehittämistyössä oli taustalla Saksassa kehitetty Bielefeldin -malli, jossa koko asuinyhteisö huolehtii heikompiosaisista ja naapureistaan. Projektien yhteistyönä julkaistiin Ikääntyneen välittävä verkosto – Hyvät käytännöt malli vuonna 2016, jossa kuvataan tarkemmin etsivän vanhustyön menetelmiä.

Tähän osaan on koottu lisäksi kuudentoista (16) eri puolella Suomea toimivan ja etsivää vanhustyötä kehittävän hankkeen tavoitteita ja tuloksia. Hanketiedot on koottu Ray:n avustuspäätöksistä, Eloisa Ikä -ohjelman hankesivuilta, hankkeiden omilta kotisivuilta sekä hanketyöntekijöille lähetetyllä sähköpostikyselyllä. (Lisätietoa hankkeista liitteessä 2.)

Etsivä vanhustyö Vallin ja jäsenjärjestöjen projekteissa

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liiton Etsivä mieli (2012–2016) -projektin päätavoitteena oli kehittää yhteisöllinen välittävän verkoston malli ”ketään ei jätetä” -periaatteella. Tarkoituksena oli kehittää yli 65-vuotiaille ikääntyneille osallisuutta tukevia voimaannuttavia toimintamuotoja, jotka estävät syrjäytymistä, turvattuutta ja yksinäisyyttä. Projektin kehittämisalueita olivat:

- Etsivän työn kehittäminen yhdessä alueellisten yhteistyöverkostojen kanssa.
- Alueellisen verkostoyhteistyön kehittäminen. Projekti kehitti verkostotoimintaa ja etsivää työtä mm. yhdessä eri kumppaneiden kanssa laaditun yhteisen markkinointimateriaalin muodossa.
- Osallisuutta tukevien ryhmätoimintojen kehittäminen. Projekti julkaisi tällä osa-alueella kaksi ikääntyneiden ryhmätoimintaa tukevaa Avain osallisuuteen -julkaisua, joissa on 120 internettiä hyödyntävää menetelmää ryhmille.

Kehitettävät toimintamuodot tukevat ikääntyvien hyvinvointia, toimintakykyä, mielenterveyttä, itsenäistä selviytymistä ja kotona asumista. Projekteja rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Etsivä mieli -projektin kehittämistyö toteutettiin yhdessä MEREON (Vanhusten palvelutaloyhdistys) hallinnoiman Etsiväpiirit-projektin (pääkaupunkiseudulla) ja Kotipirtti ry:n Yhressä nääs -projektin (Tampereen Tesoman alueella) ja Rateva ry:n Miä ite – Myö yhdessä -projektin (2015–2016 aikana) Miehikkälästä sekä muiden Vallin jäsenjärjestöjen kanssa. Valtakunnallista yhteistyötä tehtiin Mielellään-hankekokoonpanossa. Vallin Etsivä mieli -projektin lisäksi mukana olivat Suomen Mielenterveysseuran Mirakle-hanke, Eläkkeensaajien Keskusliiton Elinvoimaa-hanke ja Eläkeliiton TunneMieli-hanke. Hankkeet kehittivät yhteistyössä menetelmiä ikääntyneiden mielen hyvinvoinnin tukemiseen.

Etsivän vanhustyön avulla projektit tavoittelivat ikääntyneitä mukaan matalan kynnyksen toimintaan ja mm. erilaisiin ryhmiin. Ikääntyneiden tarpeita ja toiveita kysyttiin erilaisissa tilaisuuksissa sekä kyselyillä. Etsivän työn menetelmät olivat muun muassa seuraavia:

- Tehtiin tarvekartoituksia ennen toiminnan käynnistämistä (vastausprosentti 47 %).
- Kutsuttiin ikääntyneitä matalan kynnyksen toiminnan ideointiin ja suunnitteluun mukaan (tiedotteiden jakaminen), jonka myötä useisiin tilaisuuksiin saatiin kymmeniä osallistujia.
- Kutsuttiin ikääntyneitä erilaisiin tapahtumiin sekä ryhmiin mukaan, vietiin kutsuja ikääntyneille suoraan kotiin, ovelta ovelle.
- Tehtiin kartoitettavia kotikäyntejä, joissa selvitettiin ikääntyneiden aktiivisuuden kiinnostusta ja tarpeita. Kotikäynnit tehtiin yksilötyönä ja työntekijä-vapaaehtoistyöparina.
- Koottiin yhteistyöverkostoja alueen ja vanhustyön eri toimijoista, joiden kanssa toteutettiin tapahtumia ja kehitettiin mm. etsivää vanhustyötä.
- Jaettiin matalan kynnyksen paikan esitteitä ja viikko-ohjelmia ikääntyneille.
- Jaettiin esitteitä ja viikko-ohjelmia verkostokumppaneille esim. kaappoihin ja apteekkeihin.
- Julkaistiin viikko-ohjelmia ilmaisjakelulehdessä ja tehtiin lehtijuttuja.
- Jalkauduttiin sinne, missä ikääntyneet liikkuvat, toreille jne. Jalkautuvassa etsivä työssä pyrittiin henkilökohtaiseen kontaktiin.
- Järjestettiin avoimet ovet tilaisuuksia, joissa ikääntyneet pääsivät näkemään ja kokeilemaan erilaisia toimintamuotoja.
- Osallistuttiin alueelliseen kilpailuun esim. Yhressä nääs -projektin Olkkari osallistui vuonna 2013 vuoden Positiivisin Tamperelainen yritys -nettiäänestykseen ja voitti tittelin. Olkkarin laaja näkyvyys mediassa toi toimintaan uusia vapaaehtoisia sekä ikääntyneitä.

Tärkeimmäksi etsivän vanhustyön muodoksi osoittautui ikääntyneiden henkilökohtainen kohtaaminen ja luottamuksellinen keskustelu. Ikääntyneet arvostavat

sitä, että heidät huomioidaan yksilöinä ja heitä kuunnellaan aidosti, mikä onkin etsivän työn tärkeä perusta. Mainoksen, esitteen tai kortin jakaminen levittää tietoa, mutta henkilökohtainen kontakti lisää luottamusta ja uskottavuutta siitä, että tuo ihminen välittää oikeasti ja haluaa minun parastani.

Etsivän vanhustyön kokeiluissa ja projekteissa tuli esiin myös se, että kotikäyntejä ja tutustumista on tehtävä joidenkin ihmisten kohdalla useaan kertaan. Pelkästään kyselyn täyttäminen ja aktiivisuustoiveiden ilmaiseminen ei saa ikään tynnyttä liikkeelle. Luottamusta on rakennettava pidemmän aikaa. Henkilökohtaisessa kontaktissa on myös tärkeää se, että sitä tehdään parityönä. Tällä vältetään erilaisten tulkintojen tai jopa erimielisyyksien syntymistä. Ikääntyneitä on myös haettava kotoa matalan kynnyksen paikkaan ja ryhmiin. Tähän tarvitaan resursseja, joko vapaaehtoisia tai työntekijöitä.

Aina etsivä työ ei tuota haluttua tulosta. Projektien kokeilut toivat esiin myös joitakin kompastuskiviä. Esimerkiksi ilmaisjakelulehden liitteeksi laadittu vapaaehtoisten hakuilmoitus (10 000 kpl) tuotti vain kuusi yhteydenottoa. Kiinnostuneista henkilöistä kaksi tuli haastatteluun. Toinen heistä oli kiinnostunut vapaaehtoistoiminnasta palkkiota vastaan, joten vain toinen tuli toimintaan mukaan. Hän oli erittäin sopiva henkilö, mutta oli mukana vain muutaman viikon. Miksi viesti tavoitti vain muutaman ihmisen? Syy saattoi olla siinä, että ilmaisjakelulehden välissä mainostetaan jo monia asioita. Tämä mainos ei herättänyt kiinnostusta. Vapaaehtoisia löytyy paremmin henkilökohtaisen kontaktin avulla esimerkiksi erilaisissa tapahtumissa markkinoiden.

Tiedottamisen ajankohdalla ja muodolla on suuri vaikutus siihen saadaanko ihmiset kiinnostumaan aiheesta. Myös sillä on merkitystä, miten viesti lähetetään videona, TV:n kautta vai paperilla. Ikääntyneiden omat tarinat saattavat saada ihmisten mielenkiinnon heräämään. Myös palvelu- ja toimintapakettien tarjoaminen sekä markkinointi antavat ikääntyneille kuvaa siitä, mitä heillä on mahdollisuus toiminnasta saada ja mihin tarpeeseen he voivat saada apua. Tällöin myös vapaaehtoisuudesta kiinnostuneet voivat suunnata omaa osaamistaan.

Jalkautuva, ovelta ovelle tapahtuva etsivä vanhustyö toi myös esiin haasteita. Jotkut ikääntyneet ovat arkoja päästämään ”outoja” ihmisiä koteihinsa. Ovea raotetaan varovasti. Etsivä vanhustyö voi kohdata ikääntyneiden epäluuloa erityisesti kaupungeissa. Mikäli ikääntynyt kokee elinympäristönsä tai ylipäätään arkensa turvattomaksi, on kontaktin saaminen haasteellisempaa. Luottamuksen rakentaminen ei vain onnistu jos ikääntyneen asuinalueella on liikkunut esimerkiksi ”hämmäriä” tyyppisiä. Yksin etsivää työtä tehtäessä tällaisen turvattomuuden tunteen murtaminen on vaikeampaa. Yhteistyö muiden palveluntuottajien kanssa on tällöin hyödyllistä ja vierailulle onkin hyvä pyrkiä muiden työntekijöiden kanssa, mikäli ikääntynyt saa palveluja. Tällöin on varmistettava ikääntyneeltä etukäteen lupa siihen, että työntekijä voi ottaa etsivän työntekijän mukaansa. Omat haasteensa on niiden ikääntyneiden kohdalla, jotka avaavat ovea kymmenen senttiä,

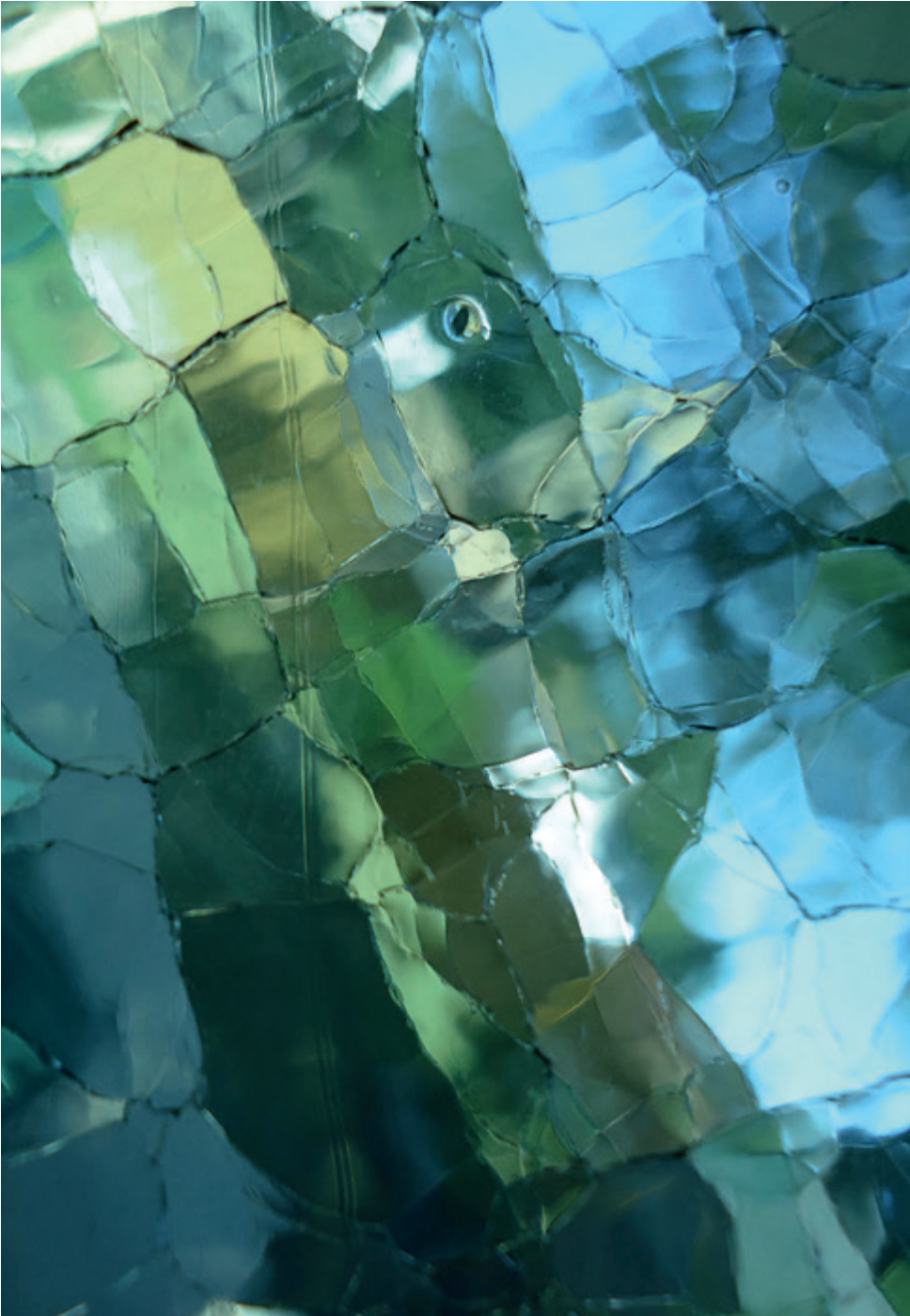
eivätkä saa mitään palvelua. Poikkeuksiakin on, esimerkiksi maaseudulla ollaan avoimia ja otetaan mielellään vastaan vieraita.

Projektien toiminnassa tuli esiin lisäksi verkostoyhteistyön haasteita. Erityisesti kaupungeissa verkostoituminen on jatkuvaa työtä. Hyvän ja pysyvän verkoston muodostaminen, oikeiden henkilöiden löytäminen ja yhteistyöhön sitouttaminen vie aikaa. Jokaisen siihen kuuluvan on nähtävä, mitä hyötyä heille on mukana olosta. Hyödyn on myös konkretisoiduttava jossain vaiheessa käytännössä. Tällainen voi olla esimerkiksi yhteisen tiedotusmateriaalin valmistuminen ja sen jakaminen paikkoihin, joissa ikääntyneet arjessaan liikkuvat.

Etsivän vanhustyön näkökulmasta verkoston toimintaa haittaa erityisesti kaupungeissa se, että kaupunginosiin ja alueille syntyy uusia verkostoja säännöllisin väliajoin. Myös organisaatioiden oma kehittämistyö synnyttää uusia verkostoja kehittämistyöstä riippuen. Työntekijöitä tarvitaan näihin mukaan. Aina kun uusi verkosto kootaan, siirtyy jo olemassa olevista toimivistakin verkostoista ihmisiä uusiin verkostoihin. Hyötyjä tarjoavat monet toimijat ja moniin tarpeisiin. Suurissa kaupungeissa tällainen verkostosta toiseen vaihtaminen saa aikaan sen, että projektien verkostoituminen on jatkuvaa. Niiden on uudelleen ja uudelleen haettava toimintaa (ikäntyneitä) hyödyttäviä yhteistyökumppaneita. Etsivän vanhustyön näkökulmasta uusien mahdollisuuksien hakeminen on suotavaakin. Maaseutumaisissa kunnissa ja pienemmissä kaupungeissa verkostojen ”vaihto” on harvinaisempaa. Niihin saadaan muodostettua pysyvämpiä verkostoja. Kolmas asia, joka ilmenee verkostomaisessa työskentelyssä, on henkilöiden vaihtuminen organisaatioissa tai henkilöiden tehtävien vaihtuminen. Tämä vaikuttaa verkostojen toimintaan siten, että yhteistyöhön perehdyttäminen on jatkuvaa. Myös yhteistyöhön sitoutuminen vaihtelee henkilön vaihtuessa. Toinen näkee yhteistyön hyödyt, mutta toinen voi kokea ne ehkä omaa työtään jopa rasittavana. Tällöin sitouttaminen yhteistyöhön tulee tehdä hyvin ja mahdollisesti verkostoon kuuluvien rooleja vaihtamalla.

Etsivässä työssä käynnissä olevia hankkeita

Ray:n avustusrahoitus, Yhteisvastuukeräyksen tulot, kuntien hankkeet ja esim. testamentatut varat varmistavat eri puolilla Suomea sen, että ikääntyneille suunnattuja ehkäiseviä toimintoja kehitetään ja juurrutetaan. Hanketyöhön liittyy vahvasti etsivän työn ominaisuuksia. Kohderyhmiä tavoitellaan kaikin mahdollisin keinoin. Kun hankkeiden tavoitteena on ikääntyneiden hyvinvoinnin lisääminen ja osallisuuden tukeminen, on kohderyhmien haku mukaan tärkeää. Taulukossa 2. esitetään 16 hanketta, jotka kehittivät muun muassa etsivää vanhustyötä vuonna 2015. Etsivän työn muotoina hankkeissa käytettiin mm. jalkautuvaa työtä, kotikäyntejä, kartoituksia ja tiedottamista, joiden avulla tavoiteltiin kohderyhmien ikääntyneitä mukaan toimintaan. Suurimmassa osassa hankkeita oli kaksi työntekijää, jolloin etsivää työtä ja osallisuutta tukevaa toimintaa kehitettiin systemaatt-

"On yllättävää, että yli 85-vuotiaista helsinkiläisistä lähes 80 % asuu edelleen kotonaan. Heistä iso osa saa kaupungilta tai yksityisiltä palveluntuottajilta apua arkeen. Silti on huomattu, että järeäkään palvelujärjestelmä ei ole kyennyt vastaamaan vanhusten tarpeisiin. Paitsi palvelujen ulkopuolella, myös niiden piirissä on paljon yksinäisiä ja yhteisön ulkopuolelle jääneitä vanhuk-sia. He eivät tule kadulla vastaan tai soita apua sitä tarvitessaan". (Inhimillisiä uutisia 22.10.2014.)

Taulukko 2. Hankkeet etsivässä vanhustyössä

Hanke/Projekt	Tavoite/Päämäärä	Kohderyhmä
Etsiväpiirit-projekti 2012–2016, Helsinki, Vantaa ja Espoo	Luodaan verkostoja ja toimintatapoja, joilla tavoitetaan yksin asuvia ikääntyneitä.	Yli 65-vuotiaat, vapaaehtoiset, palvelutalojen työntekijät Muut toimijat
Yhessä nääs -projekti 2012–2016, Tampere, Tesoma	Kehitetään yhteisöllinen, välittävä verkosto ikääntyneille ja toimintamuotoja Olkkariin.	Yli 65-vuotiaat ikääntyneet, vapaaehtoiset ja muut toimijat
Miä ite – Myö yhdessä 2012–2016, Miehikkälä-Virolahti	Lisätään aktiivisen ikääntymisen edellytyksiä maaseudulla yhteistyössä eri toimijoiden kesken.	Yli 65-vuotiaat ikääntyneet, vapaaehtoiset ja muut toimijat
Löytävä-hanke 2014–2017, Turku	Kehitetään, tuotteistetaan ja vakinaistetaan löytävän vanhustyön toimintamalli Turun seudulle.	Yksinäiset, syrjäytyneet ikääntyneet (mahd. päihdeongelmia)
Ikä Arvokas -projekti 2013–2015, Varkaus, Mikkeli, Pieksämäki ja 3 kummiseurakuntaa.	Ikäihmisten yksinäisyyden ehkäisemiseen ja arvokkaan elämän turvaaminen.	Heikoimmassa asemassa olevat yli 65-vuotiaat
HelsinkiMissio Keikka-apu 2014–2017, Helsinki	Tarjoaa muun muassa lyhytkestoista apua arjen haasteissa ja pulmatilanteissa.	Pääkaupunkiseudulla asuville yli 60-vuotiaille
Aijjoos-kumppanuushanke II 2013–2015, Evijärvi. Lappajärvi ja Kauhava	Ikäihmisten hyvinvoinnin vahvistaminen, osallistumis- sekä vaikuttamismahdollisuuksien lisääminen.	Yli 65-vuotiaat ikääntyneet ja kylien verkostot
Kehitytään kimpassa -hanke 2014–2017, viisi keskisuomalaista kuntaa	Kotona asuvien ikäihmisten hyvinvoinnin ja hyvän arjen vahvistaminen, eri toimijoiden yhteistyön lisääminen kumppanuuspöydän avulla.	Kotona asuvat ikäihmiset ja eri toimijat kunnissa
Osallistuva ikäihminen – mielekäs arki -hanke 2015–2017, Lievestuore ja Laukaa	Ikääntyvien osallisuuden ja toimintakyvyn edistäminen ryhmätoiminnoilla.	Yli 60-vuotiaat Eläkejärjestöt, seurakunta, kunta ja yritykset
Ikäihmisten olohuone -hanke 2014–2017, Oulu	Avoin matalan kynnyksen kohtaamispaikka.	Ikääntyneille
Neuvokkaat naiset -projekti 2015–2017, Helsinki	Vahvistaa yksinäisten yhteisöllisyyttä, vapaaehtoistoimintaa ja ryhmäprosessin kehittäminen	Ikääntyneet naiset ja vapaaehtoiset.
Yhdessä mukana -projekti 2013–2016, kuudella Setlementtipaikkakunnalla	Tukee ikääntyneiden osallisuutta, osallistumista ja vaikuttamismahdollisuuksia.	Yli 60-vuotiaat, paikallistoimijat ja vapaaehtoiset
Seniori Vamos -hanke 2013–2017, Helsinki	Tavoitteena on syrjäytymisvaarassa olevien ikääntyneiden tavoittaminen matalan kynnyksen toimintaan mukaan.	Apua tarvitsevat seniorit ja vapaaehtoiset
Osallisuutta lähiympäristöstä – diakonia vanhustyön kehittämishanke 2012–2015, Jyväskylä	Kehitetään etsivää vanhustyötä, jonka avulla tavoitetaan yhdessä eri tahojen työntekijöiden kanssa ikääntyneitä.	Kotona asuvat yksinäiset ja alakuloiset ikääntyneet sekä eläkeikäiset vapaaehtoiset
Liki Oma -projekti 2012–2016, Tampere, Härmälä	Osallistavan yhteisömallin kehittäminen ikäihmisten kotona asumisen tueksi.	Yli 60-vuotiaat ja mm. vapaaehtoiset ja verkostot
Yhres Etteskesi -projekti 2014–2016, Salo (Särkisalo)	Luodaan uusi kevytrakenteinen yhteistyön malli kolmannen sektorin, seurakunnan, paikallisten yritysten sekä kunnallisten toimijoiden välille.	Ikääntyneet, verkosto kylillä ja eri sukupolvet

Lähde: Ray-avustuspäätökset 2014, Eloisa Ikä -ohjelma, hankkeiden kotisivut ja sähköpostikysely 11.5.2015.
Lisää hankkeista liitteessä 2.

Työmuotoja etsivän työn toteuttamisessa	Etsityt/Löydetyt ikääntyneet	Tärkeää etsivän vanhustyön näkökulmasta
Haastattelu. Kutsut ryhmiin ja suunnitteluun. Avoimet ovet. Tiedotteet.	2013 ikäänt. 282 ja vapaaeht. 72 2014 ikäänt. 299 ja vapaaeht. 75	Henkilökohtainen kontakti, kutsut saatetaan ohittaa, säännöllinen tiedottaminen.
Kutsut ryhmiin. Avoimet ovet. Tiedotteet ja viikko-ohjelmat.	2013 ikäänt. 143 2014 ikäänt. 159	Kutsut tavoittavat. Kohderyhmä liikkeelle. Systemaattinen tiedottaminen ja henkilökohtaiset kontaktit.
Haastattelu/Kartoitus. Kutsut suunnitteluun ja ryhmiin, tiedotteet. Vapaaehtoiset ystävinä.	2013 ikäänt. 727 ja vapaaeht. 23 2014 ikäänt. 479 ja vapaaeht. 27	Kartoitus tuottaa tietoa, jatkotyöskentely tärkeää. Haasteena mukaan saaminen.
Kotikäynnit, kartoitus, tiedottaminen. ja koulutus sekä vertaistuki. Jalkautuva työ.	2014–5/2015 175 ikääntynyttä.	Henkilökohtainen kontakti ja jalkautuminen antaa mahdollisuuden rakentaa luottamusta. Vertaisryhmät.
Yhteistyöverkostot. Etsivän ja osallistavan vanhustyön menetelmien kokeileminen. Työpajat vapaaehtoistyössä. Kortit.	2013–5/2015 aikana n. 160 ikääntynyttä vuodessa.	Verkostojen rakentaminen etsivään työhön, kokeilun kautta eteenpäin. Vapaaehtoisringin muodostaminen.
Tiedottaminen, vapaaehtoisten haku ja markkinointi. Vapaaehtoiselta saatu keikka-apu sekä tuki.	Kontakteja vuonna 2014 oli 3 394	Vahva markkinointi (mm. TV vapaaehtoisten haussa). Voimavarana vapaaehtoiset. Tarpeet keskiössä.
Tiedottaminen ja kutsut -> Ikäihmiset suunnittelevat, toimintaa ja tapahtumia kylillä.	Vuoden 2014 aikana 1 300 eli n. 23 % yli 65-vuotiaista alueelta.	Ikäihmiset mukaan suunnitteluun, toiminta ja tapahtumat kylillä (yhteisöllisyys).
Kutsut, tiedotteet ja kumppanuu- pöytäverkot ja sähköinen tiedottaminen.	9/2014–5/2015 aikana 21 pöytää, 373 osallist. 9 tapaht., 368 osallist.	Verkostot mukana suunnittelussa, toteuttamisessa ja rakentamassa toimintamalleja.
Kutsut, tiedotteet, teemojen mukainen suunnittelu ja toteutus.	2015–5/2015 aikana Projektia käynnistetään.	Ryhmiä eri teemat huomioivat erilaisen kiinnostuksen. Verkostot etsivässä työssä.
Markkinointi, tiedottaminen, Olkkareiden esittelykäynnit, verkostot tiedottamisessa.	2014, 3 198 käyntiä. 4/2015 3 213 käyntiä.	Matalan kynnyksen toiminta, johon etsitään mukaan. Myös iltaisin ja viikonloppuisin.
Kutsut, tiedotteet, vertaisryhmät.	Projektia käynnistetään. Toimintaa syksyllä.	Arvostaa ikääntyneiden arjen neuvokkuutta, hiljaista tietoa ja näkymättömiä taitoja, yhteinen jakaminen.
Kutsut, tiedotteet, vertaistoiminta, kansalaistoiminta ja paikallisyhteisöt.	Käynnistyy syksyn 2015 aikana.	Ikääntyneiden osallisuus ja vaikuttaminen, vertais- ja kansalaistoiminta.
Etsivä työ jalkautuen, kotikäynnit, avoimet ovet, tiedottaminen ja markkinointi.	2013–5/2015 aikana yli 200 ikääntynyttä.	Etsivän vanhustyön ammattilaiset (kotikäynnit), verkostojen ja vapaaehtoisten hyödyntäminen etsivässä työssä.
Etsivä työ yhdessä mm. kotihoito, OIVA-keskus, srk, avoterveydenhuolto, vanhuspsyk.pkl kanssa. Tiedottaminen.	2013–5/2015 löydetty yli 100 ikääntynyttä.	Yhteistyön vahvistaminen eri tahojen välillä; ikäihmisten, vapaaehtoisten ja ammattilaisten välinen yhteistyö.
Tiedottaminen, matalan kynnyksen toiminta, ryhmät, yhteistyö palvelun tuottajien kanssa.	2014 ikäihmisiä 88 ja käyntikertoja 975. 2015 määrä lisääntynyt.	Matalan kynnyksen toiminta, verkostotyö.
Etsivä vanhustyö. Verkostot, puskaradio, monipuolinen tiedottaminen.	2014–5/2015 aikana toimintaan saatu mukaan 150 ikääntynyttä.	Verkostot ja eri sukupolvet mukana.

tisesti rinnakkain. Etsiväpiirit- ja Yhressä nääs -projekteissa oli yksi työntekijä kummassakin. Hankkeet kehittivät etsivää vanhustyötä työntekijöiden ja vapaaehtoisten kanssa yhdessä. Kaikki kuvatut hankkeet rakensivat alueellista yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä erilaisten toimijoiden verkostoissa (Liite 2.).

Yhteistä hankkeissa oli se, että ne etsivät ikääntyneitä, jotka kokevat itsensä yksinäisiksi, ovat syrjäytymisvaarassa tai syrjäytyneitä tai tarvitsevat arkeensa sosiaalista toimintaa. Hankkeet toteuttivat Sosiaali- ja terveysministeriön politiikan linjauksia ikääntyneen väestön syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Ne toteuttivat myös raha-automaattiyhdistyksen rahoitusohjeissa korostamaa eri ikäryhmien syrjäytymisen ehkäisyä ja yksinäisyyden vähentämistä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 10; Ray 2015, 11–12).

Etsivän työn myötä hankkeissa kehitettiin ikääntyneille seuraavia toimintoja:

- Matalan kynnyksen toimintaa – Toimintaa, johon kohderyhmien ihmisten on helppo tulla, ja johon voidaan ottaa mukaan uusia ikääntyneitä joustavasti.
- Olohuoneet / Olkkarit – Perustettiin paikallisia kohtaamispaikkoja, jotka voivat olla myös joustavasti avoinna esim. iltaisin ja viikonloppuisin (mm. Oulun olohuoneet ja Kotipirtin Olkkari).
- Vertaisryhmät – Hankkeissa löydetty ikääntyneet kokoontuivat itseään kiinnostavien aiheiden/teemojen mukaan vertaisryhmiin.
- Osallisuus – Hankkeissa toteutettiin erilaisia ryhmätoimintoja ikääntyneiden tarpeet huomioiden. Vapaaehtoiset olivat mukana ohjaamassa.
- Vaikuttaminen – Hankkeet ottivat ikääntyneet mukaan toimintojen ideointiin ja suunnitteluun. Ikääntyneiden ääntä kuunneltiin.
- Etsivän työn myötä ikääntyneitä ”palveltiin” myös suoraan kotiin vapaaehtoisten avulla (mm. HelsinkiMission Keikka-apu).

Eri hankkeiden työstä voidaan poimia seuraavia etsivän työn tapoja:

- Jalkautuva työ – Mennään sinne, missä ikääntyneet liikkuvat.
- Kotikäynnit – Kahden tai useamman työntekijän hankkeissa tämä toteutettiin parityönä tai siihen otettiin kotihoidon työntekijä tai vapaaehtoinen mukaan.
- Kartoitukset/Haastattelut – Hankkeissa selvitettiin, mitkä ovat ikääntyneiden tarpeet aktiivisesta toiminnasta ja osallisuuden lisäämiseksi. Joissakin tapauksissa myös palvelutarpeet tulevat esiin, jolloin ikääntyneitä voidaan ohjata niihin.
- Verkostoyhteistyö – Hyödynnettiin verkostoyhteistyötä etsivässä työssä, jolloin tiedottamista osallisuutta tukevista toiminnoista saadaan levitettyä muiden välityksellä.
- Etsivään työhön kutsuttiin mukaan kuntien ja seurakuntien ammattilaisia ja muiden järjestöjen toimijoita, joiden avulla voidaan tavoittaa kohderyhmien ikääntyneitä ja rakentaa yhdessä oloa.

- Vapaaehtoiset tukemassa – Hankkeet tukeutuivat ikääntyneiden hyvinvoinnin edistämisessä vapaaehtoistoimintaan ja tavoittelivat vapaaehtoisia mukaan. Vapaaehtoiset voivat myös osallistua etsivään toimintaan.
- Tiedottaminen – Hanketyöhön liittyi vahvasti tavoitteista ja toiminnasta tiedottaminen. Sitä tehtiin suunnitelmallisesti ja systemaattisesti. Etsivässä työssä tietoa jaetaan siellä, missä ikääntyneet liikkuvat.

Etsivän vanhustyön organisointi

Projektien ja hankkeiden kehittämistyö osoitti, että ikääntyneitä, jotka tarvitsevat apua, voidaan lähestyä hyvin erilaisilla etsivän toiminnan tavoilla, riippumatta siitä, miten se on organisoitu. Toiminnalle on vain hyväksi se, että ikääntyneiden tarpeita tarkastellaan kaikissa vanhuspalveluiden rakenteissa ja verkostoissa. Etsivän vanhustyön organisoinnin kannalta on tärkeää huomioida muiden vanhustyöntekijöiden asema ja tiivis yhteistyö heidän sekä eri sidosryhmien kanssa. Etsivien verkottuminen, itsenäinen tehtäväsisältö sekä ikääntyneiden vapaaehtoinen asiakkuus eivät kuitenkaan määrittele sitä, mikä hallintokunta on paras ratkaisu toiminnan organisointiin. Hallinnoija voi olla järjestö, kunnan vanhuspalvelut tai seurakunta tai kaikki yhdessä. (ks. Männikkö 2011, 9.)

Etsivän työn onnistumista tukee monipuolinen yhteistyö vanhuspalveluiden ja terveydenhuollon sekä muiden epävirallisten tukiverkoston kuten vapaaehtoistoimijoiden ja liike-elämän kanssa. Yhteistyötä voidaan edistää etsivien työntekijöiden kokouksin, joihin voidaan kutsua muiden alojen edustajia mukaan. Tärkeää on, että etsivän vanhustyön työntekijöiden asema on sekä oman että muiden yhteistyöverkoston kannalta selkeä. Eri organisaatioiden työntekijät voivat toimia etsivän vanhustyön viestittäjinä. Viestittämiseen ja yhteistyöhön on jatkuvasti tarvetta. Etsivän työn tekemistä tulee markkinoida laajasti ulkopuolisille erityisesti silloin, kun sitä tehdään hankkeista käsin. Etsivän vanhustyön johtaminen on tehtävä myös johdonmukaisesti. (ks. Männikkö 2011, 9–10 ja 36.) Johtamisen painopisteet voidaan määritellä Männikköä soveltaen seuraavasti:

Asiantuntijuus

Etsivän vanhustyön toteutumisessa johdetaan asiantuntijoita, joiden osaamista ja vahvuuksia käytetään ikääntyneiden hyväksi ja parhaan mahdollisen avun tuottamiseksi. Etsivien vanhustyöntekijöiden ammatillista kehittymistä tuetaan.

Molemmin puoleinen luottamus

Etsivän vanhustyön johtaminen ja vuorovaikutus perustuvat avoimuuteen ja luottamus dialogisuuteen kaikkiin suuntiin. Työntekijöiden osaamiseen ja ammattitaitoon luotetaan. Työntekijät voivat luottaa esimiehen ja johdon tukeen.

Vastuu ja vapaus toimia

Etsivän vanhustyön työntekijöillä on selkeä vastuu ja tehtävän vaativuuden mukainen vapaus toteuttaa työtä ikääntyneiden elinympäristössä parhaaksi katsomallaan tavalla. Työntekijöillä on mahdollisuus kokeilla erilaisia keinoja ja menetelmiä lähestyä kohderyhmän ihmisiä. Kokeiluista opitaan.

Tuki

Työntekijät saavat käytännön työhön tukea niin esimieheltä, johdolta kuin organisaation luottamuselimiltä. Tarvittaessa tuki järjestetään työnohjauksena. Toiminnan rakenteet ovat kunnossa (palaverit, purut, työnohjaus, yhteistä aikaa kehittämiseksi). Työntekijöiden jaksamisesta huolehditaan. Esimies antaa aikaa ja osallistuu toimintaan sekä sen kehittämiseen säännöllisesti tukien mm. ongelmien ratkaisussa. Esimies on tietoinen etsivän vanhustyön työn erityispiirteistä.

Yhteiset arvot

Etsivän vanhustyön arvopohja on avattava yhdessä auki. Organisaation arvot, toimintatavat ja yhteinen linja etsivän työn kanssa vahvistavat työn tekemistä. Myös päätöksenteko ja johtaminen toteuttavat yhteistä arvopohjaa.

Toiminnan joustavuus

Etsivän vanhustyön toteuttamistapa on joustava. Se muuntuu tarpeen ja tilanteiden mukaan. Työssä kohdataan koko ajan uusia haasteita, jolloin työntekijöiden on hyvä säännöllisesti pohtia, miten asiakkaan etu ja palvelupolku parhaiten toteutuvat sekä tarpeet täyttyvät.

Kumppanuudet ja verkostotyö

Yhteistyö rakennetaan palveluverkostossa sosiaali- ja terveystieteiden avopalvelujen välimaastoon ja ikääntyneen elinympäristöön. Yhteistyön luomiseen käytetään verkostotyön eri muotoja ja alueellisia kumppaneita. Viestin eteenpäin viemisestä sovitaan ja yhteistyöstä tiedotetaan laajasti verkostossa.

Resurssien turvaaminen

Pitkäjänteinen toiminta takaa etsivälle vanhustyölle työrauhan ja luottamusta asiakkaille sekä yhteistyötahoille. Tärkeää etsivän työn turvaamiselle on, että sillä on riittävä rahoitus ja selkeät toimintapuitteet.

Kehittäminen

Etsivän vanhustyön toimintaa ja tulevaisuutta suunnitellaan ja sen kehittämiseen varataan yhteistä aikaa. Uusia ratkaisuja kohderyhmän ikääntyneiden löytämiseen etsitään aktiivisesti yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Ikääntyneiden edunvalvonta

Etsivän työn tuloksia ja vaikutuksia tuodaan esiin paikallisesti ja yhteiskunnallisesti.

Projektien toiminnassa tuli esiin myös se, että ryhmiin kohdistuvaa etsivää vanhustyötä tulee toteuttaa. Ryhmien kautta voidaan löytää ikääntyneitä etsivän vanhustyön kontaktiin ja edistää heidän tilanteitaan. Ryhmiin voidaan luoda yhteyksiä esimerkiksi ikääntyneiden kohtaamispaikoissa neuvonnan ja ohjauksen yhteydessä. Perinteiseen virastossa tai työhuoneessa tehtävään palveluohjaustyöhön tai viranomaistyöhön verrattuna, ryhmissä työntekijä toimii ikääntyneen omalla ”reviirillä”. (ks. Männikkö 2011, 11.)

Etsivän vanhustyön työntekijän päätehtävät ja vaiheet voivat olla (Männikkö 2011, 10 mukaillen) seuraavat:

- Havainnoida ja analysoida ikääntyneiden elinympäristöä sekä etsivän työn kenttää
- Etsiä ja löytää apua tarvitsevat ikääntyneet
- Solmia kontakti ikääntyneeseen ja rakentaa luottamusta (kuunnella ja antaa aikaa).
- Kartoittaa ikääntyneen tilanne ja voimavarat
- Selvittää tarvittavat palvelut ja toimia palvelupolun rakentamiseksi monialaisessa yhteistyössä
- Luoda ikääntyneelle tuki- ja palveluverkosto
- Motivoida, tukea ja saattaa hänet palveluun sekä kulkea rinnalla
- Vahvistaa ikääntyntä omien voimavarojen käytössä
- Opettaa hyödyntämään palveluita ja epävirallisia tukiverkostoja sekä matalan kynnyksen paikkoja
- Seurata ikääntyneen kiinnittymistä palveluun ja hänen voimaantumistaan
- Luopua ja lopettaa työ
- Kehittää toimintaa ja tiedottaa havaituista epäkohdista tai tarpeista
- Huolehtia omasta ammattitaidosta ja jaksamisesta

Kun kontakti ikääntyneeseen syntyy, etsivän vanhustyön tekijän tehtävä on kuunnella ja olla kiinnostunut. Etsivä työntekijä ei ole auktoriteetti, joka opettaa tai ohjaa. Etsivässä vanhustyössä voidaan luoda myös ryhmiä ja jakaa tietoa ikääntyneille ryhmässä. Tällaisia ovat esimerkiksi projekteissa räätälöidyt muistelu-, musiikki- tai liikuntaryhmät. Ryhmiä rakentamalla ikääntyneille luodaan kokemusta siitä, että hänellä on sosiaalinen verkosto ja hän kuuluu johonkin yhteisöön. (Yhressä nääs ja Etsiväpiirit-projektit; Pohjantammi 2013, 39.)

Etsivässä vanhustyössä korostetaan sitä, että asiakassuhde on vapaaehtoista, jolla tarkoitetaan seuraavaa:

- Etsivä työntekijä otetaan vapaaehtoisesti vastaan

- Etsivä työntekijä toimii ilman tukipäätöksiä, eikä hän tee tukipäätöksiä
- Etsivän työntekijän työn kohteena ja välineenä on asiakas itse ja hänen kiinnostuksensa
- Toimintatavat ovat vapaammin valittavissa kuin sektoritoimijoilla (jalkautuminen vs. luukutus)
- Toimintavälineet ovat ohjaavuudeltaan mahdollistavia kun taas sektoritoiminta on rajoitetumpaa (esim. lakiin tai mittaristoon pohjautuva)
- Etsivä vanhustyö tarjoaa asiakkaalle aikaa kypsytää omia valintojaan ja valmistautumisaikaa muiden palvelujen hyödyntämiseen tai epävirallisen verkoston tuen vastaanottamiseen. (Pohjantammi 2013, 40.)

”Yksinäisyyden kokemukset syntyvät iän myötä. Yksinäisyys ilmenee erilaisina subjektiivisina tunteina kuten suruna, ikävänä, ahdistuksena sekä kokemuksena arvottomuudesta tai juurettomuudesta. Sillä on myös fyysisiä seurauksia. Arjessa yksinäisyys koetaan varsin konkreettisten tilanteiden kautta: esimerkiksi kotitöitä tehdessä tai nukkumaan mennessä. Yksinäiset ajatukset saavat levottomaksi, saamattomaksi ja apaattiseksi, jolloin arjesta selviytyminen tuntuu vaikealta. Useimmille vanhoille ihmisille, arki on yksinoloa”. (Routasalo ja Pitkälä 2003, 9–11; Tiikainen 2006, 11–12.)

Projekteissa tuli esiin myös se, että etsivän vanhustyön työntekijän työnkuva ymmärretään usein jo syrjäytyneiden tavoittamiseksi. Projektien tavoitteina on usein yksinäisten, syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien ikääntyneiden etsiminen. Tämä hallitsee tehtävää työtä. Etsivän työntekijöiden rooli on tällöin korjaava ja se mielletään niin esim. kunnan palveluverkostossa. Tällöin etsivän vanhustyön ennaltaehkäisevä puoli hämärtyy.

Ennaltaehkäisevä työ ei näy myöskään lainsäädännössä riittävän selvästi. Ehkäisevän toiminnan ja etsivän työn muotoilu laissa ja eri ohjelmissa ”tavoittaa tuen tarpeessa oleva” tulee tulkita ennen kaikkea varhaisen puuttumisen ja ennaltaehkäisevän työn näkökulmasta ei vain korjaavana toimintana. Etsivä vanhustyö on merkittävä interventio ikääntyneen hyvinvoinnin kannalta. (Laki ikääntyneen väestön sosiaali- ja terveystalouden järjestämiseksi 2013, 12 §, 13 § ja 15 §; Pohjantammi 2013, 40).

Projekteissa, jossa etsivää vanhustyötä kehitetään, tehdään jatkuvasti ammattitieteen sivuavia päätöksiä, kuten mitkä kohderyhmät tavoitetaan, mikä arvo on ennaltaehkäisevällä työllä ja miten paljon panostetaan erityisryhmiin. Ammattitieteen on myös arvioida, saadaanko etsivän työn keinoilla aikaan tuloksia ikääntyneissä ja keiden tavoitettavissa etsivän vanhustyön tekijät ovat. (Yhressä nääs ja Etsiväpiirit-projektit; Pohjantammi 2013, 41).

Etsivälle vanhustyölle asetettuja tavoitteita ei voida saavuttaa työskentelemällä yksin ikääntyneiden kanssa. Työtä tehdään enenevässä määrin eri palveluiden ja toimijoiden kanssa sekä näistä muodostuvissa verkostoissa, työryhmissä ja tiimeissä, jotka vievät aikaa kohderyhmän henkilökohtaiselta kontaktilta. Etsivän vanhustyön toteuttaminen edellyttää parityötä, jolloin hyvän parityön rakentaminen esim. vapaaehtoisten kanssa vaatii aikaa. Projektit, joissa on useampia työntekijöitä voivat luonnollisesti toteuttaa etsivän työn pareittain, kuten etsivän työn tarkoitus edellyttää.

Etsivän vanhustyön menetelmiä

Tässä osassa kuvataan jo kehitettyjä menetelmiä, joiden avulla etsivää vanhustyötä Suomessa toteutetaan. Menetelmiksi valikoituivat kehittämistyössä ja erilaisissa keskusteluissa usein vastaan tulleet toimintatavat. Yksi peruste kuvatuille menetelmille on se, että kunnat ovat kehittäneet perinteistä virastoissa tapahtuvaa palveluohjausta ja neuvontaa lähemmäksi ikääntyneitä vanhuspalvelulain asetusten myötä. Neuvontapisteitä on perustettu kauppakeskuksiin ja sinne, missä ikääntyneiden kuntalaisten oletetaan liikkuvan (Terveyskioski ja Seniorisentteri). Erilaisia vertaistukiryhmiä on myös perustettu päivätoimintaa tuottaviin yksiköihin, joihin etsitään samankaltaisessa elämäntilanteessa eläviä ikääntyneitä.

Menetelmistä kuvataan lisäksi kotikäynti kartoittavana menetelmänä, tukihenkilötoimintaan perustuva Lumipallo-malli, vertaiskenttätyö, kirkon pitkään toteuttama vanhusdiakoniatyö ja etsivän vanhustyön toteuttaminen netissä.

Sosiaali- ja terveystyö etsivässä työssä

Ammattilaisten toteuttamassa etsivässä työssä sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijät tekevät työtään siellä missä asiakkaat ovat. Siinä luovutaan perinteisestä palvelumallista, jossa asiakkaat tulevat hakemaan tarvitsemansa palvelut vastaanotoilta tai virastoista. Etsivä työ voidaan organisoida ja toteuttaa monilla eri tavoilla. Työlle on ominaista, että työntekijät ovat kentällä ammatillisessa roolissa ja organisaatiot ovat määritelleet työn sisällön ja kohteen eli mitä tehdään, missä tehdään ja miten tehdään (Terveyskioski ja Seniorisentteri). Työ voi sisältää myös vertaistoimintaa ja mm. saman etnisen taustan omaavat työntekijät voivat toimia kulttuuritulkkeina. (Puuronen 2014, 20–25; Etsivä työ 2007, 28.)

Kotikäynti

Kotikäynnillä kartoitetaan palvelutarpeita, jossa ensin valitaan kohderyhmä esim. yksin asuvat iäkkäät ihmiset. Kohderyhmälle lähetetään etukäteen tiedote kartoituksesta ja soitetaan ikääntyneelle, jossa sovitaan kartoitukselle sopiva aika. Kartoitus toteutetaan ihmisten kodeissa haastatellen ja se on vapaaehtoista. Kotikäynti tehdään parityönä.

Haastattelu voidaan toteuttaa työpari sosiaalityöntekijä/diakoniatyöntekijä tai sosiaalityöntekijä/palveluneuvoja tai sosiaalityöntekijä/vapaaehtoistoimija/opiskelija/

kotihoidon työntekijä yhteistyönä. Apuna käytetään aiemmin suunniteltua kyselylomaketta (Ohjeet kartoitukselle liitteessä 1.). Haastattelu toteutetaan anonymisti. Jos haastateltava haluaa yhteyden ammattiauttajaan tai vapaaehtoistoimijaan, yhteystiedot välitetään sovitusti eteenpäin. Kartoituksen tiedot ovat salassa pidettäviä ja ne säilytetään henkilötietosuojalain ohjeiden mukaan. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 5 § ja 12 §.)

Lumipallo-menetelmä

Alkuperäinen Lumipallo-menetelmä luotiin Belgiassa vuonna 1987 huumeiden käyttäjien ehkäisevään työhön. (ks. Atkinson & Flint 2001). Lumipallo-menetelmä vanhustyössä poikkeaa muista ehkäisevistä menetelmistä siinä, että tukihenkilöt ovat entisiä yksinäisiä ja syrjässä eläneitä ikääntyneitä. Ikääntyneet itse toimivat etsijöinä. Toiminta perustuu ikääntyneiden aktiiviseen osallistumiseen.

Tukihenkilöiden tehtävänä on luoda yhteydet toisiin ikääntyneisiin (yksinäisiin ja syrjäytyneisiin). Tehtävänä on ottaa selvää, miten eri yksilöt selviytyvät sekä kertoa heille, miten päästä yksinäisyydestä pois ja, mistä saa apua, esimerkiksi oman kokemuksen avulla ja matalan kynnyksen paikkaan mukaan ottamalla. Tukihenkilöiden tehtäviin voi kuulua myös muiden ikääntyneiden oikeuksiin kuuluvien asioiden tiedottaminen sekä avustaminen. (Hyppönen & Linden 2009, 41.)

Lumipallo-menetelmä pyrkii ensisijaisesti saamaan ikääntyneet tietoiseksi avusta sekä tuesta. Toisena tavoitteena voi olla kohderyhmän saaminen tietoiseksi saatavilla olevista palveluista kuten terveysneuvonnasta, taloudellisesta tuesta jne. Kolmanneksi voidaan pyrkiä keräämään tietoa yksinäisyyden ja syrjäytymisen kokemuksista sekä ikääntyneiden asenteista ja välittää tätä hiljaista tietoa päättäjille. Lumipallokoulutukset tukihenkilöille tähtäävät yksinäisyyden ja syrjäytymisen torjumiseen sekä toimintakyvyn tukemiseen. (Hyppönen & Linden 2009, 41.)

Vertaiskenttätö

Vapaaehtoisuuteen perustuva vertaiskenttätö on liki samanlaista kuin Lumipallo-menetelmä. Vertaistoiminta on tärkeää niillä alueilla, joissa kohderyhmän toiminta ei ole näkyvää tai heitä ei löydetä helposti. Vertaiskenttätö eroaa ammatti-ihmisten tekemästä etsivästä työstä kahdella tavalla. Ensinnäkin sillä pyritään vaikuttamaan käyttäytymisen muutokseen verkoston sisällä esim. ikääntynyt ikääntyneelle kontaktilla. Toiseksi sillä pyritään muutokseen käyttämällä vertaisia/kulttuuritulkkeja/kulttuuriluotseja, jotka ovat entisiä kohderyhmän jäseniä esimerkiksi löydettyjä ikääntyneitä, jotka ovat olleet aikaisemmin yksinäisiä. (Rhodes 1996, 25–26.)

Haittoja vähentävä vertaistoiminta perustuu sille ajatukselle, että vertaistoimijat voivat toimia vastuullisesti tiedonjakajina ja tukihenkilöinä. Vertaistoimijat tulevat samasta ryhmästä, jolle etsivän työn organisaatio tarjoaa palvelujaan. Vertaistoimijat pystyvät viime kädessä muuttamaan asenteita, toimintatapoja ja uskomuksia omissa verkostoissaan. Vertaistoimijoilla on ainutlaatuinen tilaisuus osallistua kohderyhmän konkreettiseen arkeen. He pystyvät tavoittamaan ne ihmiset, jotka syystä tai toisesta eivät hakeudu etsivän työn organisaation tarjoamien palvelujen piiriin. (Suhonen 2005, 73–74.)

Diakoniatyö

Suomen evankelisluterilainen (2015) kirkko on määritellyt, että diakoniatyöntekijät voivat käydä vanhuksen luona kotikäynnillä ylläpitääkseen seurakuntayhteyttä ja pysyäkseen ajan tasalla vanhuksen tilanteesta. Seurakunnan vanhustyössä mukana olevat vapaaehtoiset sekä muut työntekijät voivat välittää tietoa vanhuksen muuttuneesta elämäntilanteesta. Kotikäynti edellyttää asiakkaan omaa toivetta ja avioparin kohdalla molempien hyväksyntää.

Esimerkiksi koko vanhusikäluokkaa kattavan kyselyn tai haastattelun järjestäminen on hyvä keino tavoittaa alueen vanhukset ja saada tietoa heidän toiveistaan ja tarpeistaan seurakunnan osalta. Etsivää työtä voidaan toteuttaa myös yhteisellä syntymäpäiväjuhalla. Yhteinen juhla lisää yhteisöllisyyttä ja on myös yksi etsivän työn keino. (Suomen evankelisluterilainen kirkko 2015.)

Etsivän työn tekijän ominaisuuksina kirkko edellyttää seuraavaa (Jokela 2011, 24–28):

- Työntekijä on suvaitsevainen
- itsevarma
- rohkea ja kestävä
- asioita ei saa ottaa liian henkilökohtaisesti
- liian helpolla ei saa luovuttaa
- asialle omistautunut
- nöyrä
- itsenäinen
- herkkä
- avomielinen ja ei-tuomitseva
- järjestelmällinen
- tarvittaessa joustava
- helposti lähestyttävä
- uskottava
- motivoiva

Diakoniatyössä etsivä työ perustuu vapaaehtoisuuteen. Kohderyhmä ei ole pakotettu olemaan yhteydessä tai osallistumaan toimintaan. Etsivän työn tekijällä ei

ole tarvetta kiinnittää ihmisiä itseensä. Ihmisten tulee saada tulla ja mennä oman mielensä mukaan. Yllämainittujen lisäksi on muitakin etsivän työn tekijöille olennaisia tekijöitä. Jotkut näistä taidoista ja tiedoista ovat mahdollisesti synnynnäisiä, kun taas toisia voi oppia ja harjoitella. (Suomen evankelisluterilainen kirkko 2015; Jokela 2011, 24–28.)

Terveyskioski

Muun muassa Ylöjärven ja Kotkan kaupungit ovat jalkautuneet ikäihmisten keskuuteen tarjoamalla terveyskioskin palveluja ikäihmisille kauppakeskuksissa.

Kotkan kaupunki kehittää ikäihmisten ennaltaehkäisevää toimintaa jalkauttamalla palveluohjausta kauppakeskuksiin. Tavoitteet kioskitoiminnalle ovat seuraavat:

Seutukunnallinen toimintamalli

Toiminnan tavoitteena on tukea ikääntyneiden kotona asumista/vahvistaa toimintakykyä, siirtää palveluiden piiriin tulemista, ehkäistä sairauksia, kaventaa terveyseroja, reagoida varhain toimintakyvyn heikkenemiseen ja sosiaalisiin ongelmiin ja tukea omaehtoista terveydenedistämistä.

Toiminnan sisältönä on tiedottaminen (terveyden edistäminen, palvelut, etuudet, sosiaaliturva), neuvonta ja ohjaus, ennalta suunnitellut tilaisuudet 1/kk jokaisella palveluohjaajalla ja tapahtumien yhteydessä info.

Toiminnan laajuus ja kohderyhmä on kioskien toiminnassa suunniteltu seuraavasti: Tarkoituksena on pitää suunnittelutilaisuuksia 2 h / tilaisuus / 5 kertaa = 10 h / vuodessa, toiminnan organisointi, ottaa yhteistyötahot tiiviisti mukaan, ilmoittaa toiminnasta lehdissä ja laatia toiminnan esite.

Kohderyhmänä ovat kotona asuvat ikäihmiset, jotka eivät ole säännöllisten palveluiden piirissä (syrjäytymisuhan alla olevat). Toiminta ei tarvitse muuta erillistä tilaa, tapahtuu siellä missä kuntalaiset ovat (saavutettavuus).

Henkilöstöä ja muuta resurssia kioskiin on suunniteltu seuraavasti: Toiminnasta vastaa Kotkan kaupungin vanhustenhuolto / kotihoito / 4 palveluohjaajaa. Yhteistyössä ovat liikuntayksikkö, korttelikodit, järjestöt ja seurakunta.

Tulevaisuuden näkymät seutukunnalliselle mallille ovat seuraavat: Se on yksi esimerkki etsivästä vanhustyöstä, toimintaa voidaan laajentaa, se on oikeaa lähipalvelua, sitä voidaan laajentaa – uusia neuvontapaikkoja esim. apteekkien kanssa yhteistyössä.

Toiminnan vaikutuksia arvioidaan seuraavien tunnuslukujen avulla: osallistujien lukumäärä, korvaako kotikäynnin, onko toiminta saavutettu helposti ja kuntalaisten kehittämispalautteet.

Lähde: Kotkan kaupunki. 2015. Ikäihmisten ennaltaehkäisevät palvelut.

Seniorisentteri

Seniorisentteri on Mikkelin kaupungin palvelutuotantoyksikössä toteutettavaa ennaltaehkäisevää toimintaa, josta kuntalaiset saavat tietoa ja neuvoja ikääntymiseen liittyvissä asioissa. Työn tarkoituksena on tukea niitä yli 65-vuotiaita, jotka eivät ole säännöllisten sosiaali- ja terveystalvelujen piirissä ja vahvistaa heidän selviytymistään ja hyvinvointiaan kotona. Työllä pyritään vaikuttamaan niihin tekijöihin, jotka voivat huonontaa ikääntyvän elämänlaatua, elinoloja ja elämänhallintaa. Työn tavoitteena on, että ikääntyvä tuntee olonsa turvalliseksi kotona ja että hänellä on tietoa siitä, mistä apua saa tarvittaessa. Vastaavia neuvontapisteitä on noussut useisiin kuntiin, kuten Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveyspiirin Isoapu palvelukeskus Lappeenrannassa, Oiva-keskus Jyväskylässä sekä Palvelutori Tampereella. Seniorisentteri toimii seuraavasti:

Seniorisentterin omahoitopiste (avoinna ma–pe 9–12):

- tietoa ikäihmisille suunnatuista palveluista
- ohjeita ja esitteitä itsehoidon tueksi
- mahdollisuus mm. verenpaineen mittaukseen
- nettinurkka asiakkaille

Seniorisentterin ikäneuvonta (ma–pe ajanvarauksella):

- suunnattu kaikille yli 65-vuotiaille
- ohjausta, neuvontaa ja palvelutarpeen arviointia maksuttomana

Seniorisalkku

- syrjäseuduille ja taajamiin suunnattu neuvontapalvelu
- lisätietoja neuvontapuhelimesta

Seniorisentterin ennakoivat kotikäynnit

- suunnattu mikkeliläisille 80 vuotta täyttävälle
- palvelun tarpeen ennakointi, palveluista tiedottaminen ja kotona asumisen tukeminen
- vapaaehtoinen ja maksuton

Järjestöyhteistyö ja vapaaehtoistoiminta

- yhteistyö järjestöjen, yksityisten palveluntuottajien ja kolmannen sektorin kanssa
- vapaaehtoistoiminnan kehittäminen
- vierailut ja tiedottaminen eri toimijoiden tilaisuuksissa
- Palvelutoripäivä kerran vuodessa ja yhteistyötä erilaisten hankkeiden kanssa

Lähde: Mikkelin kaupunki. 2015. Ennaltaehkäisevä toiminta. Seniorisentteri.

Esimerkki etsivästä vanhustyöstä netissä

Kirkkopalveluilla on käytössä Vapaaehtoiseksi.fi -nettisivusto. Kirkkopalvelut ovat lisäämässä yhdeksi etsivän vanhustyön menetelmäksi sähköisiä palveluita. Käytännössä Vapaaehtoiseksi.fi -sivuilla on alusta, jota klikkaamalla voi käydä ilmoittamassa (oman seurakunnan alueella) jos huoli herää jostain ikäihmisestä.

Alustalla on "lomake", johon voi kirjoittaa miksi huoli vanhuksesta on herännyt ja niitä tietoja, joita sillä hetkellä on ikäihmisestä. Myös omat yhteystiedot on hyvä jättää, jotta diakoniatyöntekijä voisi tarvittaessa ottaa yhteyttä ja tarkentaa asioita. Nämä ilmoitukset ikäihmistä, joista jollain on huoli herännyt menevät vapaaehtoiseksi sivustojen vastaavalle diakoniatyöntekijälle, joka ohjaa yhteydenottopyynnöt alueen diakoniatyöntekijälle.

Tällä palvelulla madalletaan kynnystä "ilmiantaa" ikäihminen, josta huoli on herännyt. Toiminta lisää lähimmäisestä välittämistä.

Vanhuspalvelulaki mahdollistaa sen, että jokainen kansalainen voi tehdä ilmoituksen sosiaalihuoltoon, jos huoli jostain naapuruston vanhuksen hyvinvoinnista herää. Salassapitosäännökset ilmoitusasiassa koskevat ammattihenkilöstöä, ei muita kansalaisia.

"Muutkin kansalaiset voivat osallistua etsivään vanhustyöhön. Vanhuspalvelulaissa todetaan, että iäkkään henkilön palveluntarpeesta on ilmoitettava. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö taikka kunnan sosiaalitoimen, alueen pelastustoimen, hätäkeskuksen tai poliisin palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tiedon sosiaali- tai terveydenhuollon tarpeesta olevasta iäkkästä henkilöstä, joka on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, hänen on salassapitosäännösten estämättä ilmoitettava asiasta viipymättä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle. Muut kuin edellä mainitut ammattihenkilöt voivat tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäännösten estämättä." (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013, 25 §.)

Lähde: IkäArvokas-hanke, projektipäällikkö Anu Silvennoinen.

Yhteenveto

Etsivä vanhustyö perustuu yksinäisyyden ja syrjäytymisen haittojen vähentämiseen. Työ on ammattitaitoa vaativaa ja sitä tehdään työpareittain. Kotikäynnit ovat jo suomalaisessa vanhustyössä käytetty menetelmä. Siinä kartoitetaan ikääntyneiden avun ja palveluiden tarpeet. Kotikäynnit tehdään ammattilaisten toimesta. Niiden pääasiallinen tarkoitus on ennakoida tulevia palvelutarpeita. Etsivän vanhustyön näkökulmasta niiden tarkoitus on myös jakaa tietoa aktiivisesta toiminnasta ja esimerkiksi järjestöjen tarjoamista osallisuuden mahdollisuuksista. Tämä toteutuu eri lailla eri kunnissa. Ikääntyneillä on usein sekavia tietoja vanhustyöstä, palveluista, oikeuksista ja mahdollisuuksista. Kotikäynntejä voidaan

kehittää nykyistä informatiivisemmiksi. Tässä on toki paikkakuntaakohtaisia ja työntekijäkohtaisia eroja.

Lumipallo-menetelmä ja vertaiskenttä työ toteutetaan osittain entisten kohdeyhtymien edustajien kanssa yhdessä. Tällöin ikääntyneet ovat etsijöinä ja tiedonjakajina sekä tukihenkilöinä. Vertaistoimijat tulevat samasta ryhmästä, jolle etsivän työn organisaatio tarjoaa palvelujaan. Vertaistoimijat voivat auttaa yksinäisiä vanhuksia aktiiviseen toimintaan mukaan. He voivat muuttaa ikääntyneiden asenteita, toimintatapoja ja uskomuksia. Vertaistoimijoilla on hyvä tilaisuus osallistua kohdeyhtymän arkeen esimerkiksi ystävinä.

Seurakuntien diakoniatyöllä on jo pitkät perinteet etsivän vanhustyön toteuttamisessa. Diakoniatyö tavoittelee seurakuntien yksinäisiä ja syrjäytyneitä. Nykyisin diakoniatyöhön on tullut mukaan erilaisten yhteiskunnallisten muutosten ihmisille aiheuttamien taloudellisten ongelmien käsittely. Köyhyyden lisääntyminen näkyy diakoniatyössä ja ihmisten avun tarpeessa. Diakoniatyöntekijöiden ammatillisuudelta odotetaankin psykososiaalista otetta ja suurta empatiaa.

Useissa Suomen kaupungeissa (58 %) kehitetään palveluohjausta, joka vie ikääntyneitä lähemmäksi mm. kauppakeskuksiin. Palvelun avulla tavoitellaan yli 65-vuotiaita ikääntyneitä ja jaetaan heille tietoa ennakolta. Kauppakeskuksissa ohjaus on osittain jalkautuvaa työtä. Infopisteiden perustaminen on askel perinteisestä virastomaisesta palvelusta, johon iäkkäiden on varattava palveluaika. Positiivista tässä kehittämistyössä on se, että informaatioyhteistyötä rakennetaan mm. kuntien liikuntayksikön, korttelikotien, järjestöjen ja seurakunnan kanssa. Näin saadaan lain tarkoitusta yhteistyöstä toteutettua. Kauppakeskukset ovat usein taajamien ulkopuolella, niihin on mentävä autoilla, joita ikäihmisillä ei ole. Pohdittavaksi palveluohjauksesta kauppakeskuksissa jääkin se, miten löydetään ne ikääntyneet, jotka eivät käy kauppakeskuksissa vaan lähikaupassa tai ne ikääntyneet, jotka eivät käy kaupoissa lainkaan. Yksi mahdollisuus on internet ja ilmoitukset auttavalle taholle sen kautta. Etsivän vanhustyön toteuttaminen on tärkeää, mitä suuremmista ja laajemmista palvelualueista on kysymys. Vastuuta etsivän työn ja palveluohjauksen toteuttamisesta voidaan myös jakaa esim. järjestöjen ja seurakuntien kanssa.

Eurooppalaista etsivää vanhustyötä

Etsivästä vanhustyöstä muualta Euroopasta löytyy vain vähän tietoa selvitystyössä käytetyillä hakukoneilla. Etsivä työ kuuluu osaksi sosiaalityötä ja sitä voivat toteuttaa myös muut ammattiryhmät sekä vapaaehtoiset omassa toiminnassaan. Etsivä vanhustyö EU-maissa ei toteudu sen varsinaisessa merkityksessä samoin kuin etsivässä nuorisotyössä. Etsivästä työstä nuorten keskuudessa löytyy jo tietoa mm. Opetusministeriön ja Ammatillinen etsivän työn järjestön (AMET) kokoamana sekä Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönosien parissa raportista. Tämä selvitystyö muiden EU-maiden etsivästä vanhustyöstä voikin olla alku sen tutkimiselle, toteutumisen seurannalle ja mahdollisesti järjestäytymiselle, niin Suomessa kuin laajemmin.

Etsivää vanhustyötä Euroopan maissa lähestytään tässä osassa muutamista EU-maista tehtyjen palvelujärjestelmien, epävirallisen hoivan, sosiaalityön ja vapaaehtoistoiminnan selvityksien avulla. Selvitykset sijoittuvat vanhusten elinpiiriin, epävirallisen ja virallisen hoivan välimaastoon. Samassa ympäristössä ja usein samojen ihmisten toimesta toteutetaan etsivää vanhustyötä. Muun muassa Iso-Britannian Ikääntymisen innovaatiokeskuksen tutkijapari Ash ja Phillips (2006, 474–493) ovat selvittäneet sosiaalityötä ikääntyneiden ihmisten Euroopassa. Toinen aineisto, jonka avulla aihetta lähestytään, on Eurofoundin (2011, 14–23) laa-tima selvitys Euroopan maiden vapaaehtoistoiminnan toteutumisesta. Vapaaehtoistoiminta kuuluu useiden EU-maiden ikääntymisen politiikkaan ja ohjelmiin yhtenä kehitettävänä alueena. Vapaaehtoistoiminnalla on pitkä historia EU-maissa ja siihen nojataan jatkossakin ikääntyneiden avun tarpeiden tukemisessa sekä avuntarvitsijoiden etsimisessä myös Suomessa. Tiedot on koottu liitteeseen 3. ja tiivistetysti taulukkoon liitteessä 4.

Epävirallinen hoiva eräissä EU-maissa

Tässä osassa tuodaan lyhyesti esiin muutamien maiden, kuten Suomen, Tanskan, Iso-Britannian, Saksan ja Itävallan epävirallisen hoivan toteutumista. Epävirallinen hoiva toteutuu vanhusten kotona ja vanhusten elinympäristössä. Omaishoidon, perheen sekä ihmisen omaa vastuuta painotetaan ikääntyneiden hoivassa. Suomalaisessa tutkimustyössä on myös alkanut esiintyä epävirallisen avun tuloksia (Sukupolvien ketju -hanke 2015; Hiilamo & Niemelä 2011, 145–163).

Tietoa mm. perheen antamasta avusta 2000-luvun Euroopassa lisää Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) -tutkimushanke. Hankkeen

toteuttamassa pitkittäistutkimuksessa on mukana 19 maata. Sen tuloksina on saatu vertailukelpoista tietoa avunantokäyttäytymisestä eri Euroopan maissa. Aiemmat tutkimukset ovat keskittyneet muutamiin tutkimuksiin yksittäisissä maissa. (ks. Albertini ja muut 2007, 319–333.)

Epävirallisen hoivan näkymättömyys on saattanut alentaa sen merkitystä Pohjoismaissa (Metsämäki 2006, 48–51). Sosiaaliturvajärjestelmä ja hyvinvoinnin järjestäminen ovat pohjoismaissa julkisen sektorin vastuulla. Pohjoismaissa ei ole aikaisemmin pantu merkille, että eri palvelumuotojen lisäksi suuri osa järjestetään epävirallisesti. Suomessa tavoitellaan mahdollisimman pitkää kotona asumista ja lyhyempiä raskaamman hoidon jaksoja. Tavoitteista huolimatta julkiset kotipalvelut ovat vähentyneet ja hoivapalvelujen kattavuus on supistunut palveluasumista lukuun ottamatta. Hoidettavien sekä ”hyväkuntoisten” hoidettavien määrä on palveluasumisessa vähentynyt. Perheiden osuus hoivan toteuttamisesta on lisääntynyt. (Vaarama ja muut 2010, 279–280.)

Kotipalvelua tarjotaan paljon hoitoa tarvitseville ja yleensä hyvin iäkkäille. Heikkilän (2005, 48) arvion mukaan kotipalvelun kattavuus on pienentynyt. Muisa pohjoismaissa kehitys on ollut samansuuntainen. Sekä hyväkuntoisia että hyvätulaisia on ohjattu joko yksityisten palvelujen käyttöön tai turvautumaan omaisten apuun. Epävirallisen hoivan suurempi rooli on nostettu esiin erilaisissa poliittisissa keskusteluissa. Yksityisistä yrityksistä on tullut osa hyvinvointijärjestelmää. Pohjoismaissa suunta on pois julkisesta kohti yksityistä ja omaisten palvelua. (Metsämäki 2006, 9.)

Muun muassa ehkäisevillä kotikäynneillä on Tanskassa pitkät perinteet alkaen 1950-luvulta. Niiden vaikutuksia on tutkittu vuosikymmeniä. Ikääntyneille hankitaan lisää kotiapua, jos tarvetta on. Seurauksena ehkäisevillä kotikäynneillä oli, että onnettomuudet ja sairaalahoitojen tarve vähenivät sekä terveet vuodet lisääntyivät. Lainsäädäntöä ollaan Tanskassa kuitenkin muuttamassa. Tarkoituksena on vähentää kotikäyntejä yhteen vuodessa, aikaisemman kahden sijaan. (Taipale 2015.)

Saksa ja Itävalta ovat toteuttaneet toisistaan poikkeavat hoivajärjestelmän uudistukset 1990-luvun alussa, jolloin kummallakaan ei ollut julkisten palvelujen rasitteita. Niiden ratkaisua on arvosteltu siksi, että maat olisivat voineet valita toteutustavaksi pakollisen sosiaalivakuutuksen, jolloin hyvinvointi tasaantuisi väestössä paremmin. Vakuutusjärjestelmä suosii hyvätulaisia ja niitä joilla on työtä. Kummassakaan maassa ei ole aiempaan ansiotasoon sidottuja etuuksia. Saksassa vakuutusmaksuin rahoitettava järjestelmä eroaa tarveharkinnan, korvauskaton ja tasaetuksien vuoksi muusta sosiaalivakuutuksesta. Se eroaa muusta vakuutuksesta myös siten, että työnantajilla on vakuutuksen rahoittamisessa pienempi osuus. Epävirallinen hoiva sekä järjestöjen ja yksityisen sektorin tuottamat palvelut ovat järjestelmän perusta. Toisaalta perheen ja yksilön osuus hoivan rahoittamisesta on pienentynyt, koska hoivavakuutus kattaa hoidon. (Metsämäki 2006, 43–44.)

Itävallassa hoivajärjestelmää ei huomioida sosiaalivakuutuksen osana, koska se on universaali ja rahoitetaan verovaroin. Itävallan ja Suomen hoivajärjestelmät ovat palvelujen tavoissa lähellä toisiaan. Molemmat muodostuvat raha- ja palvelu-etuuksista sekä samanlaisin painotuksin. Itävallassa kokonaisuus on kuitenkin suomalaista yksinkertaisempi. Itävallan hoivaraha on hallinnoltaan, rahoitukseltaan ja tarveharkinnaltaan samanlainen kuin Suomen eläkkeensaajien hoitotuki. Paikallishallinto vastaa palveluiden organisoinnista, kuten kaikissa esimerkkimaissa. Julkiset hoivapalvelut ovat Itävallassa kehittymättömiä, vaikka ne ovatkin järjestelmän olennainen osa. Itävalta on siirtynyt kohti normistoa, jossa perheellä on edelleen suurin rooli ikääntyneiden hoivassa. Myös valtion vastuu hoidon toteuttamisessa on kasvanut. Julkinen sektori on ottanut vastuuta sosiaalisista riskeistä, joista perhe ei ole erilaisten muutosten vuoksi kyennyt huolehtimaan. Mielenkiintoinen osa Itävallan järjestelmässä on hoivarahan universalisuus. Se on maan muuhun sosiaaliturvaan verrattuna poikkeuksellista. Toisaalta Itävallassa käytetään

”Ikääntyneiden eristyminen kotiin, heikentää heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa omiin asioihin, ylläpitää sosiaalisia suhteita ja tyydyttää itsensä toteuttamiseen liittyviä tarpeita. Esimerkiksi kuljetuspalveluiden puute ja riittämätön kodin ulkopuolella liikkumiseen annettu apu estävät ikääntyneitä osallistumasta heille suunnattuun toimintaan”. (Laatikainen 2009, 71.)

palveluiden jakamisessa taloudellista tarveharkintaa, mitä esimerkiksi Pohjoismaissa ei ole tehty. (Metsämäki 2006, 43–44.)

Tanska sopii pohjoismaiseen hyvinvointivaltio normistoon hoivajärjestelmän osalta. Valtio ja paikallishallinto vastaavat hoivan organisoinnista, tuottamisesta ja rahoittamisesta. Palvelutarjonta on kattavaa. Omaishoitajat eivät vielä ole Tanskassa samanlaisessa puolivirallisessa asemassa kuin muissa esimerkkimaissa. Tanskassa kunta voi solmia omaishoitosopimuksen, mutta se on aina tilapäinen ratkaisu sekä sopimukset lyhyitä. Iso-Britanniassa julkisen sektorin vastuu hoivan järjestämisestä on melko pieni ja toisaalta yksityisten palveluntarjoajien rooli suuri. Julkisen sektorin palveluita on priorisoitu ja niitä on vain eniten tarvitseville. Ammatillista hoivaa on siirretty yhä enemmän yksityisille laitoksille. Markkinoiden merkitys on kasvanut muuallakin, vaikka kehitys on vaihdellut eri maissa. (Metsämäki 2006, 20–40.) Suomessa yksityinen sektori ja järjestöt ovat tuottaneet jo pidemmän aikaa viidenneksen kaikista sosiaali- ja terveyspalveluista (Vaarama ja muut 2010, 279).

Käytännön apu on yleisin epävirallisen avun muoto. Sitä annetaan runsaasti sukupolvien välillä ja lisäksi laajasti muille ihmisille. Käytännön apu voidaan jakaa melko tasapuolisesti vanhempien, lasten, sisarusten ja ei-sukulaisten kesken. Sukupolvien ketju -tutkimuksessa vanhemmat ja lapset antoivat käytännön apua toisilleen suunnilleen yhtä paljon. Lapset antoivat sitä toisilleen jopa vanhempia enemmän. (Danielsbacka ja muut 2013, 81.)

Taloudellinen apu sukupolvien välillä näyttää valuvan alaspäin EU-maista tai hyvinvointivaltiosta riippumatta. Kaikissa tutkituissa Euroopan maissa taloudellinen tuki kulki nimenomaan vanhemmilta lapsille suuntaan. Etelä-Euroopan maissa apu on vahvasti velvoittavaa ja sitä annetaan monesti koska on pakko, sillä maiden heikko julkinen sosiaaliturva ei takaa ihmisille riittävää apua. Epävirallisella avulla on suuri merkitys eurooppalaisten hyvinvoinnissa. (Hiilamo & Niemelä 2011, 147).

On tärkeää, että epävirallinen apu säilyy jatkossakin julkisen avun täydentäjänä. Epävirallisen avun ja aseman korostumisella suhteessa julkiseen apuun voi olla monia huonoja seurauksia. Hyvinvointivaltion karsiminen heikentää yhteiskunnan tasa-arvoa ja yhteenkuuluvuuden tunnetta, mikä taas voi vähentää epävirallista apua. (Hiilamo & Niemelä 2011, 160–161.)

Vapaaehtoistoimintaa EU-maissa

Euroopan maiden vapaaehtoistoiminta ilmenee selvityksien mukaan hyvin erilaisena (Liite 3.). Kunkin maan vapaaehtoistoiminta täydentää sosiaali- ja terveyspalveluja. Vapaaehtoistoiminta nähdään voimavarana eri sukupolvien osallisuuden ja toimintakyvyn tukemisessa. Suuret ja nopeammin modernisoituneet maat kuten Saksa, Ranska ja Iso-Britannia ovat kehittäneet vahvoja vapaaehtoistoimin-

nan muotoja, jotka löytävät avun tarvitsijoita. Maat, joiden taloudellinen tilanne on hitaasti paranemassa (Baltian maat ja Puola) ovat vapaaehtoistoiminnassaan vielä alkumetreillä. (Eurofound 2011, 14–23; Work a way -info 2015.)

EU:n Aktiivinen ikääntyminen -teemavuonna 2012, toteutetun Eurobarometri-tutkimuksen mukaan 26 723 EU-kansalaiselta (Suomesta 1 005) tiedusteltiin osallistumisesta mm. seuraavasti: Millä tavoin vanhemmat ihmiset voivat osallistua talouteen ja yhteiskuntaan, työntekijöinä, kuluttajina, vapaaehtoisina ja epävirallisina hoitajina sekä miten he tarjoavat taloudellista tukea perheilleen? (Eurobarometri 2012.)

- Kaikista vastaajista 82 % hoiti lapsenlapsiaan, suomalaisista vastaajista 67 %.
- Taloudellista tukea perheilleen antoi kaikista vastaajista 74 % , suomalaisista vastaajista 76 %.
- Sairaiden tai vammaisten perheenjäsenten hoitajina oli kaikista vastaajista 71 % suomalaisista 62 %.
- Vapaaehtoistoimintaan osallistui kaikista vastaajista 26 %, suomalaisista 41 %
- Vapaaehtoistoimintaa 15–54-vuotiaista kaikista vastaajista teki 26 %, suomalaisista 39 %
- Vapaaehtoistoimintaa 55+-vuotiaista kaikista vastaajista teki 27 %, suomalaisista 44 %

Tulokset osoittavat, että suomalaiset hoitavat vähemmän lapsenlapsiaan kuin muiden Euroopan maiden ikääntyneet. Samoin on sairaiden tai vammaisten perheenjäsenten hoitamisen kohdalla. Vapaaehtoistoimintaan suomalaiset osallistuvat huomattavasti useammin kuin muiden Euroopan maiden kansalaiset.

Etsivä vanhustyö ei Euroopassa ilmene lähellekään siinä mittakaavassa kuin etsivä nuorisotyö. Syrjäytyneet nuoret ovat vailla työtä ja koulutusta. Euroopan maiden nuorten työttömyysluvut ovat korkeammat kuin koskaan (esim. Espanja, Kreikka). Ikääntyneet ihmiset pyytävät herkemmin apua naapurista ja järjestöiltä tai he sinnittelevät ilman apua. Euroopan maissa yhteiskunta osallistuu vaihtelevasti ikääntyneiden hoivaan. Vanhuspalveluiden kentällä on runsaasti kaupallisia toimijoita, jotka etsivät markkinoinnillaan maksavia asiakkaita. Vähävaraiset turvautuvat vapaaehtoisten tai hankkeiden tukeen tai ovat ilman tukea. Ikääntyneet toimivat vaihtelevasti vapaaehtoistoiminnassa ja joissakin maissa heidän määränsä on alenemaan päin. Suomi sijoittuu ikääntyneiden vapaaehtoisten määrässä kärkimaiden joukkoon, tukien samalla etsivää vanhustyötä.

Suomalaisten vapaaehtoistoiminnassa mukana oleminen on Euroopan maihin verrattuna korkealla kuten Ranskassa. Yhteistä vapaaehtoistoiminnassa on, että sitä rahoitetaan niin kansallisesti kuin EU-rahoituksella. Useissa maissa toimii palveluva puhelin nimellä Silver Line. Se auttaa ikääntyneitä mm. Italiassa, Brittein saarilla ja Saksassa. Palvelupuhelin tukee myös etsivää vanhustyötä. Se ohjaa avun tarvitsijat oikean palvelun ja aktiivisen toiminnan suuntaan tai vapaaehtoiset ja avun tarvitsijat yhteen. (Eurofound 2011, 14–23.)

Sosiaalipalvelua EU-maissa

Sosiaalipalveluja ikääntyneille toteutetaan Pohjoismaissa yleisenä palveluna ja se rahoitetaan verovaroin (Pohjoismainen hyvinvointimalli). Sosiaalityötä hallinnoidaan paikallisesti kunnissa, jotka ovat keskeinen toimija sosiaalityön suunnittelussa ja toteuttamisessa (Liite 4.). Sosiaalityön periaatteena on tasa-arvon edistäminen, turvallisen elämän turvaaminen ja kansalaisten oikeuksien toteuttaminen sekä auttaminen. Sosiaalityön antama tuki on yleensä harkinnanvaraista. (Sharman, Berkman ja Kaplan 2011, 474–493.)

Toinen toteuttamisen muoto on, ”perhehoidon malli”, joka on ominaista monissa eteläisen Euroopan maissa esim. Portugalissa, Espanjassa, Italiassa, Kreikassa, Kyproksella, ja Maltalla. Näissä maissa sosiaalihuollon säännökset ovat rajallisia ja valtion rooli sosiaalisessa tuessa on vaatimaton. Hyväntekeväisyysjärjestöt, uskonnolliset ja jotkin voittoa tavoittelemattomat järjestöt ovat näissä maissa merkittäviä hoidon tarjoajia. Perhehoidon mallia toteuttavat yleensä naiset ja perheet. Ikääntyneet asuvat useimmiten omaistensa/lastensa kanssa. Sosiaalinen tuki kohdistuu näissä valtioissa kaikkein heikoimmassa asemassa olevien tukemiseen. Ikääntyneille ja heidän perheilleen sosiaalityönä annetaan tietoa tai neuvoja siitä, miten ikääntynyttä tulee hoitaa. (Sharman, Berkman ja Kaplan 2011, 483.)

Keski-Euroopan maissa sosiaalipalvelu perustuu ammatilliseen edustukseen ja vanhoilliseen toissijaisuusperiaatteen malliin. Periaatteena on, että ensisijainen avun antaja on perhe ja omaiset ja tämän jälkeen yhteiskunta. Tällaisia maita ovat Saksa, Itävalta ja Alankomaat, ja jossain muodossa Ranska ja Belgia. Palvelut ikäihmisille rahoitetaan terveys- tai sosiaalivakuutuksella. Palveluja tuottavat suuret ja vakiintuneet järjestöt (ei-kansalaisjärjestöt) ja perheet (Saksassa ja Alankomaissa). Kirkkojen rooli on ikääntyneiden palvelujen ja tuen tuottamisessa merkittävä. Sosiaalityön roolina näissä maissa on tukea kaikkein heikoimmassa osassa olevia ihmisiä, jotta ihmiset voivat ylläpitää sosiaalista hyvinvointiaan. (Metsämäki 2006, 43–44.)

Vaikka kaikilla Euroopan mailla on tietty historia ikääntyneiden hoivassa, muutoksia tapahtuu väestön ikääntymisen, poliittisten ratkaisujen ja talouden vaikutusten seurauksena. Tärkeimmät haasteet Euroopan hyvinvoinnille ovat sosiaalisia, taloudellisia ja ideologisia, kuten väestön ikääntyminen, epävirallisen perheen tuen pieneneminen (naisten osuus työmarkkinoilla on kasvanut, jolloin maksamaton hoito vähenee), kasvavien kustannusten hoitaminen, hoidon laatuodotukset sekä joustavuus palvelujen ja politiikan toteuttamisessa. Useissa EU-maissa on vähennetty valtion roolia palveluiden rahoittamisessa (tuki vähentynyt) ja korostettu suurempaa henkilökohtaista ”vastuuta” vanhuudessa. Avainkysymys on, velvoitetaanko perheet hoitamaan ja tukemaan ikääntyneitään? Perheen merkitys ikääntymisen hoidon järjestämisessä on kulmakivi useimmissa Euroopan maissa ja se tuetaan niitä taloudellisesti valtion taholta. (Ash ja Phillips 2011, 481–482.)

Palveluiden kysynnän ja tarjonnan ongelmia esiintyy pitkäaikaishoidon palvelujen järjestämisessä vanhuksille suuressa osassa EU-maita. Myös riittävän ja asianmukaisen pätevyyden omaavia hoitajia ja lääkäreitä on vaikea saada. Osiaan työvoiman haaste on useimmilla Euroopan valtioilla. Esimerkiksi riittävästi koulutettuja sairaanhoitajia ja lääkäreitä on vaikeaa saada Ruotsissa, Puolassa ja Suomessa. Palvelujen kysyntä kasvaa jatkossa. Kaikissa EU-maissa ei ole vanhustyöstä työvoimapulaa mm. Sloveniassa palkatonta pitkäaikaishoitoa ikäihmisille antaa 90 % naisista. (Ripel ja Ogorevc 2010, 486–488.)

Vaikka sosiaalinen työ on usein määritelty lainsäädännöllä (esim. Pohjoismaat, Iso-Britannia ja Irlanti), ei se ole pelkästään valtion toimintaa. Sosiaalityön roolia ja tehtäviä jaetaan kolmannelle sektorille useimmissa Euroopan maissa esimerkiksi Alankomaissa, Kreikassa, Espanjassa ja Portugalissa. Kolmannen sektorin

”Vilhon viime kyläilystä on jo pitkän aikaa, sillä ystävän luokse on ollut vaikea päästä. Tähän on vaikuttanut myös ystävän kuulon huononeminen. Vilholle helpoimmalta on tuntunut jättäytyminen tapahtumien ja yhteydenpidon ulkopuolelle, vaikka se onkin johtanut kokemukseen yksinäisyydestä. Vilhon tavoin myös Aatoksen päivät kuluvat pitkälti kotona, sillä hänen liikkumisensa on vaikeaa. Kauppa- ja muut välttämättömät asioinnit hoituvat taksikuljetuksella. Kuu-kaudessa on käytössä yhdeksän edestakaista matkaa, eikä näillä reissuilla ehdi juuri kaupoissa pyörimään ja tuttujen kanssa juttelemaan”. (Pajunen 2011, 54–91.)

Mitä voitaisiin tehdä Vilhon ja Aatoksen ystäväyden avuksi?

sosiaalityönä hoidetaan iäkkäiden dementiapotilaiden ja henkisesti sairaiden terveyttä, sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluvia, jotka saattavat kohdata ikäsyryntää, rasismia ja sosiaalista syrjäytymistä sekä haavoittuvuutta. (Ash ja Phillips 2011, 482–483.) Useissa EU-maissa sosiaalityöntekijät työskentelevät hoidon koordinoimisessa ja riskien hallinnassa. Sosiaaliselle tuelle on tiukat vaatimukset ja arviointiprosessit. Kasvotusten tapahtuvaa aikaa käytetään paljon myös ikääntyneiden hoidon tarpeen arvioinnissa. Hoitoa toteuttavilla työntekijöillä ei ehkä ole tarvittavaa ammatillista pätevyyttä arviointiin. Sosiaalityö tarjoaa myös neuvontaa ja kriisinhallintaa. (Metsämäki 2006, 43–44.)

Suomessa ja Iso-Britanniassa pitkäaikaishoidon kriteerit täyttävä ikääntynyt saa palveluja sekä siihen myös taloudellista tukea. Iso-Britanniassa sosiaalipalvelun saamiseen vaikuttaa taloudellinen tarveharkinta ja omaisuus. Tanskassa ikääntyneet ovat oikeutettuja pitkäaikaishoitoon riippumatta heidän tuloistaan tai siitä, saavatko he perheen hoitoa. Ikääntyneet maksavat näissä maissa korvauksen hoidosta. Itävallassa sovitut pitkäaikaishoidot voi saada tarveharkinnan mukaan. Tulot ja omaisuus vaikuttavat hintaan. Avustuksissa on seitsenportainen asteikko. Saksassa palvelu on lakisääteistä ja perustuu sosiaalihoitovakuutukseen, joka kattaa pitkäaikaishoidon tarpeet ikääntyneille. Saksassa hoivan maksu perustuu vakuutukseen. (Lorenz 2005; Metsämäki 2006, 43-44.)

Ammattimaisen roolin aliarviointi ja vaatimukset siitä, että sosiaalityö tulisi tehdä ei-ammattimaisesti, ovat tuoneet muutoksia eurooppalaiseen sosiaalityöhön. Monissa Euroopan maissa, esim. Espanjassa sosiaalityön asema on kuitenkin edelleen korkea. Saksassa ja Ranskassa sosiaalityön ammatin luottamus ja vahvuus on taas alhainen. Muualla jälleenrakentaminen on nostanut sosiaalityön arvostusta ja odotuksia siitä, että se edesauttaa nykyaikaista hyvinvointia myös ikääntyneiden elämässä esimerkiksi Romaniassa ja Tsekeissä. (Ash ja Phillips 2011, 480.)

Epäilyistä huolimatta tulevaisuuden haasteet ja myös vanhus sosiaalityö on nähty arvokkaana. Siihen panostaminen on investointi tulevaisuuteen Euroopan hyvinvoinnin kannalta. Euroopan neuvoston Ministeriökomitea tunnusti vuonna 2001, että ”Sosiaalinen työ on tehnyt ja tekee edelleen merkittävää taloudellisesti hyödyttävää työtä sosiaalisten muutosten ja heikossa asemassa olevien ihmisten hyväksi.” (Euroopan parlamentti 2010).

Esimerkki saksalaisesta etsivästä työstä

Saksassa on kehitetty yhteisöllistä välittämistä ns. Bielefeldin mallia, jossa huomioidaan myös etsivä työ. Bielefeldin mallissa oleellisia ovat naapurustokeskukset, jotka muodostuvat asuinalueille 500–700 metrin etäisyydellä olevaksi asuin-yhteisöksi, joka käsittää 300–800 asuntoa/ruokakuntaa. Naapurustokeskuksia tukevat, joko kunnalliset tai osuuskuntaperiaatteella toimivat asuntoyritykset.

Asuinyhteisöt eivät lokeroi asukkaita, vaan tavalliseen asuntokantaan sijoitetaan 20–60 sellaista asuntoa, joissa asuu hoivaa ja erilaista tukea tarvitsevia ihmisiä ja vähintään 6–8 sellaista asukasta, jotka ovat sairaita tai vammaisia ja toimintakyvyltään runsaasti apua tarvitsevia (III hoitoluokka). Asumisyhteisöissä asuu myös vaikeasti vammaisia erityisen hoidon tarpeessa olevia ihmisiä. Mallin ydinajatuksena on integroida ihmiset yhteiskuntaan. Asuinyhteisössä on henkilökuntaa 24 tuntia/vrk. Ammattilaisten apuna työskentelee vapaaehtoisia. Kansalaisten apua ja omaa apua korostetaan.

Naapurustokeskuksissa on kohtaamispaikkoja. Niiden tarkoituksena on antaa mahdollisuus sekä nuorille että vanhoille erilaiseen toimintaan ja yhdessäoloon siinä kaupunginosassa, jossa he asuvat ja muutoinkin toimivat. Kohtaamispaikoissa työskentelee vapaaehtoisia ja ammattilaiset ovat rinnalla kulkijoita. Toiminnassa korostuu ennaltaehkäisevä työote. Yhtenä tavoitteena on saada myös vanhojen ihmisten osaaminen käyttöön siten, että tallella olevia kykyjä ja taitoja houkutellessaan esiin. Kohtaamispaikoissa on myös keittiö ja mahdollisuus yhteiseen ruokailuun ja siellä tarjotaan ruokaa niille, jotka eivät muuten saa ateriaa. Toiminnassa korostetaan sitä, että jokaisella on velvollisuus antaa osaamista yhteiseen käyttöön, yhteiseksi hyväksi.

Toimintaa ohjaa neljä periaatetta:

- 1) teen itseni hyväksi jotakin
- 2) teen muiden kanssa itseni hyväksi jotakin
- 3) teen muiden kanssa heidän hyväkseen jotakin
- 4) teen muiden kanssa minun hyväkseni jotakin

Kohtaamispaikkojen toiminnan rahoittavat asuntoyritykset. Myös liittovaltio antaa toimintaan rahaa. (Valli, Opintomatka Berliiniin raportti 2010)

Yhteenveto

Esimerkkinä olleille EU-maille on yhteistä valtiolta paikalliselle tasolle, kunnille ja osavaltioille siirtynyt vastuu hoivan organisoimisesta ja osittain myös sen tuottamisesta. Isossa-Britanniassa rahoitusvastuuta ja palveluiden organisoimisen vastuuta jaettiin uudelleen 1990-luvun alkupuolella samoin kuin Suomessa. Myös Tanskassa paikalliset viranomaiset vastaavat palveluiden tuotannosta. Saksassa ja Itävallassa paikallistasolla huolehditaan mm. palveluiden saatavuudesta. Yhteinen piirre maille on myös yksityisten yritysten ja palveluntuottajien ja järjestöjen roolin korostuminen. Tässä asiassa Suomi ja muut Keski-Euroopan maat ovat lähentyneet toisiaan. Keski-Euroopassa erityisesti järjestöt, mutta myös yritykset ovat vastanneet palvelujen tuottamisesta. Suomessa yksityisten yritysten ja järjestöjen rooli julkisten palvelujen tuottamisessa on noin 20 %.

Kun julkisen sektorin roolia palveluiden järjestämisessä pitkällä aikavälillä vähennetään, on hankala arvioida, miten omaishoidon merkitys kasvaa. Epävirallisen hoivan saatavuus ei ole meillä eikä muualla Euroopassa itsestään selvää, toteavat Danielsbacka ja muut (2011, 23). Pystyvätkö perheenjäsenet, puoliset ja lapset otamaan vastuuta ikääntyneiden hoitamisesta? Voiko perhe hoitaa yhä sairaampia kotona asuvia vanhuksia, kun laitoshoidtoa ei Suomessa, eikä EU-maissa lisätä. Voiko perheen roolia hoidossa nostaa, kun esimerkiksi Suomessa naiset ovat olleet jo vuosikymmeniä mukana työmarkkinoilla ja kahden elättäjän malli on tulonsaamisessa tärkeää?

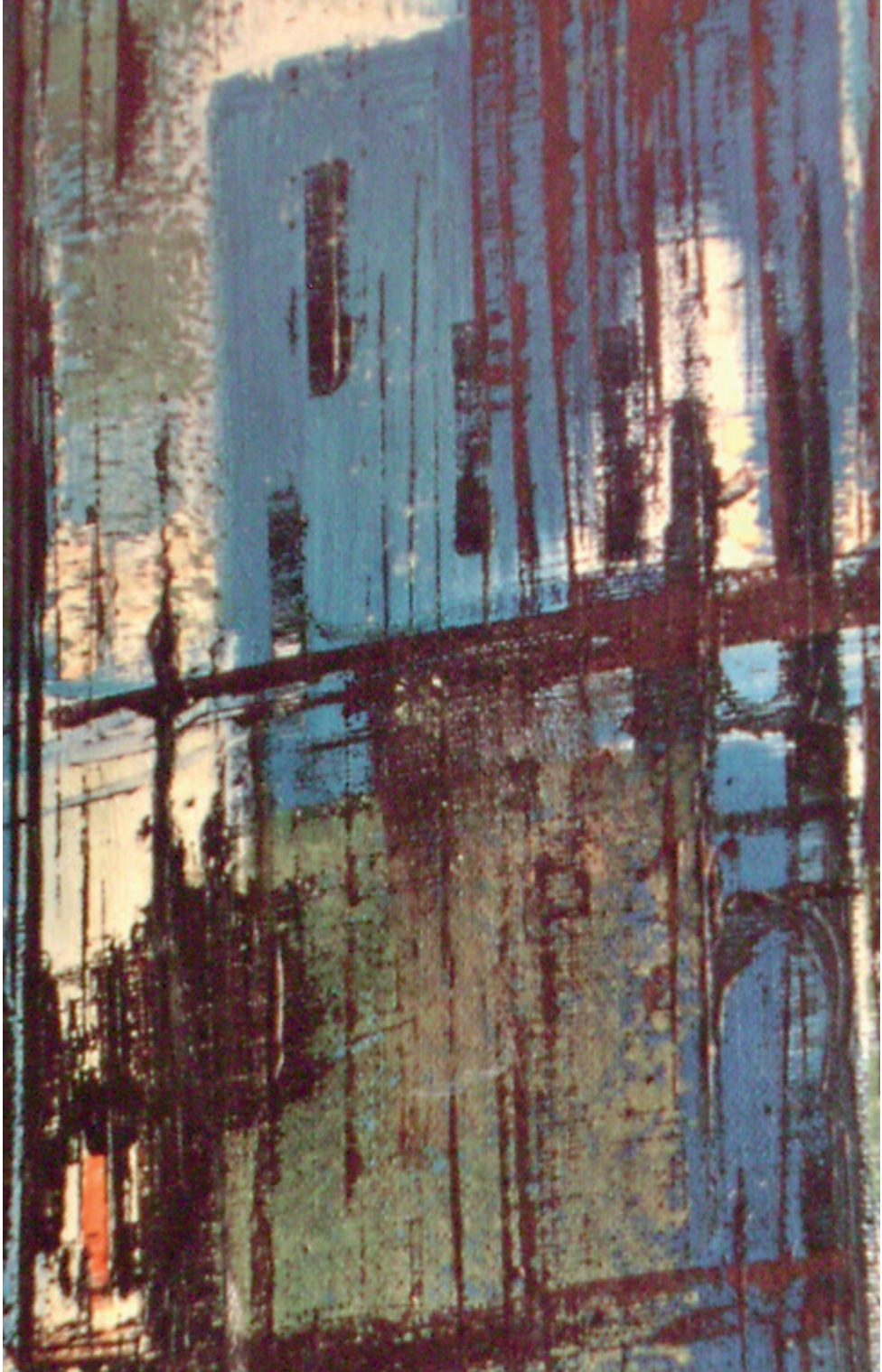
Liiallinen läheisvastuun korostaminen voi laittaa ihmiset kohtuuttomien vaatimusten eteen ja muutenkin eriarvoiseen asemaan. Tämä johtuu siitä, että (paljon) apua tarvitsevat läheiset ovat epätasaisesti jakautuva riski. Apua tarvitsevia on jokaisessa ikäryhmässä ja ikääntyneiden kasvavassa joukossa heitä on jatkossa eniten. (ks. Pelkonen 2014, 88–95).

Ongelmat ovat samansuuntaiset EU-maissa. Huomioitavaa on myös, että tulevaisuudessa perheettömien, yksinasuvien vanhusten määrä kasvaa. Heillä ei todennäköisesti ole mahdollisuutta turvautua perheeseen tai omaishoitajaan. (Hämäläinen & Tanskanen 2014, 365–374.) Pahin skenaario on Vaaraman ja muiden (2010, 279–280) mukaan se, että epävirallista hoivaa ei ole tarjolla ja toisaalta samaan aikaan julkisen sektorin hoivapalveluissa on työvoimapula. Epävirallinen ja palkaton tai puolivirallinen, korvausta vastaan tehty hoivatyö ovat paljon laitoshoidtoa edullisempia vaihtoehtoja.

Pohjoismaat eroavat kansalaisten hyvinvointiin panostamisen näkökulmasta muista Euroopan maista siinä, että meillä yhteiskunta osallistuu enemmän kansalaistensa hyvinvoinnin tukemiseen. Yhteistä EU maille on, että vapaaehtoistoiminta voi paremmin, kun se saa hankerahoitusta. Suomessa tällaisella toiminnalla onkin pitkät perinteet. Muualla Euroopassa perheen ja erilaisten avustusjärjestöjen merkitys heikommassa asemassa olevien tukemisessa on suurempi.

Vapaaehtoistoiminnan toteuttamiseen löytyy paljon erilaisia muotoja. Siitä jopa maksetaan (Italia) ja kompensoidaan vapaaehtoisille maksettavana kulukorvauksena. Siviilipalveluksen voi suorittaa vapaaehtoistoiminnassa. Yhteistä kaikille Euroopan maille on lisäksi se, että rahoituksen avulla pystytään toteuttamaan myös etsivää vanhustyötä. Etsivään vanhustyöhön tähtäävää koulutusta ei myöskään ole. Suomessa etsivän työn koulutus sisältyy yhteisöpedagogin (AMK) tutkintoon, suuntautuen nuorisotyön puolelle.

Antaako palvelujärjestelmien, epävirallisen hoivan ja vapaaehtoistoiminnan toteutuminen Euroopan maissa kuvaa siitä, miten etsivä vanhustyö niissä toteutuu? Antaa jonkin verran. Muun muassa epävirallista hoivaa paljon toteuttavissa maissa, perhe ja naapurit havaitsevat ikääntyneiden avun tarpeita. Julkisesti järjestettyjä palveluja ikääntyneet saavat tiukan arvioinnin myötä. Vapaaehtoistoimintaa vahvasti organisoivien maiden työssä etsivä toiminta toteutuu. Vapaa-

ehtoiset auttavat avuntarvitsijoita muissa EU-maissa kuin Suomessakin. Naapuruus-apu löytää ne heikompiosaiset, jotka tarvitsevat apua. Naapuruusapua käytetään Suomessakin, vaikka siitä ei ole kartoitettua tietoa. Muissa Euroopan maissa ikään-tyneille enemmän sosiaalista tukea antavat perheet. Pois lukien Puola ja Baltian maat, joissa vanhemmat (ikäntyneetkin) tukevat nuoria perheitä ja käyvät työssä pidempään. Auttavat puhelimet löytävät niin ikään avun tarpeessa olevia.

Gerontologinen sosiaalityö kasvaa kaikissa EU-maissa väestön ikääntymisen seurauksena. Sen paikka on jatkossakin paikallishallinnossa kuntien sosiaali-huollon avo- ja laitospalveluissa. Ikääntyneet, heidän omaisensa ja läheisensä voi-vat saada sosiaalityöltä tukea viimesijaisina palveluina. Sosiaalityö tulee jatkossa työskentelemään nykyistä enemmän yhä rajoitetumman asiakaskunnan kanssa. Sosiaalityö auttaa viimeisessä hädässä kun rahat loppuvat, lääkkeet loppuvat tai yksin asuva vanhus sairastuu niin pahasti, ettei selviä enää autettunakaan kotona. Vanhussosiaalityö tekee jatkossakin kotikäyntejä. Ennakoiva toiminta vähenee kasvavan asiakasmäärän myötä. Säästöt muun muassa ehkäisevien kotikäyntien toteuttamisesta, vähentävät kotiin saatavaa tukea (Taipale 2015). Tässä on etsivän vanhustyön paikka koko EU:n alueella. Toisaalta vanhussosiaalityön asiantunti-juutta tarvitaan jatkossakin palveluiden kehittämisessä sekä erilaisissa ikäänty-neiden sosiaalisuutta tukevissa verkostoissa etsivää vanhustyötä kehitettäessä.

Epävirallinen apu on tärkeää, mutta sitä ei voida yksistään ajatella julkisen avun korvaajaksi. Vaatimukset epävirallisen avun lisäämisestä heikentää yhteis-kunnan tasa-arvoa ja kansalaisten yhteenkuuluvuutta. (Hiilamo & Niemelä 2011, 161.)

Etsivän vanhustyön hyödyt ikääntyneille ja yhteiskunnalle

Vanhuspalvelulaki ei sisällä varsinaisia etsivän vanhustyön määritelmiä, asetuksia eikä lakeja. Vanhusten hoidolle on asetettu tavoitteeksi vähentää laitoshoidon ja lyhentää laitoshoidon pituutta. Laitoshoidon kasvun ehkäisemiseksi tarvitaan enemmän ehkäisevää toimintaa ja ennakointia. Vanhustyö tarvitsee jatkossa omat asetukset ja ohjeistukset ammatillisen henkilöstön etsivää vanhustyötä varten. Miksi näin pitäisi olla? Vastauksia nousee vanhustyön arjesta, kehittämistyöstä sekä erilaisista tutkimuksista päivittäin.

Kehittämistyön ja erilaisten tutkimustuloksien mukaan ikäihmisten hyvinvointia vaikeuttavat muun muassa toimintakyvyn rajoitteet, mielekkään ja osallistavan tekemisen puute, ympäristön ja liikkumisen hankaluus, palveluiden saatavuuden esteet, yksinäisyys, turvattomuus, koetun elämänlaadun heikentyminen sekä palvelujen ja ennalta ehkäisevän toiminnan riittämättömyys. Ikääntyneiden pienituloisuus estää osallistumista, joka vaikuttaa psykososiaaliseen hyvinvointiin. Tällöin turvaudutaan lähiomaisten ja muiden läheisten sekä vapaaehtoisten apuun.

lääkkäiden toimintakyvyn edistäminen ja ylläpitäminen on tärkeä vanhuspolitiikan tavoite. Tämän saavuttamiseksi tarvitaan kaikkiin ikäihmisten toimintakyvyn osa-alueisiin suunnattuja toimia. Eri osa-alueilla toimivien ammattilaisten välistä yhteistyötä on kehitettävä etsivän vanhustyön avulla. Laskusuhdanteen aikana ehkäisevään toimintaan panostamisessa vaaditaan suurta rohkeutta. Tarvitaan myös ehkäisevän toiminnan vaikutuksien tunnistamista. Etsivään vanhustyöhön panostamisessa on luotettava siihen, että sen tuomat hyödyt ja vaikutukset tulevat näkyviin ihmisten hyvinvoinnissa, talouden säästökuureista huolimatta.

Seuraavilla sivuilla olevaan taulukkoon 3. on koottu Vallin ja sen jäsenjärjestöjen projektien kehittämistyöstä ja vanhustyöstä esiin nousseita haasteita sekä perusteluja sille, miksi etsivää vanhustyötä kannattaa kehittää. Taulukko on koottu siten, että ensin esitetään vanhustyölle asetettuja tavoitteita ja odotuksia, seuraavaksi tavoitealueilla vanhusten arjessa esiintyneitä haasteita (asioita, jotka puoltavat etsivän vanhustyön kehittämistä) sekä tuen muotoja, seuraavaksi tiedon lähde sekä kommentit etsivän vanhustyön tuomista hyödyistä, kyseisen haasteen vaikutuksien vähentämiseksi.

Taulukko 3. Etsivä vanhustyö vastaa ikääntyneiden elämässä ja yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin.

Vanhustyölle asetettuja tavoitteita ja odotuksia	Ilmeneminen yhteiskunnassa/Haaste	Lähde	Etsivän vanhustyön tuomat hyödyt. Etsivä vanhustyö...
Ikääntyneiden määrä kasvaa.	Yli 65-vuotiaiden osuus väestöstä nousee nykyisestä 17 %:sta 27 %:iin vuoteen 2040 mennessä. Yli 65-vuotiaita on 1,1 milj.	Tilastokeskus 2015. Sosiaali- ja terveysministeriö 2013.	...tavoittaa ne ikääntyneet avuntarvitsijat, jotka eivät ole minkään palvelun piirissä.
yli 90 % palvelua tarvitsevista ikäihmisistä asuu jatkossa tuetusti kotona (STM 2010 ja 2013).	Yhä useampi ikääntynyt asuu yksin (yli 65-vuotiaista 60 %).	Sisäasiainministeriö 2012. Tilastokeskus 2015.	...auttaa yksinasuvia heidän elinympäristössään.
	Itsestä huolehtimisessa, 75 vuotta täyttäneistä suomalaisista, vähintään suuria vaikeuksia, kokee lähes 15 % eli noin 71 500.	Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2013.	...toteuttaa toimenpiteitä, joilla puututaan erityisesti riskiryhmien olosuhteisiin.
	Perheiden pienentyessä vertaisverkostojen ja epävirallisen avun verkostojen merkitys kasvaa.	Seppänen ja muut 2009, 42. Murto ja muut 2015, 33–41.	...rakentaa verkostoja ja toimii avoimesti koordinoiden.
	37 % toivoo, että voi asua kotona omaisten avulla, 32 % että voi asua kotona kotipalvelun avulla.	Eurobarometri 2009. Vaarama ja muut 2010.	...tukee kotona asumista yhdessä omaisten, kotipalvelun ja vapaaehtoisten kanssa.
	32 % kotihoidon asiakkaista pääsee yhä harvemmin ulos kodistaan.	Kauppinen 2010, 40.	...auttaa/saattaa ulos yhdessä verkostojen auttajien kanssa.
Eri ikäryhmien syrjäytymistä tulee ehkäistä (STM 2010, 2013 ja 2015).	Yli 65-vuotiaista aina tai usein yksinäisyyttä tuntevia on 10 % eli noin 55 000–110 000.	Tilastokeskus 2015. Uotila 2011.	...auttaa ikääntyneitä vertaisryhmiin ja ystävätoimintaan.
	Yksinäisyyttä lisäävät ikääntymisen tuomat vaivat, kuten kuulon, näön ja liikkumisen heikkeneminen.	Cacioppo 2011.	...rakentaa yhteistyötä eri toimialojen ammattilaisten kanssa.
	Toimintarajoitteisten lukumäärä kasvaa 95 %, jos itsestä huolehtimisen rajoitteet etenevät samalla nopeudella kuin 1980–2000 aikana.	Kauppinen 2010, 41.	...saattaa toimintarajoitteiset ja auttajat yhteen.
	Suomalaisista yli 55-vuotiaista 44 % toimii vapaaehtoisena.	Eurobarometri 2012. Eurofound 2015.	...tekee tiivistä yhteistyötä vapaaehtoisten ja sitä koordinoivien kanssa.
Köyhyyden haittoja tulee ehkäistä (STM 2010).	Läheisapua omaisilleen, tuttavilleen tai ystävilleen antoi vuonna 2006 yli miljoona suomalaista.	Kattainen ja muut 2008.	...täydentää sosiaaliturvajärjestelmiä ja läheisapua.
	65 vuotta täyttäneet ovat suuri ikäryhmä aivan pienituloisuusrajan tuntumassa. Pienituloisuusrajalla (1 100 € /kk) on 1/3 eläkkeellä olevista.	Vaarama ja muut 2010. Findikaattori 2015.	...etsii apua ja tukea vähävaraisille.
	Suomessa 27 300 yli 60-vuotiaista sai takuueläkettä, joka on vähimmäiseläke 746,57 €.	Findikaattori 2015.	...ohjaa ja neuvoo avun tarvitsijaa esim. tuissa.
	Ikäihmisten pienet eläkkeet ja rahan puute vähentävät osallistumista ja halukkuutta investoida omaan psykososiaaliseen hyvinvointiin.	Vilkkonen ja muut 2010.	...neuvoo ikääntyneitä mm. tuissa ja ohjaa maksuttomiin toimintoihin, matalan kynnyksen toimintaan.

Vanhustyölle asetettuja tavoitteita ja odotuksia	Ilmeneminen yhteiskunnassa/Haaste	Lähde	Etsivän vanhustyön tuomat hyödyt. Etsivä vanhustyö...
Kotiin tuotetaan yhä enemmän palveluja (STM 2013).	Vain 13 % yli 80-vuotiaista käyttää ateriapalveluita.	Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2010.	...auttaa asioimaan yhdessä verkostojensa avulla.
	12,5 % kunnista oli huomattavasti vaikeuksia palveluasumisen järjestämisessä vuonna 2010.	Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos 2011.	...tukee kotona asumista, jolloin palveluasuntojen tarve helpottaa.
Omaishoidon tuella hoidettavien määrä on kasvanut.	28 % omaishoitajista koki olevansa uupuneita omaishoidon tukea haettaessa.	Valtionvarainministeriö 2010, 34. Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.	...auttaa omaishoidettavia ja väsyneitä omaishoitajia, välittämällä vapaaehtoistukea.
	Sitovaa/raskasta omaishoittoa tekee 60 000 hoitajaa, heistä 1/3 ei saa omaishoidon tukea.	Kehusmaa 2014, 6. ja Sosiaali- ja terveysministeriö 2014.	...tukee omaishoitajia ja omaishoidettavia.
Palvelut eivät ole tarkoituksenmukaisesti saatavilla.	Noin 5 % ikääntyneistä ilmoitti, että tarvitsisi apua kotitöissä ja arkiaskareissa, mutta ei saa sitä.	Helldán ja Helakorpi 2014.	...löytää ne ikääntyneet, jotka tarvitsevat apua.
	Säännöllistä kotihoitoa saavien osuus on laskenut 2000-luvulla kaikissa ikäryhmissä.	Kauppinen 2010, 34.	...auttaa avun tarvitsijan ja tukijan yhteen.
	Kelan psykoterapiatuki ei kuulu yli 67-vuotiaille.	Mielellään kannanotto 2015.	...auttaa kriiseissä.
	Pitkät etäisyydet palveluihin, liukkaat polut talvella ja haastava maasto ei houkuta ulos.	Rantakokko ja muut 2014.	...etsii myös maaseudulla.
	Palvelut on toteutettava niin, että ne tukevat iäkkään henkilön hyvinvointia, terveyttä, toimintakykyä, itsenäistä suoriutumista ja osallisuutta.	ns. Vanhuspalvelulaki 980/13§ 2013 ja STM 2007, 39–46. Sitra 2015, 6–12.	...varmistaa lain toteutumisen eri puolilla Suomea ja tuo tietoa sen vaikutuksista vanhustyön kehittämiseen.
Ikääntyneiden turvattomuus lisääntyy. 2015 hallitusohjelmassa ikääntyneiden palveluista esiin tuodut mahdolliset säästöt.	65–84-vuotiaiden liikunnan harrastaminen on vähentynyt. 80–84-vuotiaista yli 14 % ei pysty lainkaan harrastamaan liikuntaa.	Helldán ja Helakorpi 2014.	...toimii monialaisessa yhteistyössä ikääntyneiden liikkumisen ja turvallisuuden lisäämiseksi.
	20 % itsemurhista oli vuonna 2013 yli 65-vuotiaiden tekemiä.	Tilastokeskus 2014.	...tunnistaa ikääntyneiden avuntarpeita ja ehkäisee itsemurhia.
	58 % säännöllistä kotihoitoa saavista nauttii psyykelääkkeitä.	Kauppinen 2010, 40.	...lisää ikääntyneiden osallisuutta, joka auttaa vähentämään lääkitystä.
	Turvattomuutta torjutaan runsaalla TV:n katselulla. Yli 65-vuotiaat katsoivat TV:tä yli 5 tuntia päivässä vuonna 2013.	Finnpanel 2015.	...auttaa osallistumaan, joka tuo päivään sisältöä ja toimintaa.
	Laitoshoidon ei lisätä, lääkekulorkorvauksia poistetaan, sairaankuljetuskuluja vähennetään jne.	VNK. 29.5.2015 julkaistu hallitusohjelma. Sitra 2015.	...ehkäisee yhä useamman ikääntyneen syrjäytymistä, vähentäen kustannuksia.

Etsivän vanhustyön kehittäminen jatkossa

Sosiaali- ja terveyspalveluiden rakennemuutos Suomessa tulee koskemaan koko väestöä. Ikääntyneiden kohdalla muutos tarkoittaa sitä, että yhä useampi ikääntynyt asuu yksin ja mahdollisimman pitkään kotona. Laitoshiitoa vähennetään muiden Euroopan maiden tapaan. Kotiin tuotettujen palvelujen määrä tulee lisääntymään. Huolestuttavaa on se, kuka palveluja saa ja kuka ei. Ikääntyneiden on ylitettävä monia kynnyksiä ja sovittava erilaisiin mittareihin saadakseen apua. Kartoittavat lakisääteiset kotikäynnit tavoittavat joitakin ikäryhmiä, mutta suuri osa jää niiden ulkopuolelle. Kotona asumista tukeva toiminta korostuu entisestään. Sitä voidaan lisätä matalan kynnyksen toimintana mm. Vallin jäsenjärjestöissä jo toimiviin Ressurssikeskuksiin (70), vanhusten asuintalojen yhteyteen ja eri toimijoiden kanssa yhdessä, lähelle ikääntyneitä.

Suomessa tarvitaan systemaattista ja organisoitua etsivää vanhustyötä, jotta apua tarvitsevat ikääntyneet löydetään. Sitä voivat tehdä etsivään työhön koulutetut ammattilaiset, eri palveluorganisaatiot ja muut ammattiryhmät sekä vapaaehtoiset yhdessä (Kuvio 1.). Etsivää vanhustyötä tulee tehdä ikääntyneiden elinympäristössä, siellä missä he liikkuvat ja asuvat.

Etsivään vanhustyöhön tarvitaan lisää rahaa. Siihen kannattaa panostaa, sillä pitkällä aikavälillä se säästää rahaa. Etsivään vanhustyöhön panostamalla ehkäistään ikääntyneiden raskaisiin hoitoihin joutumista, vähennetään terveyspalvelujen

Kuvio 1. Etsivän vanhustyön kenttä

käyttöä, syrjäytymistä ja yksinäisyyden vaikutuksia sekä niiden kustannuksien kasvua. Etsivä vanhustyö tulee jatkossa olemaan vaa’an kielenä vanhusten hyvinvoinnille. Etsivä vanhustyö interventiomuotona kannattaa ottaa vakavasti erityisesti silloin, jos vanhuspalveluiden säästötavoitteet sairaiden ja ikääntyneiden hoidosta realisoituvat. Lisäksi jatkossa kun yhä huonokuntoisempia ikääntyneitä asuu kotona ilman tukea.

Vahvistamalla suomalaista etsivää vanhustyötä voidaan saada aikaan erinomaisia tuloksia ja vaikutuksia. Tätä päämäärää tukee nuorten elämässä tapahtuneet muutokset Suomen 296 kunnan etsivään nuorisotyöhön panostamisen myötä. Etsivän nuorisotyön ammattilaiset ovat saavuttaneet vuosi vuodelta kasvavia määriä kohderyhmien ihmisiä. Samanlaisia vaikutuksia on saavutettavissa etsivästä vanhustyöstä.

Kehittämällä etsivää vanhustyötä ammatillisesti tehtäväksi työksi, voidaan tavoittaa yhä useampia mahdollisesti apua tarvitsevia ikääntyneitä. Vallin ja jäsenjärjestöjen yhteinen kehittämistyö on omalta osaltaan vaikuttamassa etsivän vanhustyön tulevaisuuteen. Projektit tuottavat Ikääntyneen välittävä verkosto – Hyvien käytäntöjen mallin vuoden 2016 alussa. Hyvien käytäntöjen avulla Vallin 70 jäsenjärjestöä (ja muut palvelun tuottajat) eri puolilla Suomea voivat edelleen kehittää toimintaansa ja etsivää vanhustyötä. Järjestöjen palvelutuotantoa voidaan monipuolistaa mm. etsivän vanhustyön ammatillisten tehtävien osalta.

Vallin jäsenjärjestöille on jo tuttua yhteistyö muiden ikääntyneiden järjestöjen sekä kuntien ja palveluntuottajien kanssa. Tätä yhteistyötä tarvitaan jatkossa yhä enemmän ja laajemmin. Palvelutaloyhteisöt ja erilaiset sidosryhmät ovat jo olemassa. Niiden toimintaa voidaan laajentaa nykyistä enemmän lähialueiden ikääntyneiden elinympäristöön koko maassa.

Ikääntyneiden aktiiviseen toimintaan esimerkiksi ryhmätoimintoihin ja kerhoihin etsiminen on järjestöjen työntekijöille jo tuttua. Ryhmien vetämiseen löytyy myös osaamista niin työntekijöiltä, sidosryhmien edustajilta kuin vapaaehtoisilta. Järjestöjen toteuttamat erilaiset aktiiviset toiminnot voidaan ulottaa etsivän työn myötä eri puolille kuntia esimerkiksi lähiöihin, kylille, kahviloihin ja liikunta-paikoille jne., sinne missä ikääntyneet liikkuvat.

Myös sosiaalialan koulutusta ja työntekijöiden osaamista on kehitettävä. Etsivä vanhustyö on psykososiaalista ja jalkautuvaa erityistyötä. Sen prosessi, tavoitteet, periaatteet, organisointi ja toteutus muodostavat yhdessä opintokokonaisuuden. Ne voidaan sisällyttää esimerkiksi sosionomi- ja geronomikoulutukseen tai ammatillisena lisäkoulutuksena ammattikorkeakoulujen toteutettavaksi. Etsivä vanhustyö tulee huomioida myös vanhustyön johtamisessa. Sen paikka on määriteltävä vanhustyön organisaatioissa. Etsivä vanhustyö on jatkuva prosessi, joka ei pääty siihen kun palvelupaikat tai ryhmät ovat täyttyneet.

Etsivä vanhustyö on ikääntyneiden hyvinvoinnin kannalta ratkaiseva tekijä jatkossa. Siitä saadun tiedon huomioiminen on tärkeää, niin johtamisessa kuin palvelujen

kehittämisessä. Vanhuspalveluiden järjestämisvastuu tulevaisuudessa on vielä avoinna. Tämän selvityksen yhteydessä on keskusteluun noussut myös, miten lähipalvelut muuttuvat ja miten etsivä vanhustyö voi toteutua sosiaali- ja terveysalueiden uudelleen muotoutuessa. Selvää on, että etsivää vanhustyötä tulee kehittää kotona asumisen tueksi rakennemuutoksien yhteydessä.

Raportissa käytetyt lähteet

- Age Platform Europe 2015. Euroopan parlamentit perustama Aktiivisen ikääntymisen verkosto. Saatavana muodossa: URL/<http://www.age-platform.org/>
- AGE Platform Europe (2010). European Charter of the rights and responsibilities of older people in need of long-term care and assistance. European Commission Daphne III Programme report, June. <http://www.age-platform.eu/en/daphne>. Accessed 1 November 2010.
- Age UK 2015. Mielellään hankkeiden opintomatka Skotlantiin 2015, NHS-esittely paikan päällä. Saatavana muodossa: URL/<http://www.ageuk.org.uk/no-one/we-combat-loneliness/>
- Aijjoos-hanke. Kauhavanseudun Vanhustenkotiyhdistys ry. Luettu 25.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.aijjoos.fi/>
- Alanen, Olli & Kotkavuori, Aapo 2014. Välittämisen ammattilaiset. Helsingin Diakonissalaitos. Luettu 19.4.2014. Saatavana muodossa: URL/ https://www.hdl.fi/images/stories/liitteet/HDL_Vamos_etsivn_ksikirja_sahkoinen_sivut_DEF.pdf
- Albertini, Marco; Kohli, Martin & Vogel, Claudia 2007. Intergenerational transfers of time and money in European families: common patterns – different regimes? *Journal of European Social Policy* 17 (4), 319–333.
- Ammatillinen etsivän työn järjestö. AMET 2011. Luettu 13.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.ametry.fi/amet-ry/amet-ry-n-toimintamuodot/>
- Aseman lapset 2015. Walkers. kahvilatoiminta 20 vuotta Suomessa uutinen. Luettu 25.4.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://www.asemanlapset.fi/articles/411/>
- Ash, Angie & Phillip, Judith 2011. Social Work with Older People in Europe: Diversity and Change. Artikkel. *Indian Journal of Gerontology* a quarterly journal devoted to research on ageing. Vol 25. No. 4. 2011. s. 474–493. Luettu 23.5.2015. Saatavana muodossa: <http://www.gerontologyindia.com/pdf/vol25-4.pdf>
- Astikainen, Anne & Sulku, Sirpa 2011. Ammatillinen työ sosiaali- ja terveysjärjestöissä ja työelämäpäivityksen mahdollisuudet. Teoksessa Holopainen, A.(toim.) Järjestötyötä oppimassa ja kehittämässä. Korkeakouluhenkilöstö työelämäjaksoilla. Sarja B. Projektiraportit ja selvitykset 19, 2011. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Atkinson, Rowland & Flint, John 2001. Accessing Hidden and Hard-To-Reach Populations: Snowball Research Strategies. *Social research UPDATE*. Toim. N. Gilbert. University of Surrey. Department of Sociology. Gonçalves, A. & Saco, R. 2008. Service Design: An Appraisal. Luettu 20.4.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://www.dmi.org/dmi/html/publications/journal/pdf/08191SAC10.pdf>
- Auvinen-Törnberg, Outi 2008. On sinusta kiinni joudutko pataan vai pääsetkö juhlimaan leirinuoatiolle. Narratiivinen tutkimus etsivän työn tekijöiden tarinoista työstään. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Pro gradu -tutkielma. Luettu 24.2.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu02338.pdf>
- Cacioppo, John. T.; Hawkley, Louise C., Norman, Greg J. & Berntson, Gary G. 2011. Social Isolation, *Annals of the New York Academy of Sciences*. 1231, 17-22. Saatavana muodossa: URL/<http://psychology.uchicago.edu/people/faculty/cacioppo/CHNB2011.pdf>
- Danielsbacka, Mirkka; Tanskanen, Antti; Hämäläinen, Hans; Pelkonen, Inka; Haavio-Mannila, Elina; Rotkirch, Anna; Karisto, Antti & Roos J.P. (2013) Sukupolvien vuorovaikutus. Auttaminen ja yhteydenpito suurten ikäluokkien ja heidän lastensa elämässä. Väestöntutkimuslaitoksen Tutkimuksia 58/2013. Helsinki: Väestöliitto.
- Eloisa Ikä -ohjelma 2015. Tavoitteellinen hanketoiminta. Luettu 8.5.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://www.eloisaika.fi/hankkeet/>
- Etsivä mieli -projekti. Vanhus- ja lähimmäispalvelunliitto ry (Valli). Saatavana muodossa: <http://www.valli.fi/kehittaaminen/etsivae-mieli-projekti/>
- Etsiväpiirit-projekti. MEREVO Vanhusten Palvelutaloyhdistys ry, Helsinki. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.mereo.fi/home/>
- Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönosien parissa 2007. Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. Luettu 12.1.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://toimipaikka>

- a-klinikka.fi/vinkki/sites/toimipaikka.a-linikka.fi.vinkki/files/Etsiv%C3%A4ty%C3%B6%20Euroopan%20syrj%C3%A4ytyneiden%20v%C3%A4est%C3%B6nosien%20parissa_0.pdf
- Eurobarometri 2012. Aktiivinen vanheneminen. Kyselytutkimuksen (kasvokkain) tulokset. Luettu 27.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://www.ikapolvet.fi/images/stories/eurobarometri_aktiivinen%20ikntyminen.pdf
- Eurofound 2011. Volunteering by older people in the EU. Luettu 21.4.2015. Saatavana muodossa: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1134en.pdf
- Euroopan parlamentti 2010. European Parliament resolution of 9 September 2010 on long-term care for older people. 29.5.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P7-TA-2010-0313+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>.
- Findikaattori 2015. Pienimpiä eläkkeitä saaneet 2014. Luettu 19.5.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.findikaattori.fi/fi/112>
- Finlex 2012. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista. Luettu 19.2.2015. Saatavana muodossa: URL/ <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>
- Finnpanel 2015. TV:n katselun ja Mittaritutkimuksen tuloksia. Luettu 23.5.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.finnpanel.fi/tv.php>
- Hassi, Tyne Maria 2005. Yhteiskunnalliset muutossuunnat ja kotihoidon työntekijöiden osaaminen tulevaisuudessa. Vanhustyön asiantuntijoiden käsityksiä yhteiskunnallisista megatrendeistä ja kotihoidossa vaadittavasta osaamisesta. Tampereen yliopisto. Lisensiaattitutkimus.
- Hautaniemi, Petri 2004. Pojat. Somalipoikien kiistanalainen nuoruus Suomessa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Heikkilä, Matti 2005. Julkinen vastuu eräissä sosiaalipalveluissa. Julkaisussa Heikkilä, Matti & Kautto, Mikko & Teperi, Juha (toim.) Julkinen hyvinvointivastuu sosiaali- ja terveydenhuollossa. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2005. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki: 35–59.
- Helldán, Anni & Helakorpi, Satu 2014. Eläkeikäisen väestön terveystyytyminen ja terveys keväällä 2013 ja niiden muutokset 1993–2013. Raportti 15/2014.
- HS Helsingin Sanomat 2014. Tutkimus: Yksinäisyys on terveydelle vaarallisempaa kuin ylipaino – artikkeli. Luettu 18.2.2014. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.hs.fi/hyvinvointi/a1392696050934>
- Helsingin Diakonissalaitos 2011. Etsivä vanhustyö. Luettu 29.9.2015. Saatavana muodossa: <http://www.kaupunki-innovaatiot.fi/caset/pika-analysit/etsiva-vanhustyö>
- HelsinkiMissio. Keikka-apu. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.helsinkimissio.fi/?sid=420>
- Hjort, Haldis 1988. Det oppsokende arbeidetspsykologi/Oslo: Universitetsförslaget. (suom 1995) Etsivän työn psykologiaa. Helsinki: Suomen Nuorisoyhteistyö Allianssi ry.
- Huhtajärvi, Pia 2007. Ammatillinen etsivä työ. Teoksessa Tommi Hoikkala & Anna Sell (toim.) Nuorisotyötä on tehtävä. Menetelmien perustat, rajat ja mahdollisuudet. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 76, 446–457.
- Hyppönen, Olli & Linden, Satu 2009. Opettajan käsikirja – opintojaksojen rakenteet, opetusmenetelmät ja arviointi. Teknillinen korkeakoulu, Opetuksen ja opiskelun tuki. Teknillisen korkeakoulun Opetuksen ja opiskelun tuen julkaisuja 4. Espoo.
- Häggmann, Erik 2014. Etsivä nuorisotyö 2013, tilastoraportti. Trenditietoja 2008–2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö raportteja.
- Häkkinen, Hannele & Holma, Tupu (toim.) 2004. Ehkäisevä kotikäynti – tuki vanhuksen kotona selviytymiselle. Helsinki: Suomen kuntaliitto
- Hämäläinen, Hans & Antti Tanskanen 2014. Autetaanko lapsia enemmän kuin vanhempia? Suurten ikäluokkien lapsilleen ja vanhemmilleen antama käytännön apu ja hoiva. Yhteiskuntapolitiikka 79 (4), s. 365–374.
- Ihmiskaupan uhrien auttaminen 2006. Työryhmän ehdotus palvelujen ja tukitoimien toteuttamiseksi. Työhallinnon julkaisu.

- Ikä Arvokas -hanke 2015. Seurakuntien kehittämiskeskus Tyynelä. Luettu 15.2.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.tyynela.fi/ika-arvokas>
- Ikäihmisten Olohuone -hanke 2015. Oulun Eläkkeensaajien yhdistys ry. Luettu 23.4.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://ikaihminenolohuone.elakkeensaajat.fi/>
- Inhimillisiä uutisia 2014. Ray:n Inhimillisiä uutisia sivusto. Luettu 12.2.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.inhimillisiauutisia.fi/kadonneet-vanhukset/652437>
- Jokela, Ulla 2013. Diakoniatyön paikka ihmisten arjessa. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Luettu 12.3.2015. Saatavana muodossa: URL/ <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/27857/diakonia.pdf?seque>
- Jurmu, Liisa & Pääkkö, Marjo 2013. Iloa ja osallisuutta ikäihmisen arkeen. SOSTE Sosiaali- ja terveys ry. Helsinki: Esa Print Oy.
- Kaartinen-Koutaniemi, Jaakko (toim.) 2012. Etsivässä työssä. Kauan sä aiot olla siinä. Helsinki: Nuorten Keskus ja LK-kirjat.
- Kananoja, Aulikki; Lahtinen, Martti & Marjamäki, Pirjo (toim.) 2011. Sosiaalityön käsikirja. Helsinki: Tietosanoma.
- Kauppinen, Sari (toim.) 2010. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen asiantuntijoiden arvioita peruspalvelujen tilasta Peruspalvelujen tila 2010 -raportin tausta-aineisto. Helsinki: Yliopistopaino Oy.
- Kauppinen, Timo, M.; Martelin, Tuija; Hannikainen-Ingman, Katri & Virtala, Esa 2014. Yksin asuvien hyvinvointi. Mitä tällä hetkellä tiedetään? Työpapereita 27/2014. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos.
- Kattainen, Eija; Muuri, Anu; Luoma Minna-Liisa & Voutilainen, Päivi 2008. Läheisapu ja sen merkitys kansalaisille. Teoksessa Moisio, P., Karvonen, S., Simpura, J., Heikkilä, M. (toim.). Suomalaisten hyvinvointi 2008. Vammala.
- Kehusmaa, Sari 2014. Hoidon menoja hillitsemässä. Heikkokuntoisten kotona asuvien ikäihmisten palvelujen käyttö, omaishoito ja kuntoutus. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimus 131. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Kirkkopalvelut ry 2010. Diakoninen kotikäynti – tukea ja rohkaisua vanhusten parissa tehtävään kotikäyntityöhön. Luettu 29.9.2015. Saatavana muodossa: [http://sakasti.ev.fi/sakasti.nsf/0/491DBFADE99E9E7DC22578B100441BA7/\\$FILE/kotik%E4yntity%C6n%F6nopas_nettiin.pdf](http://sakasti.ev.fi/sakasti.nsf/0/491DBFADE99E9E7DC22578B100441BA7/$FILE/kotik%E4yntity%C6n%F6nopas_nettiin.pdf)
- Komonen, Katja; Suurpää, Leena & Söderlund, Markus 2012. Kehittyvä nuorisotyö. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura & Mikkelin ammattikorkeakoulu & Allianssi ry.
- Koskimies, Mimosa; Pyhäjoki, Jukka & Arnkil, Tom. E. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit – opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Opas 24. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Kotkan kaupunki. Ikäihmisten ennaltaehkäisevät palvelut. Luettu 25.4.2015. Saatavana muodossa: URL/www.kotka.fi/.../kotka/.../kotkawwwstructure/17634_Yhteenveto.pdf
- Likioma-projekti. Tampereen kaupunkilähetys y. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://likioma.fi/likioma/>
- Lorenz, W. 2005. Social Work in a European Perspective – Developments of social work in Europe. Luettu 29.5.2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.forsa.dk/papers/Social_Work_in_a_European_perspective.pdf.
- Löytävä-hanke. Fingerroos säätö. Luettu 24.4.20015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.fingerroos.net/loytava/>
- Manninen, Heikki (toim.) 2005. Kuntouttavaa kotielämää. Kuntoa arjen toimista ja apuvälineistä ikäihmisille. Eläkeliiitto ry. Helsinki.
- Metsämäki, Niina 2006. Vanhusten hoiva Suomessa ja eräissä muissa Euroopan maissa. Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen julkaisuja. Luettu 28.5.2015. Saatavana muodossa: URL/ https://www.utu.fi/fi/yksikot/soc/yksikot/sosiaalitieteet/topsos/julkaisut/Documents/Niina_Metsamaki.pdf
- Mielellään-hankkeet 2015. Kelan psykoterapiatuki ei kuulu kaikille kansalaisillemme. Kannanotto. Luettu 18.2.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.valli.fi/ajankohtaista/uutiset/kelan-psykoterapiatuki-ei-kuulu-kaikille-kansalaisillemme/>

- Mikkelin kaupunki 2015. Ennaltaehkäisevä toiminta. Seniorisentteri. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.mikkelinseutusote.fi/index.php/vanhuspalvelut/ennaltaehkaeisevae-toiminta>
- Mikkonen, Mika; Kauppinen, Jaana., Huovinen, Minna. ja Aalto, Erja. 2007. Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönsien parissa. Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. Helsinki: A-klinikkasaation raporttisarja 58.
- Mikkonen, Mika., Kauppinen, Jaana; Huovinen, Minna & Aalto, Erja (toim.) 2010. Etsivä työ. Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. Raporttisarja nro 58, A-klinikkasäätiö 2010.
- Miä ite – Myö yhdessä -projekti. Palveluyhdistys Rateva ry, Miehikkälä. Luettu 7.1.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.palvelutalomannikko.fi/projektit>
- Murto, Jukka; Pentala, Oona; Helakorpi, Satu & Kaikkonen, Risto (toim.) 2015. Yksinäisyys ja osallistuminen, ATH-tutkimuksen tuloksia - Järjestökentän tutkimusohjelma. Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos. Työpapereita 25/2015.
- Männikkö, Jaana 2011. Etsivän nuorisotyön ja työtteen pika-analyysi. Helsinki: Kaupunki-innovaatiot -hanke.
- NGO 2015. Luettu 27.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.kehys.fi/julkaisut/kehayksen-julkaisut/the-finnish-ngo-task-forces-position-paper-on-post-2015-agenda/primapaper>
- NHS 2015. Auttava puhelin. Tutustuttu 14-17.4.2015 Mielellään hankkeiden opintomatalla Skotlannissa. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.nhs.uk/Conditions/social-care-and-support-guide/Pages/carers-direct-helpline.aspx>
- Niemelä, Jorma & Dufva, Virpi (toim.) 2003. Hyvinvoinnin arjen asiantuntijat. Sosiaali- ja terveysjärjestöt uudella vuosituhanella. Juva: PS-kustannus.
- Niemelä, Mikko & Saari, Juho 2013. Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Nuorisolaki 693/2010/7b§ Etsivä nuorisotyö. Luettu 20.2.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060072>. (Viitattu 26.7.2013.)
- Nuorten palvelu 2010. Etsivän työn historiaa. Luettu 2.4. 2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.etsivanettityo.fi/index.php?pageName=etsivan%20tyon%20historiaa&pid=26&c_ols=1
- Nuotio, Jaakko 2010. Hitaan löytämisen oikeus. Luettu 11.2.2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.lskl.fi/files/392/Jaakko_Nuotio.pdf
- Näslindh-Ylispangar, Anita 2012. Vanhuksen terveyden, hyvinvoinnin ja hyvän elämän edistäminen. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Opetusministeriö 2009. Monialaisen viranomaisyhteistyön ja etsivän nuorisotyön lakisääteistäminen. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:22
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2013. Etsivä nuorisotyö 2013 tilastoraportti. Luettu 25.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoitus/etsiva_nuorisoty/liitteet/Etsivx_tyx_2013_raportti.pdf
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2015. Talousarvioesitys vuodelle 2015. Ministeriön ehdotus. Luettu 18.5.2015. Saatavana muodossa: http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Linjaukset_ja_rahoitus/talousarviot/talousarvioasiakirjat_2015/liitteet/okm_tae_2015_.pdf
- Osallistuva ikäihminen – mielekäs arki -hanke. Lievestuoreen palvelukeskushdistys ry. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.palvelutalomannikko.fi/projektit>
- Osallisuutta lähiympäristöstä -hanke 2014. Hyvän Vanhenemisen tutkimus- ja kehittämiskeskus GeroCenter. Jyväskylä. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://gerocenter.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/osallisuutta-lahiymparistosta/>
- Palveluverkkosuunnitelma 2014. Sosiaali- ja terveysviraston palveluverkkosuunnitelma vuoteen 2030. Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystalot ikääntyneille. Luettu 12.3.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://dev.hel.fi/paatokset/media/att/50/503a1ef1c9a7ef9a0316723a6fcbc3aa5e5f4e1e.pdf>
- Pajunen, Elise 2011. Mitä on olla yksinäinen? Tutkimus ikääntyvien yksinäisyydestä. pro Gradu tutkimus. Helsingin yliopisto. Luettu 2.2.2015. Saatavana muodossa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/30108/Mita%20on%20olla%20yksinaisen.pdf?sequence=1>

- Pelkonen, Inka Maria 2014. Huono-osaiset ja läheisiltä saatu apu. Helsingin yliopisto. Luettu 12.9.2015. Saatavana muodossa: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/153303/Pelkonen_Yhteiskuntapolitiikka.pdf?sequence=1
- Peltosalmi, Juha 2015. Sosiaali- ja terveysyhdistysten vuosikymmen. Soste. Luettu 4.11.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://issuu.com/soste/docs/jb_2015_erillistark_sotuyhdistysten
- Pitkänen, Eija 2013. Toimintamalli etsivään vanhustyöhön: Vanhusten lähipalveluiden saatavuuden sekä avun- ja tuentarpeen kartoitus. Järjestölähtöisten lähipalveluiden kehittämishanke. Osahanke Maaninka, Nilsä, Siilinjärvi ja Suonenjoki 2011–2013. Sininauhaliitto.
- Pohjantammi, Risto 2013. Etsivä nuorisotyö ja nuorten työpajapalvelut monialaisessa palveluyhtiössä. Rajanylittäjät-hanke. Sosiaalikehitys Oy.
- Puuronen, Anne 2014. Etsivän katse. Etsivä nuorisotyö ammattina ja ammattialan kehittäminen – näkökulmia käytännön työstä. Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 70.
- Rajaniemi, Jere 2006. Arkea tukevat verkostot – ikääntyneiden kokemuksia arjen sujumisesta. Gerontologia 4: 169–181.
- Rantakokko, Merja; Iwarsson, Susanne; Vahaluoto, Satu; Portegijs Erja; Viljanen Anne & Rantanen Taina 2014. Perceived environmental barriers to outdoor mobility and loneliness among community dwelling older people. Journals of Gerontology: Medical Sciences.
- Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Vaajakoski: Gummerus Oy.
- Ray 2014. Kaikki avustuskohteet vuodelle 2015. Luettu 15.5.2015. Saatavana muodossa: URL/http://avustukset.ray.fi/fi-fi/kaikki-avustuskohteet?vuosi1=2015&vuosi2=2015&avustuslaji=0010&toimiala=1111000&sortCol=j&sortDir=asc&mode=j
- Ray 2015. Avustustoiminnan linjausten toimeenpanosuunnitelma 2016. Luettu 8.5.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www2.ray.fi/fi/avustuksen-aineistopankki?folder=264>
- Rhodes, Tim 1996. Outreach work with drug users: principles and practice. Council of European Publishing.
- Ripel, V. P. & Ogorevc, M. 2010. Long-term Care System in Slovenia. ENEPRI Research Report No. 87, June. <http://www.enepri.org>. Accessed 25 October 2010
- Routasalo, Pirkko & Pitkälä, Kaisu 2003. Ikääntyvien yksinäisyys – miten on tutkittu gerontologiassa? Gerontologia 1: 23–29.
- Royal Voluntary Service 2015. Vapaaehtoistoiminnan kansallinen keskus Brittein saarilla. Luettu 27.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.royalvoluntaryservice.org.uk/get-help>
- Seniori-Vamos. Helsingin diakonissalaitos. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <https://www.hdl.fi/fi/seniiori-vamos>
- Seppänen, Marjaana; Heinola, Reija & Andersson, Sirpa 2009. Hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa käytännössä. Ikäihmisten neuvontakeskuspalvelujen ja ehkäisevien kotikäyntien toteutuminen kunnissa. Avauksia 6/2009. Helsinki: Valopaino Oy.
- Sharma, K-L.; Berkman, Barbara & Kaplan, Daniel 2011. Indian Journal of Gerontology a quarterly journal devoted to research on ageing. Vol 25. No. 4. 2011. Social work with older people in Europe: Diversity and change, p. 474–493.
- Silver Line 2015. Luettu 21.4.2015. Saatavana muodossa: <http://www.thesilverline.org.uk/>
- Sisäasiainministeriö 2012. Turvallisia vuosia ikääntyneille. Selvitys ikääntyneiden turvallisuustilanteesta Suomessa. Sisäasiainministeriön julkaisuja 27/2012.
- Sitra 2015. Kotitalousvähennys arjen tukena – Kotitalousvähennysreformin lähtökotia. Sitran selvityksiä 95. Helsinki: Painotutote.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Kansallinen omaishoidon kehittämisohjelma. Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:2.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Laki ikääntyneen väestön sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä. Luettu 20.3.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

- Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Sosiaalisesti kestävä Suomi 2020. Sosiaali- ja terveyspolitiikan strategia. Luettu 28.5.2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39503&name=DLFE-14357.pdf
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2007. Hyvinvointi 2015 -ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:3. Helsinki.
- Suhonen, Heikki 2005. Elämä on pysähtynyt keinu. Tutkimus ikääntyneistä A-klinikkasäätiön asiakkaita ja heidän asiakkuudesta. A-klinikkasäätiön monistesarja nro 48. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://kirjastot.diak.fi/files/diak_lib/Lisatyt/d7cc9a_Helsinki_Partanen_2009.pdf
- Sukupolvien ketju -hanke 2015. Luettu 3.10.2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.vaestoliitto.fi/tieto_ja_tutkimus/vaestontutkimuslaitos/perhetutkimus/isovanhemmuus-ja-sukupolvet/
- Suomen evankelisluterilainen kirkko 2015. Kirkkohallituksen esitys 1/2015 kirkolliskokoukselle. Uutta diakonivirkkaa koskevien säännösten lisääminen kirkkolakiin ja kirkkojärjestykseen.
- Taipale, Vappu 2015. Ehkäisevät kotikäynnit vaikuttavat, mutta missä ja miten? Blogikirjoitus 4.11.2015. Luettu 4.11.2015. Saatavana muodossa URL/<http://www.valli.fi/ajankohtaista/blogi/ehkaeisevaet-kotikaeynnit-vaikuttavat-mutta-missae-ja-miten/>
- THL 2015. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Terveystieteiden tutkimuskeskus. Tilastoraportti 6/2015. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinninlaitos.
- THL 2013. TOIMIA. Toimintakyvyn kartoitus iäkkään väestön hyvinvointia edistävissä palveluissa. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/media/files/mittariversio/2013/12/18/TOIMIA_kyselylomake_toimintakyvyn_kartoitus_iakkaan_vaeston_hyvinvointia_edistavissa_palveluissa.pdf
- THL 2011. Ikääntyneiden palvelut 2010 – Kuntakyselyn osaraportti. Tilastoraportti 36/2011. Luettu 23.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/79978/Tr36_11.pdf?sequence=1
- Tiikkainen, Pirjo 2006. Vanhuusiän yksinäisyys: seuraututkimus emotionaalista ja sosiaalista yksinäisyyttä määrittävistä tekijöistä. Jyväskylän yliopisto.
- Tilastokeskus 2015. Väestörakenne vuonna 2014. Luettu 19.5.2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.stat.fi/til/vaerak/2014/vaerak_2014_2015-03-27_fi.pdf ja URL/http://www.tilastokeskus.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaestoiannumkaan
- Uotila, Hanna 2011. Vanhuus ja yksinäisyys. Tutkimus iäkkäiden ihmisten yksinäisyyskokemuksista, niiden merkityksistä ja tulkinnoista. Akateeminen väitöskirja. Acta Universitatis Tamperensis 1651. Tampere 2011.
- Valli 2015. Mielellään hankkeiden opintomatka Skotlanttiin raportti. Koonnut Anu Kuikka huhti-toukokuussa 2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.valli.fi/ajankohtaista/uutiset/>
- Valli 2010. Valli – Berliinin Opintomatkaraportti 2010. Vallin sähköinen arkisto.
- Vaarama, Marja; Moisio, Pasi & Karvonen, Sakari (toim.) 2010. Suomalaisten hyvinvointi. Helsinki: Terveystieteiden- ja hyvinvoinninlaitos.
- Valtioneuvoston kanslia 2004. Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liite-raportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004. Helsinki.
- Valtioneuvoston kanslia 2004. Väestön ikärakenteenmuutos ja siihen varautuminen. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 1. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 29/2004. Helsinki.
- Valtiovarainministeriö 2010. Peruspalvelujen tila -raportti. 12/2010. Kunnat. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Vilkko, Anni; Heinola, Reija; Finne-Soveri, Harriet; Rautio, Maarit; Helameri, Tarja & Peiponen, Arja 2010. Allocating statutory support for families caring for close relatives. Abstract in 20th Nordic Congress of Gerontology 2010 Invited symposium: Health Promotion and Preventive Services for Old Age Policy
- VNK 2015. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 29.5.2015 nimitetyn pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelmasta. Valtioneuvoston kanslia. Luettu 29.5.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1433371/Tiedonanto_Sipil%C3%A4_29052015_final.pdf/6de03651-4770-492a-907f-89452141d0d5
- VNK 2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja 10/2015.

Volunteering by older people in the EU 2011. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2011. Luettu 23.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2011/34/en/1/EF1134EN.pdf

Wallden, Jaana 2009. Etsivä työparitoiminta -raportti 2/2008. Nuorten työpajatoimintaan liittyvä etsivä työ. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö. Luettu 18.1.2015. Saatavana muodossa: URL/www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Nuoriso/nuorisotyoen_kohteet_ja_rahoytus/etsiva_nuorisotyoy/liitteet/etsivatyoyparitoiminta2008.pdf.

Work a way -info 2015. Luettu 24.5.2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.workaway.info/hostlist.html?ct=europe&country=AT&search=&page=hostlist&workawayer_capacity=0&host_rating

Yhres etteskesi -hanke 2015. Särkisalokotiyhdistys ry. Luettu 25.4.2015. Saatavana muodossa: URL/http://yhres.fi/wordpress/?page_id=67

Yhressä nääs -projekti. Kotipirtti ry, Tampere. Luettu 2012-2015. Saatavana muodossa: URL/<http://www.kotipirtti.fi/projektit-ja-vapaaehtoistoiminta/yhressa-naas/ja>
URL/<https://www.facebook.com/yhressanaasprojekti>

Ylöjärvi 2015. Terveyskioski. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/ <http://www.ylojarvi.fi/terveys/terveyskioski/>

Liite 1.

Toimintakyvyn kartoituksen ohjeet (THL)

Toimintakyvyn kartoitus iäkkään väestön hyvinvointia edistävissä palveluissa Mittari on osa suositusta, jolla tuetaan yhdenmukaista ja luotettavaa toimintakyvyn arviointia iäkkään väestön hyvinvointia edistävissä palveluissa. Käyttötapa on porrasteinen toimintakyvyn arviointi, jossa aluksi kartoitetaan iäkkään henkilön toimintakykyä muutamalla yksinkertaisella kysymyksellä tai testillä. Mikäli kartoituksessa herää huoli, että henkilön toimintakyky on heikentynyt, kyseinen toimintakyvyn osa-alue arvioidaan perusteellisemmin. Vaikka mikään yksittäinen kysymys, havainto tai testi ei sellaisenaan ole riittävä tunnistamaan kaikkia toimintakyvyn heikkenemisen uhkia, yksinkertaiset kartoittavat kysymykset ja testit voivat ohjata hyvinvointia edistävää keskustelua oikeaan suuntaan. Myös hyvinvointia edistävien palveluiden yhteydessä toimintakyvyn osa-alueet (arkitoimista suoriutuminen, fyysinen toimintakyky, psyykinen toimintakyky, kognitiivinen toimintakyky, sosiaalinen toimintakyky, ympäristön toimintakykyä tukevat ja haittaavat piirteet) tulee kartoittaa järjestelmällisesti.

Kartoituskysymykset ja -testit

Arkitoimista suoriutuminen. Jokapäiväisistä askareista suoriutuminen on edellytys sille, että iäkäs henkilö kykenee asumaan kotonaan itsenäisesti. Erityisen tärkeää on tunnistaa toimintakyvyssä viime aikoina tapahtuneita muutoksia. • Pystytkö hoitamaan päivittäisiä raha-asioitanne (laskujen maksaminen, käteisen rahan nostaminen)? • Pystytkö käymään ruokakaupassa? • Miten selviydytte nykyisin raskaasta siivoustyöstä, esim. mattojen kantaminen ja piiskaaminen tai ikkunoiden pesu? • Oletteko vähentänyt Teille aikaisemmin tärkeitä toimintoja (esimerkiksi harrastuksia)? • Tarvitsetteko ja saatteko heikentyneen toimintakykyne vuoksi apua arkipäivän askareissa?

Fyysinen toimintakyky. Fyysisellä toimintakyvyllä tarkoitetaan henkilön kykyä suoriutua omalta kannaltaan olennaisista fyysisistä toiminnoista omassa toimintaympäristössään. Liikkumiskyky on keskeinen osa fyysistä toimintakykyä ja tulevaa avun tarvetta kuvaava tekijä. Liikkumiskyvyn huonontuminen on usein ensimmäinen

merkki siitä, että toimintakyky on alkanut heikentyä. Asiakkaan liikkumiskykyä on tärkeää myös havainnoida käytännössä. • Oletteko kaatunut viimeisten kuuden kuukauden aikana tai viimeisen tapaamisen jälkeen? • Huolestuttaako kaatuminen Teitä? • Oletteko vähentänyt liikkumista sen vuoksi, että pelkäätte kaatuvan? • Kykenettekö kävelemään levähtämättä noin puoli kilometriä? • Kykenettekö noustamaan portaita yhden kerrosvälin levähtämättä? • Oletteko vähentänyt kävelemistä tai portaiden nousua terveydentilanne tai kuntonne heikentymisen vuoksi? • Tunnetteko väsyvänne kävellessänne tai portaita noustessanne?

Kognitiivinen toimintakyky. Iäkkäät ihmiset ja heidän läheisensä ovat usein huolissaan kognitiivisesta toimintakyvystä. Tähän liittyvät huolenaiheet on otettava vakavasti. Toisaalta kognitiivisen toimintakyvyn heikkeneminen tapahtuu usein salakavalasti ilman, että ihminen lainkaan kiinnittää siihen huomiota tai ei ainkaan halua niistä lyhyessä tapaamisessa vieraalle puhua. Lisäksi tulee kiinnittää huomiota siihen tietoon, jonka ammattihenkilö saa omista havainnoistaan ja vaikutelmistaan. • Oletteko itse tai onko joku läheinen ollut huolestunut muistiinne liittyvistä asioista? • Sujuuko Teiltä lukeminen ja laskeminen vaikeuksitta? • Saatteko yleensä puhuen tai kirjoittaen sanotuksi toisille ihmiselle sen, mitä haluatte sanoa? • Onnistutteko yleensä oppimaan uusia asioita, esimerkiksi ottamaan käyttöön uusia laitteita? • Tunnetteko itsenne epävarmaksi liikkuessanne kodin ulkopuolella? • Oletteko vähentänyt Teille aikaisemmin tärkeitä toimintoja?

Psyykinen toimintakyky ja alkoholin käyttö. Iäkkään henkilön psyykkisen toimintakyvyn muutokset ilmenevät usein masennuksena tai alkoholin käyttönä sekä erityisesti muistisairailta epäluuloisuus- ja harhaluuloisuusoireina. Viimemainitut ovat jo luonteeltaan sellaisia, että niitä ei voi yksinkertaisella testillä selvittää, mutta jos ammattihenkilö huomaa hyvinvointia edistävän keskustelun yhteydessä ristiriitaa kerrotun ja havaitun välillä, tai muutoin syntyy outouden vaikutelma, voi olla aihetta syventää psyykkisen toimintakyvyn selvittelyä. • Oletko viimeisen kuukauden aikana usein ollut huolissasi tuntemastasi alakulosta, masentuneisuudesta tai toivottomuudesta? • Oletko viimeisen kuukauden aikana ollut usein huolissasi kokemastasi mielenkiinnon puutteesta tai haluttomuudesta? Myös iäkkään väestön hyvinvoinnin tukemiseen kuuluu puuttua varhain alkoholin käytön hallintaongelmiin. Ikääntyneiden alkoholinkäytön arvioinnissa suosituksena on käyttää ensisijaisesti haastattelua, ja kyselytestit ovat täydentäviä menetelmiä. • Kuinka paljon yleensä käytätte alkoholia? • Kuinka usein yleensä käytätte alkoholia? • Kuinka usein juotte kerralla neljä tai useamman annoksen?

Sosiaalinen toimintakyky. Sosiaalisen toimintakyvyn arvioimiselle hyvinvointia edistävien palveluiden yhteydessä ei ole vakiintuneita mittareita. Parhaana käytäntönä voidaan pitää keskustelua, jossa keskustellaan henkilön toiminnasta arjen

sosiaalisissa tilanteissa, sosiaalisesta verkostosta ja siinä olevista voimavaroista järjestelmällisesti, ennalta suunniteltujen teemojen puitteissa. • Kuinka usein olette yhteydessä tuttaviiinne tai sukulaisiinne? • Onko teillä joku tai joitakuita läheisiä ihmisiä, joiden kanssa voitte keskustella luottamuksellisesti kaikista tai lähes kaikista ongelmistanne? • Onko teillä joku, jolta saatte apua tai tukea sitä tarvitessanne? Kuinka tyytyväinen olette siihen tukeen ja apuun jota saatte? • Tunnetteko itsenne yksinäiseksi? Kärsittekö yksinäisyydestä? • Koetteko elämäne turvalliseksi vai turvattomaksi? • Osallistuttekohonkin harrastusryhmään (keskustelukerhoon, liikuntaryhmään, kuoroon, seurakunnan toimintaan yms.)? Olisiko teillä kiinnostusta osallistua sellaiseen toimintaan ja oletteko tietoinen paikkakunnallanne olevista mahdollisuuksista?

Toimintakyvyn ympäristötekijät. Toimintakyky on aina sidoksissa siihen ympäristöön, jossa toiminta tapahtuu, ja ympäristö voi joko tukea tai haitata henkilön toimijuutta. Asuin- ja elinympäristön toimintakykyyn vaikuttavia tekijöitä ovat esim. asuin- ja elinympäristön viihtyisyys, turvallisuus, esteettömyys, sosiaalinen ympäristö, palveluympäristö ja teknologinen ympäristö. • Kuinka tyytyväinen olette nykyiseen asuntoonne? • Pelkäättekö turvallisuutenne puolesta kotona/ kodin ulkopuolella? • Jos terveystilanteenne muuttuu, onko teillä mahdollisuus tehdä pieniä muutoksia asuinympäristöönne? • Jos vointinne heikkenee, onko teillä joku, joka voi auttaa teitä päivittäisissä toimissanne? • Onko asuinalueellanne, teidän saavutettavissanne, niitä palveluita, joita juuri te tarvitsette? • Voitteko pitää yllä tai jatkaa omaa elämäntapaanne ja -tyyliänne vanhetessanne?

Lähde: THL. 2013. TOIMIA. Toimintakyvyn kartoitus iäkkään väestön hyvinvointia edistävässä palveluissa. Luettu 24.4.2015. Saatavana muodossa: URL/http://www.thl.fi/toimia/tietokanta/media/files/mittariversio/2013/12/18/TOIMIA_kyselylomake_toimintakyvyn_kartoitus_iakkaan_vaeston_hyvinvointia_edistavissa_palveluissa.pdf

Liite 2.

Hankkeet etsivässä työssä esittely

Etsiväpiirit-projekti

MEREO (Vanhusten Palvelutaloyhdistys ry) toimii aktiivisena kehittäjänä ja toimijana erilaisissa hyvän ikääntymisen projekteissa. Vuosina 2012–2016 toteutetaan Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamaa Etsiväpiirit-projektia.

Projektissa luodaan verkostoja ja toimintatapoja, joilla tavoitetaan toimintakyvyltään heikentyneitä, yksin asuvia, syrjäytymisvaarassa ja palveluntarpeessa olevia ikääntyneitä. Tavoitteena on aktivoida MEREON toimialueen asukkaita, auttaa heitä erilaisten palvelujen ja toimintojen piiriin sekä rohkaista osallistumaan niiden kehittämiseen.

Lisätietoa: <http://www.mereo.fi/home/>

Yhressä nääs -projekti

Kotipirtti ry:n Yhressä nääs -projektin (2012–2016) päätavoitteena on kehittää yhteisöllinen, välittävä verkosto yli 65-vuotiaan ympärille sekä tukea voimaannuttavia toimintamuotoja. Tarkoituksena on myös edistää ikääntyneen mielen hyvinvointia. Projektin toimintaa rahoittaa Ray. Projektin sisällölliset tavoitteet ovat etsivän toiminnan – verkostoyhteistyön – ja ryhmätoimintojen kehittäminen. Kehittämistyö toteutetaan Yhressä nääs -projektin ja Kotipirtti ry:n vuonna 2013 alussa avaamassa Olkkarissa (Tampereen Tesoma).

Olkkari on ikääntyneille tarkoitettu matalan kynnyksen kohtaamispaikka, johon voivat tulla Tesomalaiset itsensä yksinäisiksi kokevat ikääntyneet. Olkkarissa käy päivittäin n. 20 ikääntynyttä. Suosittuja yhdessäolon muotoja ovat; kahvikuppikaraoke, erilainen käsillä tekeminen ja liikunta esim. sauvakävely. Henkilökohtainen ohjaus ja neuvonta on myös osoittautunut tarpeelliseksi.

Lisätietoa: <http://www.kotipirttiry.fi/projektit-ja-vapaaehtoistoiminta/yhressa-naas/> ja https://www.facebook.com/yhressa_naas

Miä ite – myö yhdessä -projekti

Miä ite – myö yhdessä -projekti (2012–2016) on Miehikkälän Rateva ry:n hallinnoima projekti. Projektin tavoitteena on lisätä aktiivisen ikääntymisen edellytyksiä maaseudulla yhteistyössä eri toimijoiden kesken. Tarkoituksena on yhteistyössä lisätä kylissä järjestettävien harrastustoimintojen mahdollisuuksia ja hyvinvointia tukevien toimien määrää niin, että asuminen omassa kodissa koetaan turvalliseksi ja riittävän virikkeelliseksi. Tämä tehdään tarpeiden kartoituksen jälkeen kyläkohtaisella suunnittelulla. Kyläläisten toivomille hyvinvointia lisääville harrastus- ja virkistystoiminnalle etsitään ryhmätoimintatilat lähialueelta. Hanketta rahoittaa Ray.

Mukana toimintamallia kehittämässä ja kokeilemassa ovat Kaakon Kaksikon kunnat, alueen kylätoimikunnat, seurakunta sekä monipuolinen kokonaisuus järjestöjä ja yhdistyksiä. Osa ryhmätoiminnoista järjestetään Toimintakeskus Ratevassa Miehikkälässä, joka toimii myös projektin jälkeen kotona asumista tukevan aineiston-, materiaalin, vapaaehtoisten koulutuksen- ja resurssien keskuksena.

Projektivastaava Niina Turusen 19.5.2015 vastaus tiedusteluun etsivän työn toiminnasta ja tunnusluvuista. Nämä luvut raportoitu myös Ray:lle vuosista 2013 ja 2014:

2013	Haastatellut yksilöasiakkaat 115 ja Vertaistuki- ja harrasteryhmiin osallistuneet 73.
2014	Haastatellut yksilöasiakkaat 197 ja Vertaistuki- ja harrasteryhmiin osallistuneet 86.

Lisätietoja: <http://www.rateva.fi/>

Löytävä-hanke

Turun Fingerroos säätiön Löytävä-hanke (2014–2017) on Ray:n tukema hanke, jonka tavoitteena on kehittää, tuoteistaa ja vakinaistaa löytävän vanhustyön toimintamalli Turun seudulle. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa.

Hankkeen kohderyhmänä ovat toimintakyvyltään heikentyneet, erilaisessa syrjäytymisvaarassa olevat ikääntyneet, jotka jäävät herkästi erilaisiin palvelukatveisiin. Erityisesti huomioidaan heidät, jotka ovat yksinäisiä, masentuneita tai heille on jo kehittynyt päihdeongelma. Kotikäyntien avulla löytävätyöntekijät kartoittavat tilannetta ikääntyneen arjessa ja ohjaavat ikääntyneen tarvittavien palveluiden piiriin. Mikäli ihmiset ovat huolissaan omasta, tai lähimmäisten tilanteesta, he voivat ottaa yhteyttä löytävätyöntekijään. Palvelu on asiakkaalle maksutonta. Hankkeen aikana tuetaan myös ikääntyneiden omaisia ja työntekijöitä tiedottamisen ja koulutuksen avulla. Hankkeen aikana koulutetaan Pilkerühmäohjaajia ikääntyneiden päihdeidenkäyttäjien vertaistukitoimintaan yhteistyössä Turun kaupungin kotihoidon ja Sininauhaliiton kanssa.

Projektityöntekijöiden (Saija Rahunen, Piia Halla ja Oskari Orvasto) 22.5.2015 lähettämät tiedot etsivän työn toimintatavoista ja tunnusluvuista ovat:

1. Millaisin keinoin/menetelmin haette/etsitte/löydätte kohderyhmänne ikääntyneitä mukaan projektinne toimintaan?

Ikääntynyt voi ohjautua hankkeemme piiriin itse yhteyttä ottamalla ja omaisten kautta, mutta pääasiassa asiakkaat tulevat verkostoyhteistyön kautta.

Esim. geriatrian poliklinikalta, sosiaalityöntekijöiltä, kotihoidosta, vanhuspsykiatrilta, asumisneuvojilta ja isännöitsijöiltä. Jalkautuminen asiakkaan ympäristöön esim. ruokajonot.

2. Kuinka hyvin olette edellä mainituilla tavoilla saavuttaneet kohderyhmän ihmisiä? Määrä vuodessa tai tähän mennessä.

Tähän mennessä olemme saavuttaneet noin 175 asiakasta.

Lisätietoa: <http://www.fingerroos.net/loytava/>

Ikä Arvokas -projekti

Seurakuntien Kehittämiskeskus Tyynelä hallinnoi Ikä Arvokas -projektia (2013–2015). Etsivän ja osallistavan vanhustyön hanke pyrkii ikäihmisten yksinäisyyden ehkäisemiseen ja arvokkaan elämän turvaamiseen. Kolmivuotinen hanke rahoitetaan yhteisvastuuvaroin ja se toteutetaan yhteistyössä Kirkkopalvelujen, Kehittämiskeskus Tyynelän ja pilottiseurakuntien kanssa.

Savon alueella pilottiseurakuntina ovat Varkaus, Mikkeli ja Pieksämäki. Lisäksi työtä tukevana kummiseurakuntina toimivat Kuopio, Rautavaara, Konnevesi ja Puumala. Pilottiseurakunnat saavat käytännön apua niin etsivän toiminnan suunnitteluun kuin sen talouteen ja toteutukseen.

Projektissa kiinnitetään huomio kaikista huonoimmassa asemassa oleviin yli 65-vuotiaisiin. Käytännössä pyritään löytämään yksinäiset vanhukset, jotka eivät kuulu palveluiden piiriin. Projektin toimintamuodot ovat:

- yhteistyöverkostojen kokoaminen etsivään työhön
- kehittämisryhmätyöskentely monialaisesti
- seminaarit tiedon lisäämiseksi
- hyvien käytäntöjen jakaminen
- tutustumiskäynnit etsivää vanhustyötä ja vertaistukea toteuttaviin yksiköihin
- etsivän ja osallistavan vanhustyön menetelmien kokeileminen
- työpajatyöskentely vapaaehtoistyöhön
- kehitetään etsivään työhön työmenetelmiä ja -välineitä

Meillä on Kirkkopalveluilla käytössä Suurella Sydämellä sivustojen palvelut. Nyt olemme lisäämässä yhdeksi etsivän vanhustyön menetelmäksi sähköisiä palveluita. Käytännössä Suurella sydämellä sivuille tulisi alusta, jota klikkaamalla voisi käydä ilmoittamassa (oman seurakunnan alueella), jos huoli herää jostain ikäihmisestä. Alustalla on "lomake", johon voi kirjoittaa miksi huoli vanhuksesta on herännyt ja niitä tietoja, joita sillä hetkellä on ikäihmisestä. Myös omat yhteystiedot olisi hyvä jättää, jotta diakoniatyöntekijä voisi tarvittaessa ottaa yhteyttä ja tarkentaa asioita. Nämä ilmoitukset ikäihmistä, joista jollain on huoli herännyt menee suurella sydämellä sivustojen vastaavalle diakoniatyöntekijälle, joka sitten ohjaisi yhteydenottopyynnöt alueen diakoniatyöntekijälle.

Tällä palvelulla madallettaisiin kynnystä "ilmiantaa" ikäihminen, josta on herännyt huoli. Lisäksi se lisääsi lähimmäisestä välittämistä, joka on tämänkin hankkeen taustalla. Olen selvittänyt myös lakitaustaa tälle toiminnalle ja uusi vanhuspalvelulaki mahdollistaa, että jokainen kansalainen voi tehdä ilmoituksen, kun huoli jostain vanhuksesta herää.

Ikä Arvokas -hankkeen projektikoordinaattori Anu Silvennoisen 22.5.2015 vastaukset etsivän toiminnan muodoista ja tunnusluvuista.

Mitä keinoja on käytössä etsivän vanhustyön menetelmistä?

1. Etsivän vanhustyön menetelmistä on käytössä yhteydenottokortit. Ne ovat tarkoitettu arkisille toimintaympäristöille; joita tässä hankkeessa ovat mm. lähikaupat, taksit, pankit, kauppakassien viejät, taloyhtiöt, jalkahoitajat, edunvalvonta, omaiset ja lähimmäiset. Yhteydenottokortista tiedotetaan ennen toiminnan aloittamista arkisia toimintaympäristöjä ja yhteydenottokorttiin kuuluu saatekirje, jossa kerrotaan kortin tarkoituksesta. Kortin voi antaa suoraan hankkeen kohderyhmään kuluvalle ikäihmiselle, jos hän pystyy itse postittamaan sen tai ikäihmisen luvalla voi kortin postittaa hänen puolestaan. Seurakuntien diakoniatyö maksaa yhdenottokortista postimaksun. Yhteydenottokortti on koettu hyväksi käytännöksi ja se on jäämässä pysyväksi etsivän vanhustyön menetelmäksi useaan hankkeen pilottiseurakuntaan.
2. Korttelikahvilatoimintaan voivat osallistua kaikki alueella asuvat ja liikkuvat ikäihmiset. Korttelikahvilassa on mukana vapaaehtoisia ja diakoniatyöntekijä. He kartoittavat osallistujien joukosta, jos siellä olisi hankkeen kohderyhmään kuuluvia yksinäisiä, ikäihmisiä joilla kotona pärjääminen alkaa olla vaakalaudalla, eivät ole minkään palveluiden piirissä tai muuten ovat syrjäytymisvaarassa.
3. Soittorinkitoiminnan kautta pyritään tavoittamaan hajaseuduilla kotona asuvia ikäihmisiä, jotka eivät vielä ole minkään palveluiden piirissä tai

kokevat olonsa yksinäiseksi. Siinä diakoniatyöntekijät ja koulutetut vapaaehtoiset soittavat alueensa 83-vuotiaille ikäihmisille ja selvittelevät kotona pärjäämistä ja ikäihmisen kokemaa palveluiden tarvetta. Tarvittaessa sovitaan kotikäynti asioiden tarkempaa selvittelyä varten tai ohjataan ikäihmiset oikeiden, heille kuuluvien palveluiden piiriin tai pyydetään mukaan kerhotoimintaan. Niille ikäihmisille, joita ei tavoiteta, lähetään postissa kotiin infopaketti vanhuspalveluista, yhteydenottokortti ja kutsu Vanhemmanväen kerhoon. Pöytyällä on panostettu ikäihmisten palveluiden tarjoamiseen riittävän ajoissa; terveyskeskuksen toimesta terveydenhoitaja tekee terveystarkastukset kaikille 68-vuotiaille, Seurakunta kutsuu 75-vuotiaat yhteisiin syntymäpäiväjuhliin, 80-vuotiaille seurakunta järjestää vanhusten juhlan ja kunnan avopalveluohjaaja tekee hyvinvointia edistävän kotikäynnin, 85-vuotiaille tehdään syntymäpäivä onnittelukäynti kotiin ja 90 vuodesta eteenpäin seurakunta tekee kotikäynnin joka vuosi.

4. Ikäihmisiä kutsutaan erilaisiin yhteisiin tilaisuuksiin diakoniatyön toimesta, kuten syntymäpäiväjuhlat 80-vuotiaille, ikäihmisille järjestetään seminaareja tai kohdennettua toimintaa esim. kuule köyhää vanhusta kirkkopäivä. Näissä pyritään löytämään ja kohtaamaan hankkeen kohderyhmään kuuluvia ikäihmisiä ja ohjaamaan heidät palveluiden piiriin tai saamaan mukaan osallistavaan toimintaan. Tilaisuuksissa jaetaan myös yhteydenottokortteja, jos ikäihmiset tuntevat lähipiiristään jonkun yksinäisen, syrjäytyneen tai eristäytyneen ikäihmisen. Tällä pyritään myös herättelemään välillisesti lähimmäisvastuuta ja antamaan yksi kanava toimia.
5. Kerhotoimintaa on käynnistetty monimuotoisena, alueen ikäihmisten tarpeet huomioiden. Ikäihmiset ovat itse olleet mukana suunnittelemassa toimintaa. Taustalla on ageing in place ajattelu, jossa palveluita pyritään tuomaan lähelle ikäihmisten asuinalueita. Kerhotoiminta on avointa toimintaa kaikille, mutta sillä on eri merkityksiä hankkeen näkökulmasta. Ensinnäkin osa niistä, jotka ottavat yhteyttä, hyötyvät sosiaalisista kontakteista ja yhdessä tekemisestä muiden suunnilleen samanikäisten kanssa, heidät pystytään ohjaamaan suoraan osallistavaan toimintaan. Toisaalta kerhoissa tavoitetaan ikäihmisiä, jotka eivät ole osanneet hakeutua syystä tai toisesta riittävien palveluiden piiriin tai kotona pärjääminen on vaakalaudalla. Kun heidät tavoitetaan riittävän ajoissa pystytään mahdollistamaan mielekäs ja turvallinen arki. Osallistavassa toiminnassa on tietynlainen yhteisöllisyys huomattavissa.

Miten hankkeen kohderyhmä on tavoitettu?

Hankkeen kohderyhmään kuuluvat kaikkein heikoimmassa asemassa olevat yli 65-vuotiaat, jotka ovat erilaisista syistä johtuen jääneet yksin, eristäytyneet tai

ovat syrjäytyneet/syrjäytymisvaarassa. Kohderyhmälle on ominaista näkymättömyys, huono-osaisuus ja heihin kohdistuvat usein negatiiviset tai välinpitämättömät asenteet ja he eivät ole palveluiden piirissä. Hankkeen kohderyhmään kuuluvia on koko hankealueella tavoitettu n. 160 henkilöä vuodessa.

Hankkeen kohderyhmään kuuluvat välillisesti pilottiseurakunnat, vanhusten arkiset toimintaympäristöt (mm. kaupungit, pankit, apteekit), vapaaehtois- ja vertaistoimijat, kunnat (erityisesti sosiaali- ja terveydenhuolto, vanhustenhuolto, päihde- ja mielenterveystyö), paikalliset järjestötoimijat mahdollisimman laajalaaisesti, läheiset, omaiset ja lähimmäiset.

Lisätietoa: <http://www.tyynela.fi/ika-arvokas>

HelsinkiMissio keikka-apu

HelsinkiMissiolla on pitkät perinteet ikääntyneiden avuntarjoajina. Heidän keikka-apuhanke (2014–2017) ikääntyneille tarjoaa muun muassa lyhytkestoista apua arjen haasteissa ja pulmatilanteissa pääkaupunkiseudulla asuville yli 60-vuotiaille. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa. Tarpeet, joihin ikääntyneet voivat pyytää keikka-apua ovat:

- kaupassakäynti yhdessä
- asioiminen kaupungilla yhdessä
- lomakkeiden täyttäminen
- kirppari- tai kahvilaseuraksi
- lampun vaihtaminen, tms. pieniä kodintöitä
- kävely- ja ulkoiluseuraksi
- kirjastokaveriksi (seuraksi ja auttamaan etsimään kirjoja hyllyistä sekä kantamaan kirjat kotiin)
- kulttuurikaveriksi museoihin tai näyttelyihin
- tutustuminen uusiin harrastuksiin
- muuttotavaroiden pakkaaminen ja/tai purkaminen
- muuttoon liittyvä paperiruljanssi
- muuton jälkeinen tutustuminen uuteen asuinalueeseen
- opastamaan tietokoneen tai internetin käytössä
- kännykän käytön opastukseen
- lehdenlukukaveriksi
- kaveriksi laittamaan omaisen hauta kuntoon
- syksyllä talvea tai keväällä kesää varten
- seuraa ja apua puutarhatöihin
- leikkauksen tai sairauden jälkeen juttu- tai ulkoiluseuraksi

Pulmatilanteessa vapaaehtoisena toimivalta keikka-auttajalta saatu tuki luo turvallisuutta ja vahvistaa arjessa selviämistä. Keikka-auttajan tehtäviin ei kuulu kotihoidon piiriin kuuluvat tehtävät, kuten siivous tai ruuanlaitto.

HelsinkiMission keskustelu- ja kriisiavun päällikkö Sari Arolinnan 27.5.2015 lähettämät tiedot:

1. Millaisin keinoin/menetelmin haette/etsitte/löydätte kohderyhmänne ikääntyneitä mukaan projektinne toimintaan?

Me emme itse etsi asiakkaita, vaan jaamme tietoa toiminnasta ja meillä on mainoksia eri lehdistä. Asiakkaat ohjautuvat meille psykiatristen sairaanhoitajien, terveyskeskuslääkäreiden, puskaradion ja mainosten perusteella.

Keikkavapaaehtoishankkeen viestintä ja markkinointi on yhdistetty laajaan ja suunnitelmalliseen vapaaehtoistoiminnan viestintään.

Keikkavapaaehtoisten apua markkinoidaan kohderyhmälle soveltuvalla tavalla; yhteistyöverkosto julkisella sektorilla, toiset järjestöt, ev.lut. seurakunnat, esitteet, lehtijutut. Toimintaa esitellään HelsinkiMission omassa lehdessä (4 kertaa vuodessa) sekä verkkosivustolla. Lisäksi meiltä on ollut työntekijöitä mukana erilaisissa alueellisissa tilaisuuksissa kertomassa keikkavapaaehtoistoiminnasta.

Tällä hetkellä asiakkaita hakeutuu toimintaan niin paljon, että viestintä kohdistuu perustukitoimiin (mm. materiaalit, segmentoitu markkinointi/esim. alueet). Uusia asiakkaita on siis saatu ilman laajempaa markkinointia. Yksi tärkeimmistä yhteistyökumppaneista on ollut Helsingin kaupungin kotihoito (sekä sosiaali- ja lähityö), jota kautta tulee paljon asiakasohjauksia, erityisesti saattoapupyynnöitä.

2. Kuinka hyvin olette edellä mainituilla tavoilla saavuttaneet kohderyhmän ihmisiä? Määrä vuodessa tai tähän mennessä.

Saavutamme asiakkaat hyvin. Välillä emme voi edes ottaa kaikkia vastaan. Asiakaskontakteja oli viime vuonna (2014) 3 394.

Keikkojen määrä on kasvanut reippaasti keikkatoiminnan alusta asti. Viime vuonna (2014) yksittäisiä auttamiskeikkoja oli 950 ja apua saaneita senioreja 264 henkilöä. Tähän mennessä tänä vuonna apua on saanut jo 223 senioria ja yksittäisiä auttamiskeikkoja on tehty 580.

(Vuonna 2014 alkaneessa keikkavapaaehtoistoiminnan hankkeessa on tavoitteena laajentaa myös ruotsinkielistä seniorityötä. Ruotsinkielisiä keikkoja tehtiin vuonna 2014 yhteensä 224 ja ruotsinkielisiä senioreja oli 58. Tänä vuonna ruotsinkielisten keikkojen määrä on kasvanut runsaasti.)

Lisätietoa: <http://www.senioripysakki.fi/>

Aijjoos-kumppanuushanke

Aijjoos-kumppanuushanke II (2013–2015) tavoitteena on ikäihmisten hyvinvoinnin vahvistuminen. Hankkeen myötä ikäihmisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet lisääntyvät. Hankkeen toiminta-alueena ovat Evijärven ja Lappajärven kunnat sekä Kauhavan kaupunki. Aijjoos-hanketta hallinnoi Kauhavan Seudun Vanhustenkotiyhdistys ry ja rahoittaa Raha-automaattiyhdistys. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa.

Ikääntyneiden osallistumismahdollisuuksia lisätään järjestämällä tapahtumia ja tilaisuuksia lähellä ikäihmisiä kuten kylätaloilla ja -keskuksissa. Tavoitteena on toimia ikäihmisten omista lähtökohdista. Jokaisella on mahdollisuus osallistua toimintaan. Hankkeessa tuetaan sosiaalisten verkostojen vahvistumista ja yhteisöllisyyttä. Maaseutu elinympäristönä nähdään vetovoimaisena ja ikäihmiset voimavarana. Aijjoos-hankkeessa perustetaan ikäihmisten asiantuntijaryhmiä. Ikäihmiset toimivat hankkeessa kehittäjinä.

Kehittämispäällikkö Marja-Liisa Nevalan 20.5.2015 lähettämä vastaus etsivän työn toimintatavoista ja tunnusluvuista:

1. Millaisin keinoin/menetelmin haette/etsitte/löydätte kohderyhmänne ikääntyneitä mukaan projektinne toimintaan?

Aijjoos-hankkeessa tehdään hyvinvointia tukevaa työtä ikäihmisten parissa. Toimintamuotojamme ovat ryhmätoiminta (liikunta-, muistelu- ja keskusteluryhmät), luennot, terveystapaamiset sekä erilaiset tapahtumat, kampanjat ja tempaukset. Toiminta tapahtuu lähellä ikäihmisiä, esim. kylätaloilla, jotta osallistumiskynnys olisi matala. Toiminnan sisällöt perustuvat ikäihmisten toiveisiin. Näin toiminta on ikäihmisten tarpeita vastaavaa ja heitä kiinnostavaa. Toiminnasta tiedotetaan paikallislehdissä, kirjeillä, internetissä, tapahtumien yhteydessä, kauppojen seinille kiinnitettävillä ilmoituksilla sekä puskaradion kautta.

2. Kuinka hyvin olette edellä mainituilla tavoilla saavuttaneet kohderyhmän ihmisiä? Määrä vuodessa tai tähän mennessä.

Esimerkiksi vuonna 2014 Aijjoos-hankkeen toimintaan osallistui n. 1300 yli 65-vuotiasta. Tästä ikäluokasta hankkeen toimintaan tavoitettiin siis 23 prosenttia.

Lisätietoa: <http://www.aijjoos.fi/>

Kehitytään kimpassa -hanke

Keski-Suomen Sosiaaliturvayhdistyksen Kehitytään kimpassa (2014–2017) -hankkeessa kootaan paikallisia toimijoita ja asukkaita yhteisen, säännöllisesti kokoon-

tuvan kumppanuuspöydän ääreen ideoimaan, suunnittelemaan ja toteuttamaan toimintaa alueen ikäihmisten hyvinvoinnin edistämiseksi. Hankkeessa on käynnistetty erilaisia, kotona asuvien ikäihmisten hyvinvointia ja hyvää arkea tukevia toimintamuotoja paikallisten tarpeiden ja toiveiden pohjalta. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa. Lisäksi hankkeen tavoitteita ovat:

1. Lisätään eri toimijoiden välistä yhteistyötä kumppanuuspöydän avulla.
2. Tuetaan hankekuntien järjestö- ja vapaaehtoistoiminnan kehittämistä järjestämällä koulutusta ja käynnistämällä vapaaehtoisten ohjaamia Virtapiiri-ryhmiä.

Hankekuntia ovat Joutsa, Keuruu, Toivakka, Pihtipudas ja Viitasaari. Hanke laajenee mahdollisuuksien mukaan muutamaa keskisuomalaiseen kuntaan vuoden 2015 aikana.

Projektikehittäjä Minna Wackerin 1.6.2015 lähettämät etsivän työn toimenpiteet ja tunnusluvut:

1. Millaisin keinoin/menetelmin haette/etsitte/löydätte kohderyhmänne ikääntyneitä mukaan projektinne toimintaan?

- sähköpostilla (osoitteita etsimme mm. yhdistysten ja muiden paikallisten toimijoiden nettisivuilta)
- omilla nettisivuillamme
- hankekuntien nettisivuilla
- lehtimainoksilla
- seinämainoksilla paikallisilla ilmoitustauluilla (kaupat, kirjastot, terveyskeskus jne.)
- paikallisten toimijoiden tiedotuskanavat (paikallislehtien ilmoituspalstat, nettisivut)
- rajatulla postinumeroalueella joka kotiin jaettavilla mainoksilla
- ”puskaradion” kautta eli toiminnassa mukana olevat kutsuvat omia tuttujaan ja verkostojaan
- hyödynnetään projektityöntekijöiden aiemmissa yhteyksissä muodostuneita yhteistyöverkostoja

2. Kuinka hyvin olette edellä mainituilla tavoilla saavuttaneet kohderyhmän ihmisiä? Määrä vuodessa tai tähän mennessä.

Hanke on varsinaisesti alkanut vasta syyskuussa 2014, jolloin toimintaan lähti mukaan kolme kuntaa (Toivakka, Pihtipudas ja Viitasaari). Toivakassa ja Viitasaarella (yhteinen Pihtiputaan kanssa) järjestettiin aloitusseminaarit,

Hyvinvointia ikäihmisille -seminaarit, ja jokaisessa kunnassa käynnistettiin kumppanuuspöydät. Tämän vuoden alussa hanke laajeni kahdelle uudelle paikkakunnalle, Joutsaan ja Keuruulle. Myös näillä paikkakunnilla on käynnistetty kumppanuuspöytätapaukset. Tavoitetut kohderyhmän ihmiset tähän mennessä eli 1.9.2014–31.5.2015:

- Kumppanuuspöydät ovat kokoontuneet tähän mennessä yhteensä 21 kertaa ja niihin on osallistunut yhteensä 373 henkilöä.
- Muita tapahtumia on ollut 9 ja niihin on osallistunut 368 henkilöä.
- Yhteensä ko. ajanjaksona oli 30 tapahtumaa ja niihin osallistui 741 henkilöä.

Lisätietoja: <http://www.kssotu.fi/pages/kehitytaeaen-kimpassa-hanke.php>

Osallistuva ikäihminen – mielekäs arki -hanke

Lievestuoreen Palvelukeskusyhdistyksen Osallistuva ikäihminen – Mielekäs arki (2015–2017) -hanke kehittää ikääntyvien osallisuuden ja toimintakyvyn edistämistä ryhmätoimintojen avulla.

Osallistujat pääsevät itse suunnittelemaan ryhmätoimintaa, tapahtumia ja retkiä. Tärkeitä teemoja ryhmille ovat hyvinvointi, yhteisöllisyys, kulttuuri, elämäkokemus ja muistot.

Toiminta on tarkoitettu kaikille Lievestuorelaisille ja Laukaalaisille yli 60-vuotiaille. Hanke tekee yhteistyötä laukaalaisten eläkejärjestöjen, seurakunnan, kunnan ja yritysten kanssa. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa.

Lisätietoja: <https://www.facebook.com/Osallistuva-ikäihminen-mielekäs-arki>

Neuvokkaat naiset -hanke

Miina Sillanpää säätiö hallinnoi Neuvokkaat naiset (2015–2017) -hanketta. Neuvokkaiden naisten kestävä konstit – yhdessä toimien rikas elämä on kolmivuotinen hanke, joka toteutuu vuosina 2015–2017. Hanke toimii osana valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa. Hankkeella on kolme tarkoitusta:

1. Vahvistaa pienituloisten ja yksinäisyyttä kokevien eläkkeellä olevien naisten hyvinvointia ja yhteisöllistä osallistumista.
2. Luoda työelämän ulkopuolella ja eläkkeellä oleville sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan ammattilaisille merkityksellistä vapaaehtoistoimintaa.

3. Tutkimuksellisen kehittämisen kohteena ovat hankeprosessi, kehitettävän ryhmätoimintamallin rakenne ja sisällöt sekä osallistujien kokemuksien kartoitus ryhmätoiminnan vaikutuksista.

Hankkeen yhteiskunnallisena päämääränä on yksinäisyyttä kokevien pienituloisten ikääntyneiden naisten hyvinvoinnin edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Hankkeen tavoitteena on kehittää valtakunnallista ryhmätoimintaa, jossa saadaan näkyviin eläkkeellä olevien naisten arjen neuvokkuus, hiljainen tieto ja näkymättömät taidot. Tämän osaamisen yhteinen jakaminen rikastuttaa osallistujien elämää ja edistää yhteiskunnan kestävään kehitykseen tähtääviä ponnisteluja.

Projektisuunnittelijan 19.5.2015 keskustelussa Vallissa antama vastaus etsivän työn toimintatapojen ja tunnuslukujen osalta oli seuraava: Käynnistämme toimintaa syksystä 2015 lähtien, joten saamme tietoa vasta sen jälkeen.

Lisätietoa:

<http://www.miiinasillanpaa.fi/hankkeet/hyvinvointi/neuvokkaiden-naisten-kestavat-konstit/>

Ikäihmisten olohuone

Oulun Eläkkeensaajien Ikäihmisten olohuone (2014–2017) -hanke aloitti toimintansa 8.8.2014 Keskustan palvelukeskuksen tiloissa. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa.

Ikäihmisten olohuone on kaikille oululaisille ikäihmisille suunnattua avointa toiminnallista matalan kynnyksen kohtaamispaikan toimintaa, missä ikääntyneet voivat osallistua ohjattuun toimintaan, käydä kahvittelemassa, syömässä tai vain oleilla. Tarjolla on juttu- sekä pelikavereita.

Olohuoneiden toimintaan osallistuminen ei vaadi jäsenyyttä tai sitoutumista, niihin voi tulla, kun itsellesi parhaiten sopii. Ikäihmisten olohuoneessa ikääntyneet voivat viettää aikaa mm. pelaamalla seurapelejä mukavassa seurassa. Olohuoneet ovat avoinna ke, pe–su klo 16:00–20:30, juhlapyhinä erillisen ohjelman mukaan. 5.12.2014 avattiin Tuiran olohuone, Tuiran Palvelukeskuksen tiloissa.

Projektivastaavan Hannele Huovisen 18.5.2015 lähettämät etsivän työn toimenpiteet ja tunnusluvut:

1. Olemme markkinoineet projektia laajassa verkostossa sekä paikallisissa lehdissä ja mediassa. Verkostomarkkinointiin on osallistunut oululaiset yhdistykset ja järjestöt, kaupunki ja sen työntekijät, Oulun Palvelusäätiön palvelukeskukset, Oulun Eläkkeensaajat ry. Projektipäällikkö on käynyt esittelemässä toimintaa mm. seurakunnissa, asukastupaverkostossa, VARES-verkostossa, Elämänkaari-verkostossa jne.

2. Markkinointi on onnistunut sillä kävijöitä voi olla parhailaan olohuoneilla yhteensä lähes sata. Vuonna 2014 olohuoneilla oli yhteensä 3 198 käyntikertaa, tilastosta on jätetty avajaisten osallistujat pois. Huhtikuun loppuun mennessä olohuoneella on ollut 3 213 käyntikertaa. Toukokuun tilasto ei ole vielä valmis.

Lisätietoja: <http://ikaihmistenolohuone.elakkeensaajat.fi/>

Yhdessä mukana -projekti

Setlementtiliiton Seniori- ja vanhustyön Yhdessä mukana -projekti (2013–2016) tukee ikääntyneiden osallisuutta, osallistumista ja vaikuttamista ikääntyneiden, setlementtien ja paikallisyhteisöjen yhteistyötä mm. Kansalaistoiminnan kehittämällä ja alueen asioihin vaikuttamisella. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa.

Yhdessä mukana -projektissa yli 60-vuotiaat vapaaehtoiset ovat vertaistojoina ikäisilleen tai ikääntyneemmille. Projekti kehittää Setlementtityöhön yhteisöllisen seniori- ja vanhustyön toimintamallin, joka ohjaa vahvistamaan ikääntyneiden toimijuutta ja elinympäristön kokonaisvaltaista turvallisuutta vertaistojien, setlementtikeskusten kansalaistoiminnan ja paikallisyhteisöjen avulla. Toimintamallissa ikääntyneet ja setlementit edistävät yhteisöllistä toimintaa setlementtikeskuksissa ja lähiöissä yhteistyössä eri paikallistojien kanssa.

Projektilla on toimintaa Rovaniemellä, Parkanossa, Savonlinnassa, Lahdessa, Hämeenlinnassa ja Helsingissä. Projektijohtaja Mona Särkelä-Kukon 19.5.2015 lähettämä vastaus tiedusteluun etsivän työn toimenpiteistä ja tunnusluvuista: Meidän projektissa hakeva työ käynnistyy konkreettisesti tulevana syksynä.

Lisätietoja: <http://www.setlementti.fi/yhdessa-mukana/yhdessa-mukana-projekti/>

Seniori-Vamos

Helsingin Diakonissalaitoksen Seniori-Vamos (2013–2017) -hanke tukee syrjäytyneitä tai syrjäytymisuhan alla olevia vanhuksia Helsingin Kalliossa. Apua tarvitsevat vanukset löydetään etsivän vanhustyön ammattilaisten, yhteistyöverkostojen, naapuruston ja läheisten avulla. Tavoitteena on tarjota vanhukselle kokonaisvaltaista tukea hänen omien tarpeidensa ja toiveittensa mukaan. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa.

Yksi keskeisimpiä työmuotoja on kotikäynti, jossa tutustutaan ja perehdytään vanhukseen, hänen arkeensa ja tuen tarpeeseensa. Oleellista on keskinäisen luottamuksen rakentuminen. Kotikäynneillä esiin nousseiden huomioiden ja tarpeiden vastaukseksi Seniori-Vamos on kehittänyt vanhuksen kotioloissa ja kotiloloista

käsin toteutettavaa vapaaehtoistoimintaa. Erityispaino on muistisairauksista, päihde- ja mielenterveyden ongelmista kärsivien vanhusten toimintakyvyn ja omien vahvuuksien voimistamisessa.

Seniори-Vamoksella on myös matalan kynnyksen ryhmätoimintaa: kerran kahdessa viikossa Avoimet ovet sekä kerran kuussa Päiväkino Vamoksen elokuva- näytökset yhteistyössä Kallion kirjaston kanssa.

Tavoitteena on jo syrjäytyneiden tai syrjäytymisvaarassa olevien ikääntyneiden löytäminen ja kokonaisvaltaisen tukeminen heidän omien tarpeidensa ja toiveittensa mukaisesti yhdessä vanhuksen itsensä ja moniammatillisten verkostojen voimin	Apua tarvitsevat kallioliaiset vanhukset.	Etsivävanhustyö, kotikäynnit, tarvelähtöinen ja kii-reetön rinnallakulku, motiivointi ja palveluneuvonta, monialainen ja -tahoinen verkostotyö (myös mahdolliset läheiset), vapaaehtois-toiminta, matalan kynnyksen ryhmätoiminta (mm. avoimet ovet, Päiväkino Vamos), ammattilaismentoi-rointi, oppilaitosyhteistyö, viestintä ja vaikuttaminen.	5/2013–5/2015 aikana yli 200.	Vanhuksen kokonais-valtainen kohtaami-nen, tarvelähtöinen tukeminen ja voima-varojen vahvistami-nen. = Dialogisuutta, vastavuoroisuutta, keskinäistä luotta-musta kaikissa vuo-rovaikutussuhteissa, niin suhteessa van-hukseen kuin verkos-toihinkin.
--	---	---	-------------------------------	--

Lisätietoa: <https://www.hdl.fi/fi/seniори-vamos>

Osallisuutta lähiympäristöstä -hanke

Jyväskylässä yhteistyössä toteutettavissa Tutkimus- ja kehittämiskeskus GeroCenterin Osallisuutta lähiympäristöstä (2012–2015) ja Jyväskylän seurakunnan Diakonian vanhustyön kehittämishankkeessa (2012–2015) kehitetään etsivää vanhustyötä. GeroCenterin hanke on Ray:n rahoittama ja seurakunnan hanke rahoitetaan testamenttivaroin. Hankkeiden tavoitteita ovat:

- Alakuloisten ja yksinäisyyttä kokevien ikäihmisten tavoittaminen ja tukeminen
- Vapaaehtoistyön vahvistaminen osana yksinäisten tukemista
- Mielekkäiden vapaaehtoistyön muotojen rakentaminen yhdessä aktiivisten eläkeikäisten kanssa
- Ikäihmisten osallisuuden, sosiaalisen yhteisyyden kokemisen ja elämänlaadun edistäminen
- Ikäihmisten hengellisiin tarpeisiin vastaaminen osana kokonaisvaltaista tukemista
- Yhteistyön vahvistaminen verkostoissa

Hankkeiden yhteistyökumppaneilla (mm. kotihoito, OIVA-keskus, seurakunta, avo-terveydenhuolto, terveyskeskussairaala, vanhuspsykiatrian poliklinikka) on mahdollisuus ohjata kotona asuvia yksinäisyydestä ja alakulosta kärsiviä ikääntyneitä hankkeiden toiminnan piiriin. Kaupungin, seurakunnan ja hankkeiden yhteistyössä

järjestettävissä 80 vuotta täyttävien kutsutilaisuuksissa etsivää työtä toteutetaan uudella työtteellä. Kutsutilaisuuksissa osallistujat ovat saaneet tietoa palveluista, edunvalvonta-asioista, muistiin ja terveyteen liittyvistä asioista sekä seurakunnan ja hankkeiden vertaisryhmistä ym. toiminnoista. Osallistujat ovat kokeneet tärkeäksi mahdollisuuden tavata ikätovereitaan ja jakaa ajatuksiaan heidän kanssaan. Niihin 80-vuotiaisiin, jotka eivät osallistuneet tilaisuuteen, otetaan henkilökohtaisesti yhteys puhelimitse.

Hankkeen työntekijät käyvät ikäihmisen luona 2–3 kertaa ja keskustellen kartoitetaan hänen elämäntilanteensa, tarpeensa ja toiveensa. Tärkeää on ikäihmisen äänen kuuleminen, kokonaisvaltaisuus, itsemääräämisoikeus ja ”ihmisenä ihmisen rinnalla” toimiminen. Ikäihmistä tuetaan tarpeiden ja mahdollisuuksien mukaan lähiympäristön toimintoihin osallistumisessa (mm. ikäystävätoiminta, ryhmät, päiväkeskus).

Vapaaehtoistoiminnasta kiinnostuneita ikäihmisiä rekrytoidaan ja koulutetaan toimimaan erilaisissa vapaaehtoistoiminnan tehtävissä. He toimivat ikäystävänä (mm. keskustelua, yhdessä ulkoilua, lukemista), keskustelu- ja toimintaryhmän vetäjinä (mm. kaksi lukupiiriä, Osallisuuden puuhapaja, Osallisuuden kahvihuone). Vapaaehtoisten omat toiveet ja osaaminen huomioidaan. Vapaaehtoisten kanssa toimiessa tärkeää on työtoveruus sekä riittävän henkilökohtaisen ja ryhmämuotoisen tuen tarjoaminen. Hankkeissa rakennetaan yhteistyötä vanhustyön ammattilaisten ja vapaaehtoisten kesken.

Lisätietoa: <http://gerocenter.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/osallisuutta-lahiymparistosta/>

Likioma-projekti

Tampereen Kaupunkilähetys ry:n ja Tampereen Vanhuspalveluyhdistys ry:n yhteisen Likioma-projektin (2013–2016) tarkoituksena on osallistavan yhteisömallin kehittäminen ikäihmisten kotona asumisen tueksi. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa. Projektin tavoitteet ovat:

- Rakentaa Härmälän alueen asukkaiden kanssa ikäihmisten hyvää arkielämää
- Avata yhdessä alueen ikäihmisten kanssa uudenlaisia vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksia
- Tukea eri toimijoiden monimuotoista ikäihmistä palvelevaa verkostoitumista
- Luoda yhdessä ikäihmisten kanssa uusia arjen kohtaamispaikkoja eri puolelle Härmälän aluetta

Toiminta on tarkoitettu kaikille yli 60-vuotiaille. Mukaan ovat tervetulleita kaikki omasta jaksamisestaan ja hyvinvoinnistaan kiinnostuneet, itsensä yksinäisiksi kokevat, elämänkriisiä potevat ja uusia sosiaalisia verkostoja kaipaavat ikäihmiset Härmälän alueella, mutta myös ne ihmiset, jotka haluavat jakaa osaamistaan ja voimavarojaan muille vertaistuen, ryhmien tai toimintojen ohjaamisen/apuohjaamisen kautta.

Projektipäällikön Arja Anttilan vastaus kyselyyn:

Likioma-projektissa rakennetaan yhdessä ikäihmisten kanssa heidän hyvää arkea tukeva yhteisöllinen toimintamalli Härmälän alueelle. Etsivässä vanhustyössä näkökulmamme on mahdollistaa ja tukea ikäihmisen vuorovaikutusta lähiyhteisön kanssa.

Olemme luoneet etsivän työn mallia yhdessä alueen muiden toimijoiden kanssa. Mukana ovat mm. alueella olevat ikäihmisten palveluja tuottavat palvelukeskukset, seurakunta, kaupungin työntekijät eri hallinnonaloilta, alueen järjestöt ja TAMK. Toiminatamme linkittyy muihin alueen palveluihin. Pääasiallinen toimintamme muoto on viedä erilaisia ryhmätoimintoja lähelle ikäihmisten kotia. Ryhmätoiminnat suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä ikäihmisten kanssa. Mukana projektissa on myös hyvinvointiteknologiaan erikoistunut työntekijä. Me myös ohjaamme, neuvomme ja koulutamme alueen asukkaista ja toimijoita.

Löydettyjä kohderyhmän ikääntyneitä:

2014	10 eri ryhmää eri puolella Härmälän aluetta
	975 käyntikertaa
	164 kokoontumiskertaa
	88 eri henkilöä (64 naista ja 24 miestä)

Vuoden 2015 keväällä ryhmien ja kävijöiden määrä on lisääntynyt. Erityisesti nyt kevään aikana on viety eteenpäin kotona asuvien ikäihmisten matalan kynnyksen kaatumisen ehkäisy -mallia. Mallia toteutetaan kodin lähellä järjestettävän liikunnallisten ryhmien avulla. Muita ryhmätoimintojen muotoja ovat mm.: vapaamuotoiset päiväkahvit, kirjallisuuspiiri, neulekahvila, tietotekniikan käyttö, pienapuvälineisiin tutustuminen, aamulenkit luonnossa, kokonaisvaltainen hyvinvointi.

Kotikäyntejä teemme vähän. Apuna alueen ikäihmisten elämän kriiseissä toimii pilottiluonteisesti Suomen Mielenterveysseuran Mirakle-hankkeen kriisityöntekijä. Hän käy ikäihmisten kotona keskustelemassa sovitusti, jos asukas haluaa.

Lisätietoa: <http://likioma.fi/> ja <http://tamperecitymission.fi/ikaihmisille/projektit/likioma/>

Yhres etteskesi -projekti

Yhres etteskesi (2014–2016) -projekti on Särkisalokotiyhdistyksen (entinen Särkisalon Vanhustentaloyhdistys) koordinoima kyläprojekti, jonka tarkoituksena on kehittää maaseudulla asuvien ikääntyvien hyvinvointia ja osallisuutta. Hanke

luo uutta kevytrakenteista yhteistyön mallia kolmannen sektorin, seurakunnan, paikallisten yritysten sekä kunnallisten toimijoiden välille tarkoituksena edistää paitsi vanhusten myös muidenkin kyläläisten terveyttä ja hyvinvointia kehittämällä ylisukupolvista toimintaa. Painopisteinä ovat etsivä vanhustyö, aivoterveysten edistäminen sekä sukupolvia ylittävä toiminta. Hanke toimii osana Ray:n valtakunnallista Eloisa ikä -ohjelmaa.

Hanke kokoaa koko kylän rakentamaan yhdessä kevytrakenteista yhteistyön toimintamallia, jonka avulla voidaan kohentaa vanhusväestön palveluita, edistää paikallisten osallistumista oman elämän hallintaan ja päätöksentekoon sekä kehittää tulevaisuuteen kantavaa ylisukupolvista toimintaa alueella. Hyödynnämme maaseudun perinteistä talkoohenkeä ja yhdistämme sen eri järjestöjen, seurakunnan ja kunnan sekä yksityisyrittäjien ammattitaitoon ja asiantuntijuuteen. Yhres etteskesi -projekti visioi, testaa ja juurruttaa uusia tapoja, ratkoa hyvinvointiin liittyviä haasteita maaseudulla. Hankkeessa on mukana yhteistyötahoja myös kaupungilta, seurakunnalta sekä alueellisilta asiantuntijatoimijoilta, kuten Salon Muistiyhdistykseltä.

Projektivastaava Päivi Lindemanin 26.5.2015 lähettämä vastaus tiedusteluun etsivän työn toimenpiteistä ja tunnusluvuista:

1. Meillä on noin vuoden tehty etsivää vanhustyötä. Vinkkejä olemme saaneet mm. kotihoidon henkilökunnalta, paikallisilta ikäihmisiltä ja muilta kyläläisiltä.

Myös ikäihmiset itse ovat käyneet nykimässä kaveriaan hihasta. Käy tietysti helpommin meillä pienellä paikkakunnalla mitä kaupungeissa. Mehän tunnemme toisemme lähes kaikki. Seurakunta on myös ollut hyvä yhteistyökumppani.

Vinkkien perusteella olemme yhteydessä ensin puhelimitse, jolloin olemme yleensä sopineet kotikäynnin. Tällä tavalla olemme saaneet toimintaamme ihan mukavasti ihmisiä mukaan.

Meillä on Facebook sivut, Särkisalo info ja Sydämmeltään särkisalolainen. Niiden kautta tiedoitus on ollut antoisaa. Yhdistysten puheenjohtajille lähetämme jonkin verran sähköpostia toiminnoistamme. He jakavat tiedon omassa piireissään. Paikallislehtiä käytämme jonkin verran.

Meidän toimintomme keskittyvät paljolti entisen palveluasumisen yksikön, Särkisalokodin ympärille. Meillä on Särkisalokodilla ilmoitustaulu, josta kyläläiset voivat käydä toimintoja/tapahtumia katsomassa.

2. Varovainen arvio 150 ikäihmistä.

Lisätietoa: <http://yhres.fi/>

Liite 3.

Vapaaehtoistyö Euroopan maissa

Eurofound on selvittänyt Tanskan, Suomen, Ranskan, Saksan, Unkarin, Italian, Latvian, Liettuan, Alankomaiden, Puolan ja Brittein saarten vapaaehtoistoimintaa ja erityisesti sitä, kuinka paljon ikääntyneet tekevät vapaaehtoistyötä. Kaikissa EU maissa ei seurata systemaattisesti vapaaehtoistyön toteutumista. Vapaaehtoistyöhön vaikuttaa, selvityksenä olleissa maissa, yhteiskunnan taloudellinen tilanne. Myös sosiaaliset normit ja arvot vaikuttavat. Vertailukelpoisia tutkimuksia vapaaehtoistoinnasta tehdään joko epäsäännöllisesti tai ei lainkaan. (Volunteering by older people in the EU 2011, 5.) EU mailla on yhteinen aktiivisen ikääntymisen strategia (Eurofound 2015).

Seuraavassa on kuvattuna näiden yhdentoista (11) EU maan vapaaehtoistoimintaa, jonka avulla saadaan jonkin verran kuvaa siitä, miten etsivä vanhustyö voi näissä maissa esiintyä. Tuloksia tulkitaan siten, että mitä enemmän vapaaehtoistojointa on hoiva ja hoitopuolella, niin se mahdollistaa myös etsivän työn muotojen ilmenemisen ja toteutumisen. Eurofoundin raportissa käytetään vapaaehtoistyö sanaa, mutta käytän tässä tekstissä muotoa vapaaehtoistoiminta. Perusteluna on se, että työstä maksetaan palkkaa, vapaaehtoisuudesta ei.

Alankomaat

Alankomaissa vapaaehtoistoinnalla on pitkät perinteet ja se on juurtunut yhteiskuntaan. Vapaaehtoisuus on erittäin arvostettua. Vapaaehtoistoimintaa tuetaan hallituksesta käsin. Se liittyy useaan politiikan edistämisen ohjelmaan. Vapaaehtoisuudesta kootut tiedot osoittavat, että ikääntyneet ovat mukana vapaaehtoistyössä kuten muutkin ikäryhmät. Vuonna 2005 yksi kolmesta 55–75-vuotiaasta oli vapaaehtoistojimijana ja 25 % 35–54-vuotiaista sekä 17,3 % 15–34-vuotiaista. Vapaaehtoiset toimivat urheiluseuroissa, uskonnollisissa tai ideologisissa järjestöissä, naapuruston tukena sekä tukena vammaisille ja hoitoalalla. Vapaaehtoisuus poliittisissa järjestöissä tai ammattiliitoissa oli harvinaisempaa. Alankomaissa osallistutaan mieluummin hankekohtaiseen vapaaehtoistoimintaan kuin sitoudutaan pitkäaikaiseen toimintaan.

Alankomaiden hallinto ja yhteiskunta ovat tietoisia ikäihmisten osaamisesta. Tähän liittyy sosiaalinen normi siitä, että ikääntyneiden on pysyttävä aktiivisena jopa vanhuudessa. Lukuun ottamatta niitä, jotka eivät pysty. Olosuhteet ja infrastruktuuri ovat hyvät ikääntyneiden vapaaehtoistoiminnalle. Tästä huolimatta yli 65-vuotiaiden määrä vapaaehtoistoiminnassa on Alankomaissa vähentynyt. Vanhemmilla on taipumus keskittyä omaan perheeseensä tai palkkatyöhön.

Iso-Britannia

Isossa-Britanniassa on kansallinen vapaaehtoistoiminnan ohjelma (Retired and Senior Volunteer Programme (RSVP), jota toteutetaan Walesissa, Skotlannissa ja Englannissa. Vapaaehtoisia on yli 14 000. Britannialla on pitkät perinteet vapaaehtoistoiminnassa. Vapaaehtoisjärjestöillä on muodollinen ja tärkeä rooli maan sosiaalipolitiikassa. Nykyisissä taloudellisissa olosuhteissa julkisia menoja leikataan ja vapaaehtoistoimintaa tuetaan. 2010 tehdyn tutkimuksen mukaan Briteissä vapaaehtoistoimintaan osallistutaan säännöllisesti kaikissa ikäryhmissä. Ikäryhmässä 50–64-vuotiaista 28 % on vapaaehtoisena, 65–74-vuotiaissa luku on 30 %, ja yli 75-vuotiaissa 20 %. Ikääntyneet osallistuvat vapaaehtoistoimintaan uskonnollisissa yhteisöissä (46 % 65–74-vuotiaista ja 50 % yli 70-vuotiaista). 65 % yli 65-vuotiaista vapaaehtoisista toimii ikäihmisten ryhmissä.

Naisten kirkon yhteydessä on etsivän työn tekijä, joka tekee yhteistyötä terveys- ja sosiaalihuollon henkilöstön kanssa. Yhdessä kumppaniorganisaatioiden kanssa he tunnistavat ikääntyvien haavoittuvien naisten sosiaalisen syrjäytymisen riskejä. Brittein saarilla toimii sosiaali- ja terveyshallinnon (NHS 2015) ylläpitämä auttava puhelin (SilverLine), josta saa apua 24/7, vuoden jokaisena päivänä.

Tanska

Tanskassa on kansallinen rahasto (Satspuljen), joka pyrkii edistämään aktiivista ikääntymistä paikallistasolla. Rahaston tarkoituksena on parantaa ikäihmisten urheilu- ja sosiaaliseen toimintaan osallistumista. Huomattava osa rahoista on käytetty toteuttamaan ja kehittämään vapaaehtoistoiminnan ohjelmia ikääntyneille. Vapaaehtoistoiminta on juurtunut syvälle Tanskan kulttuuri, jossa 35 % Tanskan väestöstä osallistuu siihen. Vapaaehtoistoiminta on kolmanneksi suosituimpaa sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kunnallinen tuki vapaaehtoistoiminnalle on säädetty lailla ja varat saadaan Tanskan hallitukselta. Vapaaehtoistyötä on noin 64 %:ssa Tanskan 98 kunnasta.

Tanska rohkaisee kaikkia kansalaisiaan toimimaan vapaaehtoisina. Näin yrittään kohdata yhteiskunnan ikärakenteen muutokset. 25 % yli 66-vuotiaista on mukana vapaaehtoistoiminnassa. Tärkein ala ikäihmisten vapaaehtoistoiminnassa ovat sosiaali- ja terveydenhuolto.

Suomi

Suomi on toinen EU maa, jossa tehdään paljon vapaaehtoistyötä. Suomessa ei ole keskeistä strategiaa ikääntyneiden vapaaehtoistoiminnan edistämiseen. Suomen hallitus tukee välillisesti vanhempien ikäryhmien osallistumista vapaaehtoistoimintaan, rahoittamalla vapaaehtoisjärjestöjen toimintaa (Ray). Palvelu räätälöidään järjestöjen avulla eri organisaatioihin. Eläkkeellä olevat osallistuvat järjestöjen toimintaan ja sitä kautta vapaaehtoistoimintaan. Lisäksi monet sosiaali- tai terveydenhuollon järjestöt tarjoavat mahdollisuuden tehdä vapaaehtoistyötä. Monilla kunnilla, luterilaisella kirkolla ja muilla kristillisillä järjestöillä on vapaaehtoistoimintaa sekä myös tukea sosiaalisesti syrjäytyneille vanhuksille. Seurakunnat tarjoavat puitteet sosiaaliselle osallisuudelle mm. vapaaehtoistyön kautta.

Vuonna 2010 vapaaehtoistoimintaan osallistui 36 % väestöstä (Kansalais-Areena 2010). Vapaaehtoistoimintaan käytettiin vuonna 2010 aikaa noin 13,4–18 tuntia kuukaudessa. Kiinnostus vapaaehtoistoimintaan ikääntyneiden palvelujen ja hoidon parissa on lisääntynyt. 40 % suomalaisista 65–79-vuotiaista osallistuu vapaaehtoistoimintaan.

Saksa

Saksan politiikassa korostetaan vanhusten osaamista ja taitoja. Vapaaehtoispalvelujako on sopiva vaihtoehto kielteiselle väestörakenteen muutokselle (”demografinen taakka skenaario”). Saksassa on kansallinen liittovaltion Aktiivinen Ikä -ohjelma, josta 150 kuntaa haki taloudellista tukea. He saivat kukin 10 000 €, joka auttaa heitä saamaan vapaaehtoistoinnasta järjestelmällistä, parantamaan ikääntyneiden paikallista sitoutumista ja kehittämään vapaaehtoistoimintaan luotettavia rakenteita.

Saksa on systemaattisesti kehittänyt kansalaisyhteiskuntaa. Se on saanut aikaan sosiaaliset normit 1965 ja arvot 1975. Vuosina 1999 ja 2009, vapaaehtoisten osuus nousi 34 %:sta 36 %:iin. Saksassa organisatorinen työ ja vapaaehtoistoiminta ovat nivoutuneet yhteen. Myös hankekohtaista vapaaehtoistoimintaa on. Sakan hallitus hyväksyi kansallisen strategian vapaaehtoistoiminnan edistämiseksi 2010. Vapaaehtoistoiminta kuuluu kaikille sukupolville, sillä voi korvata pakollisen siviilipalveluksen. Vapaaehtoiset saavat koulutuksen ja vakuutukset. Vuodesta 2004 lähtien liittovaltio on tukenut valtakunnallista viikko Vapaaehtoistyössä Civil Society:n (Bundesnetzwerk Bürgerschaftliches Engagement) käynnistämää kampanjaa.

Verrattaessa vuosien 1999 ja 2009 vapaaehtoistoiminnan tuloksia, vapaaehtoisten 65 vuotta täyttäneiden määrä kasvoi 23 %:sta 28 %:iin. Myös yli 70-vuotiaiden vapaaehtoisuus lisääntyi 20 %:sta 25 %:iin. Vanhemmat vapaaehtoiset toimivat mieluummin kirkoissa tai uskonnollisissa yhteisöissä, sosiaalialalla ja urheilussa.

Ranska

Ranska ei ole toistaiseksi pannut täytäntöön kansallista strategiaa, jossa keskitytään sitouttamaan ikääntyneitä vapaaehtoistoimintaan. Ranskassa on itsenäinen yhdistys Ranska Bénévolat, joka tekee vapaaehtoisia koskevia aloitteita eri puolilla maata, tiedottaa ja kampanjoi sekä antaa neuvontaa eläkeläisille.

Ranskassa on noin 18,3 miljoonaa yli 15-vuotiasta, jotka ovat mukana vapaaehtoistoiminnassa. Määrä sisältää epävirallisen perheissä toteutetun vapaaehtoistoiminnan, jossa on yhteensä 7,4 miljoonaa ihmistä mukana. Suositut alat ovat urheilu, kulttuuri, vapaa-aika ja palvelut ikäihmisille. 60–74-vuotiaiden vapaaehtoistoimintaan osallistumisaste on korkein 36,9 %. Tämä ikäryhmä on erityisen aktiivinen kulttuurin, vapaa-ajan ja hyvinvoinnin alueilla. Yli 75-vuotiaiden kohdalla vapaaehtoisena toimii 27,6 %. He toimivat ensisijaisesti vanhempien ihmisten joukossa.

Ranskassa on kehitetty kansallinen hanke, jossa on mukana yli 12 000 vapaaehtoista. Ihmiset ikäryhmässä 50+ tarjoavat hankkeessa lukemista ja työpajoja lapsille ja nuorille, jonka tarkoituksena on edistää luku- ja kirjoitustaitoa.

Latvia

Latvian vapaaehtoistyötä ikääntyneille, vaikeuttavat taloudelliset rajoitukset. Latviassa on kestävä kehityksen strategia 2030, jossa on mm. tavoitteita eläkeläisten vapaaehtoisuudelle, mutta sitä ei ole vielä pantu täytäntöön. Tärkeitä hankkeita kansallisella tasolla ovat EU Grundtvig elinikäisen oppimisen ohjelma (kansainvälinen yli 50-vuotiaiden vapaaehtoisten vaihto) ja yhteistyö Tanskan (vapaaehtoiset Seniorit kouluissa) sekä Latvian Soros Foundationin kesken. Latvian eläkeläisjärjestöt ovat niiden vapaaehtoistoiminnan potentiaali.

Eurobarometrissa (2007) todetaan, että 20 % Latvian väestöstä olisi aktiivisesti mukana vapaaehtoistyössä. Vanhemmat ikäryhmät eivät ole suuressa määrin vapaaehtoistoiminnassa mukana.

Unkari

Unkarissa on hyväksytty Ikäihmisten asioiden Kansallinen strategia (2009), jonka tavoitteena on edistää ikääntyneiden osallistumista vapaaehtoistoimintaan sekä tarjota tarvittavat puitteet siihen osallistumiselle. Vuonna 2002 perustettiin Volunteer Centre Foundation, joka tarjoaa vapaaehtoisille ja organisaatioille tietoa ja koulutusta. Kolme vuotta myöhemmin hallitus hyväksyi Vapaaehtoistyön lain ja myöhemmin kehittyi Vapaaehtoistyön strategia 2007–2017.

Epävirallinen apu perheenjäseniltä ja naapureilta on yleistä Unkarissa, mutta siitä ei koota virallisia tilastoja. Unkarissa arvioidaan vuonna 2007 olleen vapaaehtoistoiminnassa 4,7 % aikuisväestöstä. Ihmisten osuus vapaaehtoistoiminnassa

vähenee iän myötä. Vapaaehtoisena toimitaan vanhusten hyväksi ja muiden ihmisten hyvinvoinnin lisäämiseksi. Unkarin Újbuda yhteisökehitysohjelma yli 60-vuotiaille on esimerkki siitä, miten vanhuksien osallistumista tuetaan. Vapaaehtoistoiminta käsittää monenlaista toimintaa kuten, kurseja tietokoneen käyttöä, vapaaehtoisten kirjoittamia näytelmiä ja eri taiteen lajien opiskelua.

Puola

Puolan työttömyysaste on tällä hetkellä noin 10 %. Tämän seurauksena monet nuoremmat ihmiset ovat etsineet työpaikkaa muista EU-maista. Vanhemmat sukupolvet keskittyivät heidän lasten ja lastenlasten kasvatukseen sekä hoitamiseen. Tämä ns. ”laajennettu vanhemmuus” aiheuttaa alhaisen osallistumisen vapaaehtoistoimintaan. Ikääntyneet, jotka ovat vapaaehtoisesti aktiivisia, ovat ns. tukiryhmissä tai kirkon vapaaehtoisina. Kansalaisyhteiskunta Puolassa on varhaisessa kehitysvaiheessa.

Puolassa on Pikku Veli -organisaatio köyhille, jonka tavoitteena on torjua vanhempien ihmisten sosiaalista eristyneisyyttä. Se on jäsenenä kansainvälisessä Pikku Veli -liitossa. Puolassa on kolme Pikku Veli organisaation ”oksa” Varsovassa, Poznańissa ja Lublinissa, jotka kukin työllistävät yhden osa-aikaisen työntekijän koordinoimaan vapaaehtoisia. Lisäksi on yhteensä kolme toimihenkilöä (osa-aikaisesti). Kokopäiväinen koordinaattori kolmea oksaa varten vastaa vapaaehtoistoiminnan markkinoinnista. Naisjärjestöjen yhdistys on myös aktiivinen maatalouden alueella Puolassa. Jäsenet pyrkivät säilyttämään ja levittämään paikallisia tapoja ja perinteitä (esimerkiksi alueellisia reseptejä). Koska kunnallispolitiikassa keskitytään edistämään maatilamatkailua, yhdistyksen toiminnan koetaan edistävän tätä, joten toimintaa tukevat paikalliset viranomaiset.

Italia

Eniten vapaaehtoisena Italiassa ovat 15–25-vuotiaat, jotka toimivat pääasiallisesti kulttuurin ja urheilun parissa. Valtiolla on olemassa ohjelma Civic Society 2008–2012, jonka myötä vapaaehtoistyölle valmistui oikeudelliset ohjeet vuonna 2010, mutta niitä ei ole vielä hyväksytty Italian parlamentissa. Ulkomaiset säätiöt tai avustukset ovat tärkeimmät vapaaehtoistoiminnan rahoituslähteet. Yksi konkreettinen tuki vähävaraisille ja avun tarvitsijoille on talo Saldusin kaupungissa, jossa ihmisille on suihkutila, pesula, kampaamo ja kokoontumispaikka.

Viime vuosina jotkut alueelliset hallitukset ovat toteuttaneet vapaaehtoistoimintaa ikääntyneille. Vapaaehtoisille on maksettu noin 400 € kuukaudessa. Vapaaehtoisten tehtäviin on kuulunut ajopalvelut, valvonta kouluissa ja museoissa, hoitotehtävät lapsille ja vanhuksille ja mentorointiohjelmat opiskelijoille. Vapaaehtoisjärjestöjen toiminta kohdistuu terveyteen (28 %), sosiaalipalveluihin

(27,8 %) ja kulttuuriin sekä vapaa-aikaan (14,6 %). Puolet sosiaalipalvelualalla toimivista vapaaehtoisista olivat yli 55-vuotiaita. Ikäryhmässä 55–64 vuotta heitä oli 23,3 % vuonna 2003 ja 65 vuotta täyttäneitä 13,5 %. Ikääntyneet vapaaehtoiset tarjoavat sosiaalista apua ja hoitopalvelua vanhuksille. Ikääntyneet ovat työssä pidempään ja vanhemmista vapaaehtoistoimijoista on pulaa.

Keskeinen kansallinen ohjelma Italiassa on ilmainen puhelinpalvelu SilverLine, johon ikääntyneet voivat soittaa kun tarvitsevat apua. Ohjelmalla on 120 neuvontapistettä. SilverLine ajatusta on tarjottu myös Bulgariaan, Romaniaaan, Latviaan ja Kreikkaan.

Liettua

Liettuassa tuetaan erityisesti ikääntyneiden vapaaehtoistoimintaa. Vapaaehtoistoiminta ei vielä ole poliittisten asioiden listalla. Vapaaehtoistoiminta on Liettuassa suhteellisen varhaisessa vaiheessa. Vapaaehtoistoiminta kärsi rahoituksen puutteesta ja suurin osa varoista tulikin vapaaehtoisilta itseltään. Vapaaehtoistoiminnan päärahoittaja ja resursseja puuttuu. Yhdistykset ovat saaneet toimintaansa ulkomaisten säätiöiden avustuksia.

Nykyään noin 20 % liettualaisista on aktiivisena vapaaehtoistoiminnassa. Tämä koskee erityisesti nuorempaa sukupolvea, 18–25-vuotiaita. Vapaaehtoiset toimivat sosiaali- ja terveydenhuollossa, lasten ja nuorten, kulttuurin ja koulujen kanssa. Sosiaali- ja työministeriö on pääasiassa vastuussa vapaaehtoistoiminnan asioista. Muut vapaaehtoistoimintaa edistävät elimet ovat kansalaisjärjestöjen organisaatiot, kuten National Youth -neuvosto ja Liettuan kansainvälinen nuorisoyhteistyö.

Liettualaisten ikääntyneiden sitoutuminen vapaaehtoisuuteen vähenee iän myötä. Monet vanhemmat ihmiset yrittävät pysyä työmarkkinoilla mahdollisimman pitkään, jotta taloudelliset resurssit riittävät. Kolmas este vapaaehtoistoiminnan toteutumiselle on tiedon puute. 40 % liettualaisista ei ole tietoa järjestöjen vapaaehtoistoiminnasta.

Lähde: Eurofound. 2015. Work, care and inclusion of older people. Luettu 21.4.2015. Saatavana muodossa: URL/<http://www.eurofound.europa.eu/news/spotlight-on/older-people/overview-work-care-and-inclusion-of-older-people>

Hoivan järjestäminen ja vapaaehtoistoiminta Euroopan maissa.

Liite 4.

	SUOMI		TANSKA		ISO-BRITANNIA		SAKSA		ITÄVALTA	
	Yleiset etuudet	Kunnat ja valtio	Yleiset etuudet	Avustus	Vakuutus	Avustus	Vakuutus	Avustus	Yleiset etuudet	
Hoivan pääperiaate										
Hallinnoiva taho	Kunnat	Kela	Kunnat ja valtio	Paikallis- ja paikallis-hallinto (sos.palvelut)	Paikallis-hallinto	Paikallis-hallinto ja osavaltiot	Paikallisten sairaus-vakuutus-kassojen yhteydessä Hoivakassat.	Paikallis-hallinto ja osavaltiot	Osavaltiot ja paikallis-hallinto viranomaiset sekä järjestöt tapaturmava-kuutuskassat.	Valtio ja osavaltiot, Eläkevakuutus-kassat ja tapaturmava-kuutuskassat.
Avun muoto	Palvelut	Raha	Palvelut/Raha	Palvelut	Raha	Raha	Raha/Palvelu	Raha	Palvelut	Raha
Avun saamisen ehdot	Avun tarve on pysyvää ja säännöllistä.	Kolmiportai-nen arviointi, ei taloudellis-ta tarve-harkintaa	Julkinen sektori, myös epävirallisen sektori (omaishoito) ja ostopalvelut	Avuntarve, TP ei tal. tarve-harkintaa SP tal.tarveh. ja omaisuus vaikuttaa	Avuntarve, ei taloudellista tarve-harkintaa	Avun tarve, kolmiportainen arviointi, ei taloudellista omaisuus vaikuttaa	Avun tarve, taloudellinen tarveharkinta, tulot ja omaisuus vaikuttavat	Avun tarve, taloudellinen tarveharkinta, tulot ja omaisuus vaikuttavat.	Avun tarve, seitsenportainen arviointi. Ei taloudellista omaisuus vaikuttavat.	Avun tarve, seitsenportainen arviointi. Ei taloudellista omaisuus vaikuttavat.
Palvelujen tuottaja	Kunnat, järjestöt, yksityiset yritykset ja järjestöt, epävirallinen hoiva.	Epävirallinen sektori, omaishoitajat	Julkinen sektori, myös epävirallisen sektori (omaishoito) ja ostopalvelut.	Yksityiset yritykset, järjestöt ja paikallis-hallinto	Epävirallinen sektori, omaishoitajat. Ostopalvelut yrityksiltä tai järjestöiltä.	Epävirallinen sektori, omaishoitajat. Julkiset palvelut, järjestöt ja yritykset.	Epävirallinen sektori, omaishoitajat. Julkiset palvelut, järjestöt ja yritykset.	Laitohoito julkisen sektorin. Avohoito 90 % järjestöjen tuottamia.	Epävirallinen sektori, ostopalvelut yrityksiltä tai järjestöiltä.	Epävirallinen sektori, ostopalvelut yrityksiltä tai järjestöiltä.
Rahoitus	Verot (valtion-os.), Asiakas-maksu	Kansaneläke-rahasto/Valtio	Verot/ Asiakasmaksut	Verot, TPaiv. ei maksua, SPalv. asia-kasmaksu	Vero	Vero	Vero	Vero	Vero	Vero
Vapaaehtoistyö yli 65 v. vapaa-entoisina	41 % väestöstä 44 %		35 % väestöstä 28 %	28 % väestöstä 25 %	36 % väestöstä 25 %	n. 30 % väestöstä 27 %				
Perheen osuus hoivasta	Matala	Matala	Matala	Suuri	Suuri	Matala	Suuri	Matala		
Sosiaalityö	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva	Paikallishallintoon kuuluva

Lähteet: Metsämäki 2006, 46–47; Sharman, Berkman ja Kaplan 2011; Ash ja Phillips 2011; Eurobarometri 2012; Eurofound 2015.

Etsivä vanhustyö meillä ja muualla

Tässä raportissa luodaan kuvaa suomalaisesta etsivästä vanhustyöstä, josta voivat hyötyä vanhustyön päättäjät, ammattilaiset, kehittäjät ja vanhustyön organisaatiot. Raportin toivotaan avaavan keskustelua aiheesta laajemminkin, sillä ammatillinen etsivä vanhustyö voi auttaa kasvavaa ikääntyneiden joukkoa jatkossa. Etsivän vanhustyön kehittäminen on erittäin tärkeää erityisesti palvelurakennemuutoksissa ja talouden säästökuurien haitallisten vaikutusten vähentämisessä.

Suomalaisen etsivän työn historia ulottuu pitkälle 1800-luvun loppuun ja 1900-luvun alkuun sekä sotien jälkeiseen aikaan. Järjestöt ja seurakunnat ovat etsivän työn uranuurtajia. Edistyksellisesti etsivää työtä on viety eteenpäin nuorisotyön puolella. Siellä toiminnasta on tehty vahvasti ammatillista ja vaikutuksiltaan se osoittaa toimivan erittäin hyvin. Samanlaisia vaikutuksia on saavutettavissa myös etsivää vanhustyötä kehittämällä. Erilaiset kehittämishankkeet tekevät etsivää vanhustyötä jalkautuen, tavoittaen syrjässä olevia ikääntyneitä. Heitä löydetään mukaan mm. erilaisiin ryhmiin, yhteistyöhön ja vaikuttamaan kuten Vallin ja sen jäsenjärjestöjen projektit tekevät.

Etsivä vanhustyö toteutuu Suomessa nykyisin useiden toimijoiden toteuttamana. Sitä tekevät mm. sosiaalialan ammattilaiset, seurakunnat ja järjestöjen ehkäisevää toimintaa toteuttavat hankkeet. Euroopan maiden etsivästä vanhustyöstä löytyy vähän tietoa. Palvelujärjestelmien ja epävirallisen hoivan vertailu sekä vapaaehtoistoiminta antavat siitä hieman kuvaa. Vapaaehtoistoiminta tavoittaa ja löytää apua tarvitsevia kaikissa EU-maissa. Maiden toiminnan välillä on suuria eroja. Suomessa ikääntyneiden vapaaehtoistoimintaan osallistuminen on muihin EU-maihin verrattuna korkealla. Myös auttavat puhelimet yleistyvät EU-maissa.

Suomalainen Etsivä vanhustyö on jatkossa arvostettava korkeammalle koska se on avainasemassa ikääntyneiden kotona asumisen tukemisessa. Sen avulla ehkäistään ikääntyneiden syrjäytymistä ja yksinäisyyden lisääntymistä sekä niistä aiheutuvien hoidon kustannuksien kasvua. Etsivä vanhustyö tulee huomioida lainsäädännössä, sille tulee laatia tavoitteet, periaatteet, toimintatavat ja eettinen ohjeisto sekä varmistaa rahoitus. Etsivään vanhustyöhön tarvitaan ammattitaitoisia ja koulutettuja työntekijöitä. Juuri nyt Suomessa on tilaus ammatillisen etsivän vanhustyön kehittämiseksi, sillä kotona asuvien ja hoidettavien sekä entistä sairaampien ikääntyneiden määrä kasvaa jatkossa. He tarvitsevat etsivän vanhustyöntekijöiden tukea.

